

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
και Πολιτισμικών Σπουδών
Τμήμα Φιλολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών
Σπουδών
"Αρχαία Ελληνική Φιλολογία"

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου - Τμήμα Φιλολογίας
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών (Π.Μ.Σ.)
Ειδίκευση: «Νέα Ελληνική Γλώσσα και Φιλολογία»

**Η παιδική Λογοτεχνία στην Ελλάδα σήμερα.
Οι συγγραφείς Μάνος Κοντολέων και Μάκης Τσίτας**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Βασιλικής Χ. Μπρεδήμα

Πτυχιούχου του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
της Παιδαγωγικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
(2002)

A.M.:1013202204012

ΕΠΟΠΤΗΣ

Γιώργος Ανδρειωμένος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Καλαμάτα 2024

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
και Πολιτισμικών Σπουδών
Τμήμα Φιλολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών
Σπουδών
"Αρχαία Ελληνική Φιλολογία"

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου - Τμήμα Φιλολογίας
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών (Π.Μ.Σ.)
Ειδίκευση: «Νέα Ελληνική Γλώσσα και Φιλολογία»

**Η παιδική Λογοτεχνία στην Ελλάδα σήμερα.
Οι συγγραφείς Μάνος Κοντολέων και Μάκης Τσίτας**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Βασιλικής Χ. Μπρεδήμα

Πτυχιούχου του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
της Παιδαγωγικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

(2002)

A.M.:1013202204012

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Γιώργος Ανδρειωμένος, Καθηγητής, Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (επόπτης)
Ελένα Κουτριάνου, Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (μέλος)
Παναγιώτα Καραβία, Μόν. Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (μέλος)

Καλαμάτα 2024

[2]

Στον πατέρα μου,
που μου έμαθε να ατενίζω ψηλά
και να μην φοβάμαι...

Στον σύζυγό μου,
που με ενθαρρύνει,
ατενίζει πάντα αισιόδοξα
και
είναι αρωγός σε κάθε προσπάθειά μου...

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με τη διεκπεραίωση της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Γιώργο Ανδρειωμένο, καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου που με ενέπνευσε, με ενθάρρυνε και με βοήθησε στην επιλογή του εν λόγω θέματος. Τον ευχαριστώ από καρδιάς που στάθηκε αρωγός, ώστε να έχω τη δυνατότητα να έρθω σε επαφή και να συνεργαστώ με συγγραφείς τέτοιου βεληνεκούς για τις ανάγκες της εργασίας μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα μέλη της εξεταστικής μου επιτροπής, την κ. Ελένα Κουτριάνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και την κ. Παναγιώτα Καραβία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, που ως καθηγήτριές μου στο μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών διεύρυναν τους ακαδημαϊκούς μου ορίζοντες.

Τέλος, όλη αυτή η έρευνα και η μελέτη που πραγματοποίησα, δεν θα είχε ολοκληρωθεί, αν δεν είχα την αμέριστη κατανόηση από τη οικογένειά μου. Τους ευχαριστώ, λοιπόν, για το χρόνο που μου παραχώρησαν συνειδητά, με την υπόσχεση ότι θα αναπληρώσω το κενό της απουσίας μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ABSTRACT	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	11
1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Παιδική Λογοτεχνία- Εννοιολογική Προσέγγιση	11
1.1 Γενική θεώρηση της παιδικής λογοτεχνίας	11
1.2 Χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας.....	13
1.3 Ιστορική εξέλιξη- πορεία της παιδικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα	16
1.4 Είδη Παιδικής Λογοτεχνίας	22
1.5 Θεματογραφία της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας.....	26
1.6 Εικονογράφηση - Σύνδεση Κειμένου και Εικόνας.....	27
1.7 Συμπεράσματα	28
2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Μάνος Κοντολέων.....	30
2.1 Η Βιογραφία του	30
2.2 Η Θεματολογία του Έργου του	34
2.3 Απόψεις του Συγγραφέα για την Παιδική Λογοτεχνία	36
2.4 Το Έργο του Συγγραφέα	37
3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Μάκης Τσίτας	43
3.1 Η Βιογραφία του	43
3.2 Η Θεματολογία του Έργου του	47
3.3 Απόψεις του Συγγραφέα για την Παιδική Λογοτεχνία	50
3.4 Το Έργο του Συγγραφέα	51
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	56

4° ΚΕΦΑΛΑΙΟ	56
4.1. Κριτήρια επιλογής έρευνας στο έργο των συγγραφέων	56
4.2. Σκοπός της έρευνας.....	57
4.3 Μεθοδολογία.....	57
5° ΚΕΦΑΛΑΙΟ : Μάνος Κοντολέων.....	58
5.1 Κριτήρια επιλογής των έργων του	58
5.2 Ανάλυση παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων του Μάνου Κοντολέων.....	59
5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	77
6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ : Μάκης Τσίτας	79
6.1 Κριτήρια επιλογής των έργων του	79
6.2 Ανάλυση παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων του Μάκη Τσίτα	80
6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	98
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	100
Πρωτεύουσα Βιβλιογραφία.....	100
Δευτερεύουσα Βιβλιογραφία	102
ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ.....	104

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία αναφέρεται στην ιστορία και στα χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας ενώ ερευνώνται ενδεικτικά έργα δύο σημαντικών συγγραφέων, του Μάνου Κοντολέων και του Μάκη Τσίτα, καθώς και η σύνδεσή τους με τη λεγόμενη παιδική λογοτεχνία. Ο Μάνος Κοντολέων σπούδασε Φυσική αλλά ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία από τα παιδικά του χρόνια και πιστεύει ότι ακόμα κι ένα παραμύθι πρέπει να είναι γραμμένο με τη μέγιστη ποιότητα που ο συγγραφέας μπορεί να του χαρίσει. Τα περισσότερα μυθιστορήματα και διηγήματα που έχει γράψει είναι παιδικά και τα περισσότερα από τα βιβλία του έχουν ως βάση τους βιώματα της παιδικής ηλικίας. Ο Μάκης Τσίτας σπούδασε δημοσιογραφία αλλά ασχολήθηκε με την παιδική λογοτεχνία, καθώς τα περισσότερα βιβλία του αναφέρονται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Θεωρούν και οι δύο συγγραφείς ότι η παιδική λογοτεχνία πρέπει να είναι υψηλού επιπέδου και την αντιμετωπίζουν με την ίδια σοβαρότητα, με την οποία γράφουν και τη λογοτεχνία ενηλίκων.

Λέξεις κλειδιά: Παιδική Λογοτεχνία, Μάνος Κοντολέων, Μάκης Τσίτας, βιβλίο βραχείας φόρμας, μυθιστόρημα, περιπέτεια, φαντασία, αλήθεια

ABSTRACT

This master's thesis refers to the history and characteristics of children's literature and investigates indicative works of two important authors, Manos Kontoleon and Makis Tsitas, as well as their connection with the so-called children's literature. Manos Kontoleon studied physics but was involved in literature since his childhood and believes that even a fairy tale should be written with the maximum quality that the author can offer. Most of his novels and short stories are for children and most of his books are based on childhood experiences. Makis Tsitas studied journalism but also delved into children's literature, as most of his books refer to children of preschool and early school age. Both authors believe that children's literature should be of a high standard and treated with the same seriousness as adult literature is.

Keywords: Children's Literature, Manos Kontoleon, Makis Tsitas, short form book, novel, adventure, fantasy, truth

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά την Παιδική Λογοτεχνία στην Ελλάδα σήμερα μέσα από αντιπροσωπευτικά έργα των συγγραφέων Μάνου Κοντολέων και Μάκη Τσίτα. Η εργασία πλαισιώνεται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η εννοιολογική προσέγγιση της παιδικής λογοτεχνίας και τα χαρακτηριστικά από τα οποία αποτελείται. Ακολουθεί η εξελικτική της πορεία στην Ελλάδα από την Αρχαιότητα έως τις ημέρες μας και παρουσιάζονται τα είδη που την απαρτίζουν ανάλογα με τον τρόπο γραφής τους. Η θεματολογία και η σύνδεση της εικονογράφησης και του κειμένου έπονται. Στο τέλος υπάρχουν τα συμπεράσματα του κεφαλαίου.

Το θεωρητικό μέρος ολοκληρώνεται στα επόμενα δύο κεφάλαια με την εκτενή βιογραφία, τη θεματολογία των έργων και τις απόψεις των συγγραφέων που ερευνούμε, Μάνου Κοντολέων και Μάκη Τσίτα, για την Παιδική Λογοτεχνία. Το δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τα έργα των συγγραφέων. Τα κεφάλαια που ακολουθούν επικεντρώνονται στο ερευνητικό μέρος της εργασίας. Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρει τα κριτήρια επιλογής της έρευνας στο έργο τους, τον σκοπό της έρευνας και τη μεθοδολογία που ακολουθήσαμε για τη διεξαγωγή της. Στο πέμπτο και έκτο κεφάλαιο αναλύουμε δέκα λογοτεχνικά βιβλία από κάθε συγγραφέα, που έχουν επιλεγεί βάσει συνεντεύξεων μαζί τους και είναι αντιπροσωπευτικά της θεματογραφίας που ακολουθούν. Στα περισσότερα αναλύεται και η σύνδεση του κειμένου με την εικόνα, ώστε ένα βιβλίο να γίνει πόλος έλξης και από τον πιο μικρό αναγνώστη. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα γενικότερα συμπεράσματα, καθώς και με τη βιβλιογραφία που ακολουθεί.

Η Παιδική Λογοτεχνία είναι ένα θέμα που έχουν ασχοληθεί, και εξακολουθούν να ασχολούνται με αυτό, πολλοί λογοτέχνες, φιλόλογοι, συγγραφείς, κριτικοί και γενικότερα μελετητές. Σημαντική στάθηκε και η συμβολή του μελετητή Χάρη Σακελλαρίου (1923-2007) που σπούδασε παιδαγωγικά, φιλολογία και μετεκπαιδεύτηκε στη Γαλλία στη σύγχρονη λογοτεχνία.

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι να εξετάσει τη ζωή και το έργο των συγγραφέων και τη σύνδεσή τους με τη σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία. Αναλύοντας

δέκα ενδεικτικά έργα από κάθε συγγραφέα, αντιλαμβανόμαστε ότι χρησιμοποιούν τη λογοτεχνική έκφραση για να επικοινωνήσουν με τα παιδιά για ζητήματα που απασχολούν τα ίδια, με αγάπη, σεβασμό, ήθος, φαντασία, καταθέτοντας πάντα την αλήθεια με μια διαφορετική τεχνική αφήγησης. Μέσα από τα έργα που έχουν επιλεγεί, διαφαίνεται η θεματολογία και ιδεολογία τους και πώς η αφηγηματική τεχνική τους ακουμπάει και αγκαλιάζει την παιδική ψυχή.

Οι συγγραφείς που ερευνούμε ανήκουν στην τελευταία περίοδο, από το 1975-σήμερα. Τα δε όποια ερωτήματα που τίθενται στην παρούσα εργασία επιχειρείται να απαντηθούν στο ερευνητικό μέρος της, μέσα από την ανάλυση των λογοτεχνικών έργων που έχουν επιλεγεί.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Παιδική Λογοτεχνία - Εννοιολογική Προσέγγιση

1.1 Γενική θεώρηση της παιδικής λογοτεχνίας

Μιλώντας για Παιδική Λογοτεχνία θεωρείται επιβεβλημένο να διασαφηνιστούν οι δύο όροι, λέξεις - κλειδιά, που την απαρτίζουν: παιδί και λογοτεχνία. Εκκινώντας από την έννοια παιδί αντιλαμβανόμαστε πως υπάρχει δυσκολία ως προς τη διατύπωση ενός σαφούς ορισμού. Το παιδί είναι ένας εξελισσόμενος κόσμος, ο οποίος δέχεται συνεχώς ερεθίσματα από το εξωτερικό περιβάλλον και έτσι επηρεάζεται χρονικά και κοινωνικά. Θα προσπαθήσουμε, λοιπόν, να τον πλησιάσουμε κατά προσέγγιση σύμφωνα με τις σχετικές απόψεις που έχουν διατυπωθεί.

Σύμφωνα με τον Nicholas Tucker, θεωρητικό της παιδικής λογοτεχνίας, το παιδί διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά, διαπολιτισμικά και διαχρονικά. Κάποια από αυτά είναι η αδυναμία για αφαιρετική σκέψη και συγκέντρωση για μεγάλο χρονικό διάστημα, η σεξουαλική ανωριμότητα, ο αυθορμητισμός, η δυσκολία διαχωρισμού του φανταστικού από το πραγματικό, η ευκολία στην προσαρμοστικότητα. Όλες αυτές οι πληροφορίες είναι πολύτιμες και καλό θα ήταν να λαμβάνονται υπόψη από τον συγγραφέα, σε συνδυασμό με το γνωστικό επίπεδο αντίληψης των παιδιών, που ποικίλλει γιατί κάθε παιδί είναι μοναδικό και το ίδιο και ο αριθμός ανάπτυξής του¹. Η ανάπτυξη και η μάθησή του επηρεάζονται από τον πολιτισμό κάθε χώρας και τα διάφορα κοινωνικά πλαίσια που βιώνει και ενεργεί².

Ο όρος λογοτεχνία δεν μας παραπέμπει σε έναν ορισμό. Οι μελετητές της κατά καιρούς δίνουν ορισμούς ανάλογα με τα στοιχεία που τους κεντρίζουν το ενδιαφέρον. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η λογοτεχνία είναι μια από τις τέχνες που όργανό της είναι ο λόγος, η γλώσσα, και δημιουργείται χάρη στην ικανότητα ενός προικισμένου ανθρώπου να διαλέγει και να τοποθετεί τις λέξεις με τέτοιο τρόπο, ώστε να παράγει ένα καλλιτεχνικό έργο. Η Παιδική Λογοτεχνία είναι

¹ Βλ. Πίτερ Χαντ, *Κριτική θεωρία και παιδική λογοτεχνία*, μτφρ. Ευγενία Σακελλαριάδου - Μένη Κανατσούλη, Αθήνα: Πατάκης, 2001, σελ. 84.

² Βλ. Έλση Ντολιοπούλου, *Σύγχρονες τάσεις της προσχολικής αγωγής*, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, 1999, σελ. 131.

ένας νέος φιλολογικός κλάδος που σχηματίστηκε τα τελευταία είκοσι χρόνια του 20^{ού} αιώνα και ορίζεται ποικιλοτρόπως, ανάλογα με την οπτική γωνία που γίνεται η αφορμή της παρατήρησης: το παιδί ως αναγνώστης, ως θέμα της λογοτεχνίας, ως ήρωας των αφηγηματικών μορφών ή ως αντικείμενο αγωγής³.

Ο Χάρης Σακελλαρίου πίστευε ότι: «Η Παιδική Λογοτεχνία δεν αποτελεί ξεχωριστό, αυτόνομο είδος Τέχνης, αλλά το αποτέλεσμα προσαρμογής του έντεχνου λόγου στην παιδική αντιληπτικότητα, αισθαντικότητα και δεκτικότητα»⁴. Για τον Αντώνη Δελώνη ένας ορισμός που θα μπορούσε να λειτουργήσει είναι ότι η Παιδική Λογοτεχνία είναι ένας χώρος που εμπεριέχει όλα τα καταξιωμένα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται ή γράφονται για παιδιά. Τα έργα καλύπτουν επαρκώς τις αισθητικές απαιτήσεις των παιδιών και των νέων, είναι μέσα στις αντιληπτικές και γλωσσικές δυνατότητές τους και συμβαδίζουν με τον συναισθηματικό τους κόσμο⁵. Το περιεχόμενό τους δεν αναφέρεται απαραίτητα στη ζωή του παιδιού, αλλά καλύπτει ευρύτερους τομείς, όπως κοινωνικούς, ιδεολογικούς καθώς και προβληματισμούς που απασχολούν τα παιδιά άμεσα ή έμμεσα. Η έννοια της παιδικής λογοτεχνίας δεν είναι απαραίτητα στενά συνδεδεμένη με την έννοια της μόρφωσης. Στόχος της είναι να βοηθήσει τα παιδιά να διαμορφώσουν σωστές αισθητικές αντιλήψεις, να τα εμπνεύσει και να τονώσει την αγάπη τους προς το Ωραίο⁶. Η Ζωή Βαλάση συνοψίζει τις σκέψεις της για την παιδική λογοτεχνία σε ένα λακωνικό ορισμό της: «Παιδική Λογοτεχνία, ή Λογοτεχνία για Παιδιά, είναι το σύνολο των καλλιτεχνικών έργων του λόγου με τα οποία ψυχαγωγούνται τα παιδιά»⁷.

Η παιδική λογοτεχνία παρέχει πρότυπα στα παιδιά και αξίες που τα ευαισθητοποιούν. Τους καλλιεργεί συναισθήματα και ιδανικά που τους επιτρέπουν να συνειδητοποιήσουν ζητήματα σχετικά με την αγάπη, την ειρήνη, τη διαφορετικότητα,

³ Βλ. Βίκυ Πάτσιου, «*Η Διάπλασις των Παίδων*» (1879-1922), Αθήνα: Καστανιώτη, ³1995, σελ. 15.

⁴ Χάρης Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Φιλιππότη, ⁶1990, σελ. 37.

⁵ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Χρήστος Ε. Δαρδανός, 2000, σελ. 15.

⁶ Βλ. Δημήτρης Γιάκος, *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Παπαδήμας, ¹¹2008, σελ. 9.

⁷ Ζωή Βαλάση, *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά. Μικρό Πανόραμα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001, σελ. 17.

την ενσυναίσθηση, τη δικαιοσύνη, την ελευθερία και γενικότερα τη δημιουργία μιας πανανθρώπινης συνείδησης.

1.2 Χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας

Η παιδική λογοτεχνία έχει τα δικά της χαρακτηριστικά γνωρίσματα και ακολουθεί τα ρεύματα της λογοτεχνίας καθώς και τα παιδαγωγικά και ψυχολογικά δεδομένα της εκάστοτε εποχής⁸. Ένα λογοτέχνημα για να κριθεί κατάλληλο για την παιδική ηλικία οφείλει πρώτα να κινητοποιεί τον ψυχικό κόσμο του παιδιού, ώστε να του δημιουργεί μια ψυχική μέθεξη. Εν συνεχεία το περιεχόμενό του είναι απαραίτητο να επιτελεί μια βαθύτερη κοινωνική αποστολή, που θα βοηθήσει το παιδί να χαρεί την ομορφιά αυτού του κόσμου και να γίνει δημιουργικός συντελεστής βελτίωσης και καλυτέρευσής του⁹.

Ο Χάρης Σακελλαρίου μελετώντας την παιδική λογοτεχνία έθεσε κάποια όρια που σχετίζονται με την καταλληλότητα του παιδικού λογοτεχνήματος. Το έργο χρειάζεται να προσαρμόζεται στο γλωσσικό και γνωσιολογικό πλούτο του παιδιού. Γνωρίζοντας ότι ο γλωσσικός κόσμος του παιδιού οικοδομείται σταδιακά, η εισαγωγή του σε αυτό τον περίπλοκο κόσμο είναι απαραίτητο να γίνεται προοδευτικά. Το παιδικό λογοτεχνικό κείμενο πρέπει να μην απομακρύνεται πολύ από το κύριο λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί η κάθε ηλικία. Το βιβλίο για το παιδί λειτουργεί ως ένα πεδίο εξερεύνησης, ως ένα πολύτιμο εργαλείο που θα του δώσει πληροφορίες για να προσαρμοστεί και να κατακτήσει τον κόσμο των ενηλίκων. Συγκυρίες και προβληματισμοί που δεν βασίζονται στις εμπειρίες του παιδιού και είναι έξω από το γνωσιολογικό του πλαίσιο και το πλαίσιο των ενδιαφερόντων του, το αφήνει αδιάφορο και ελάχιστα το συγκινεί.

Ένα παιδικό λογοτέχνημα επιβάλλεται να συγκινεί το παιδί και να ικανοποιεί την ανάγκη του για κίνηση και χαρά. Η ανάγκη για κίνηση συνδέεται άρρηκτα με την ανάγκη του για ανάπτυξη και τόνωση των σωματικών του οργάνων και κατ' επέκταση με την ανάγκη του για ζωή. Ένα παιδί θεωρείται αδιανόητο να παραμείνει στατικό και ακίνητο. Ένα λογοτέχνημα δείχνει κίνηση, όταν υπάρχει γρήγορη

⁸ Βλ. Βασίλης Δ. Αναγνωστόπουλος, *Ιδεολογία και παιδική λογοτεχνία. Έρευνα και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2001, τ.1, σελ. 81.

⁹ Βλ. Χάρης Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 4), σελ. 19.

εναλλαγή των καταστάσεων στον χώρο ή στον χρόνο. Ένα στατικό κείμενο δημιουργεί ανία και πλήξη στο παιδί. Αντιθέτως, η γρήγορη εναλλαγή των γεγονότων το εντυπωσιάζει και το γοητεύει. Ένα βιβλίο έχει τη δύναμη να δημιουργεί στο παιδί ευχάριστα συναισθήματα, όπως είναι η χαρά που την έχει τόσο ανάγκη, όσο την τροφή και τον αέρα. Η χαρά είναι το γάργαρο νερό που ποτίζει το δέντρο της παιδικής ψυχής και γι' αυτό και τα παιδικά λογοτεχνήματα πρέπει να τελειώνουν «καλά», αν δεν θέλουν να αφήνουν την ψυχή λυπημένη.

Ένα λογοτέχνημα για παιδιά πρέπει να διακατέχεται από ήπιο τόνο και να προκαλεί μια αισιόδοξη ατμόσφαιρα. Σίγουρα ο κόσμος που ζει το παιδί δεν είναι ιδανικός και η λογοτεχνία οφείλει να παρουσιάσει τις δύσκολες και συχνά τραγικές καταστάσεις της ζωής, όπως τον θάνατο. Θα ήταν λάθος να προβάλλει μόνο τη θετική πλευρά της, αφήνοντας απ' έξω τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι. Υπάρχουν γεγονότα που δεν είναι ευχάριστα για το παιδί, όμως αποκρύπτοντάς τα είναι σαν να το βάζει σε μια γυάλα, με τη δικαιολογία ότι το προστατεύει. Σίγουρα δεν πρέπει να παραλείπεται η παιδικότητα και η δυναμική της φαντασίας¹⁰.

Το καλό παιδικό λογοτέχνημα αποφεύγει να δημιουργεί αγωνίες και υπαρξιακά άγχη. Χρειάζεται να είναι απλό και παραστατικό τόσο στα εκφραστικά του μέσα και στη διατύπωση των εννοιών όσο και στη δομή και στις καταστάσεις στις οποίες αναφέρεται. Το υλικό του συγγραφέα καλό είναι να καθορίζεται από γεγονότα και σχέσεις που έχει βιώσει το παιδί και μπορεί να τις αντιληφθεί. Η πρόωρη εισαγωγή του στον κόσμο των ενηλίκων εγκυμονεί όλους τους κινδύνους που βρίσκονται έξω από το πλαίσιο της φυσικής του ωρίμανσης. Η παιδική λογοτεχνία έχει χρέος να δώσει ανθρώπινα πρότυπα, με τα οποία το παιδί μπορεί να ταυτιστεί μαζί τους¹¹.

¹⁰ Βλ. Μάνος Κοντολέων, «Παιδική λογοτεχνία. Αυτόνομη λογοτεχνική οντότητα ή εκδοτικό τρικ;» [στο:] Ιωάννης Ν. Βασιλαράκης (επιμ.), *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, Αθήνα: Τυπωθήτω, 1998, σελ. 61.

¹¹ Βλ. Βασίλης Φίλιας, «Κοινωνικά πρότυπα και αξίες της παιδικής λογοτεχνίας στη μεταβατική κοινωνία της εποχής μας» [στο:] Ιωάννης Ν. Βασιλαράκης (επιμ.), *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, ό.π. (σημ. 10), σελ. 24.

Έτσι, το λογοτέχνημα για παιδιά, ως είδος τέχνης επιτελεί και κοινωνικό έργο. Επιδρά καταλυτικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου και δεν έχει ως τελικό σκοπό την τέρψη μόνο αλλά και την καλλιέργεια ευγενικών συναισθημάτων που οδηγούν σε ανώτερες πράξεις. Κάνει το άτομο ικανό να συνειδητοποιεί την εποχή στην οποία βρίσκεται και του καλλιεργεί την επιθυμία να βελτιώσει το περιβάλλον μέσα στο οποίο κινείται. Το δίδαγμα του λογοτεχνήματος πρέπει να εξάγεται αβίαστα μέσα από την εξέλιξη του μύθου, χωρίς να ξεπέφτει στα γρανάζια του διδακτισμού, γεγονός που απωθεί τον εκάστοτε αναγνώστη και του στερεί τη χαρά της ελεύθερης κρίσης και επιλογής.

Επιπλέον, η λογοτεχνία είναι το μέσο που καλλιεργούνται και προωθούνται πανανθρώπινες αξίες, όπως η κοινωνικότητα και η συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων, η ειρήνη και η αδελφοσύνη μεταξύ των λαών με την ταυτόχρονη κατακραυγή του πολέμου. Μέσα από το παιδικό λογοτέχνημα καλλιεργείται η αγωνιστικότητα, η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και το παιδί συνειδητοποιεί ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια δικαιώματα στη ζωή και στη μόρφωση. Γενικά, το λογοτεχνικό πόνημα πρέπει να ανταποκρίνεται στη βαθμίδα ψυχικής και πνευματικής ανάπτυξης του παιδιού. Γεγονός που σημαίνει ότι δεν υπάρχει μία Παιδική Λογοτεχνία, αλλά τόσες, όσες είναι και οι εξελικτικές φάσεις που περνάει το παιδί, ώσπου να γίνει ενήλικας¹².

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα οφείλει να τα διαθέτει ένα παιδικό λογοτέχνημα που γράφεται από ενήλικους και απευθύνεται σε παιδικό και όχι μόνο κοινό. Η παιδική λογοτεχνία διαφέρει από τη λογοτεχνία των ενηλίκων λόγω του διαφορετικού αναγνωστικού κοινού. Υπάρχουν τα παιδιά αναγνώστες και οι μεγάλοι που διαβάζουν και επιλέγουν το πιο κατάλληλο βιβλίο για τα παιδιά τους. Επίσης, οι συγγραφείς που ασχολούνται με την παιδική λογοτεχνία φαντάζονται πώς μπορεί να είναι ένα παιδί και τί του αρέσει να κάνει. Η κοινωνία όμως αλλάζει, και όσο αλλάζει διαφοροποιείται και ο τρόπος σκέψης των μεγάλων για τα παιδιά. Ωστόσο, η παιδική

¹² Βλ. σχετικά για τα χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας στο βιβλίο του Χάρη Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 4), σελ. 20-30.

λογοτεχνία θεωρείται ένας πολυσήμαντος και διαφορετικός κλάδος από τη λογοτεχνία ενηλίκων¹³.

1.3 Ιστορική εξέλιξη - πορεία της παιδικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα

Η ελληνική παιδική λογοτεχνία στον ενάμισι μόλις αιώνα ζωής της, έχει προσφέρει άριστες σελίδες για παιδιά. Η απαρχή της, σύμφωνα με τον Αντώνη Δελώνη τοποθετείται χρονικά πριν από το 1835. Πριν προχωρήσουμε, όμως, στον διαχωρισμό της σε περιόδους θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε την περίοδο από την Αρχαιότητα ως την Άλωση και στη συνέχεια από την Άλωση (1453) έως το 1821.

Οι πληροφορίες που έχουμε σχετικά με τα λογοτεχνικά κείμενα που έρχονταν τα παιδιά σε επαφή στους αρχαίους χρόνους είναι ελλιπείς και αποσπασματικές. Η γνωριμία των παιδιών με τον έντεχνο λόγο άρχιζε την περίοδο της σχολικής ζωής και ξεκινούσε με τον Αίσωπο και τους μύθους του. Τα παιδιά άκουγαν και διάβαζαν ομηρικά έπη, τη «Βατραχομουμαχία», ένα κείμενο γεμάτο κωμικά επεισόδια του (ψευδο)Ομήρου¹⁴, τον «Μαργίτη», ένα επίσης κωμικό έπος και κάποια ποιήματα του Ανακρέοντα που διασώθηκαν και έφτασαν ως τις μέρες μας¹⁵. Σίγουρα τα ποιήματα αυτά δεν ήταν γραμμένα αποκλειστικά για παιδιά αλλά στην πορεία της σχολικής ζωής χρησιμοποιούνταν από γραμματιστές, κ.ά. Πέρα, όμως, από αυτά, τα παιδιά, ιδίως της μικρής ηλικίας τρέφονταν ψυχικά και πνευματικά με διάφορα αυτοσχέδια νανουρίσματα ή παραμύθια των μανάδων και των γιαγιάδων τους.

Η περίοδος του Μεσαίωνα δεν έχει αφήσει σοβαρά δείγματα παιδικής λογοτεχνίας. Στο τέλος της μακριάς αυτής περιόδου βλέπουν το φως της δημοσιότητας κάποιες εκτενείς έμμετρες ιστορίες με ψυχαγωγικό και διδακτικό περιεχόμενο, όπως η «Γαϊδάρου Φυλλάδα», όπου εξιστορούνται οι περιπέτειες ενός γαϊδάρου, και η «Διήγησις Παιδιόφραστος των Τετράποδων Ζώων» με περιγραφές στις αρετές και στα ελαττώματα κάθε ζώου. Ο «Πουλολόγος» πραγματεύεται μια ιστορία πουλιών, ένα κείμενο παλιότερο και κατώτερο τεχνικά από τη «Διήγηση».

¹³ Βλ. Rebecca J. Lukens, Jacquelin J. Smith & Cynthia M. Coffel, *A critical handbook of children's literature*, Boston: Pearson education, 2013, σελ. 6.

¹⁴ Βλ. σχετικά με την αμφισβήτηση της πατρότητας της «Βατραχομουμαχίας» στο βιβλίο του Χάρη Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 4), σελ. 44.

¹⁵ Βλ. στο ίδιο, σελ. 48-49.

Παράλληλα με τις ιστορίες άρχισαν να πλέκονται και τα ακριτικά τραγούδια, που μ' αυτά γαλουχήθηκε η λαϊκή ψυχή και ξεδίψασε και αναπτύχθηκε και η παιδική προσωπικότητα. Βέβαια, όλα αυτά ούτε προορίζονταν, ούτε γράφονταν για παιδιά. Είναι ένα ανοργάνωτο υλικό, το οποίο ενδιαφέρει και διασκεδάζει τα παιδιά, αλλά δεν είναι ξεκάθαρη Παιδική Λογοτεχνία¹⁶.

Από την Άλωση έως το 1821 και τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους το 1830 δεν υπάρχουν παρουσίες εντυπωσιακές, οι οποίες χρήζουν αναφοράς. Τα Λαϊκά Παραμύθια, τα Δημοτικά Τραγούδια, το Ψαλτήρι, κάποιες διασκευές μύθων του Λαφονταίν και τα πατριωτικά τραγούδια του Ρήγα στο τέλος της περιόδου είναι όσα αποτελούν την Παιδική Λογοτεχνία. Διάφορα γεγονότα, όπως η υποδούλωση της Ελλάδας από τους Οθωμανούς, ο αγώνας για την ελευθερία της πατρίδας, η οικονομική εξαθλίωση και η έλλειψη μορφωμένων ανθρώπων δεν επιτρέπουν τη δημιουργία μιας συγκροτημένης Παιδικής Λογοτεχνίας¹⁷.

Ύστερα από αυτή τη σύντομη αναδρομή, θα μπορούσαμε να χωρίσουμε την Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία σε τέσσερις περιόδους, σύμφωνα με τα γεγονότα που εξελίσσονται σε καθεμιά και συντελούν στη διαμόρφωση τάσεων και στην ανάδειξη προσώπων σημαντικών για την πορεία της. Η διαίρεση αυτή μπορεί να έχει ως εξής:

1η Περίοδος: 1830-1900

2η Περίοδος: 1900-1945

3η Περίοδος: 1945-1975

4η Περίοδος: 1975-Σήμερα

Στη δική μας έρευνα, θα εξετάσουμε την τέταρτη περίοδο, η οποία χρονολογείται από το 1975 έως σήμερα, για να μπορέσουμε μέσα σε αυτή να εντάξουμε και να εξετάσουμε το έργο των συγγραφέων μας, Μάνου Κοντολέων και

¹⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ. 50-51.

¹⁷ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Ελληνική παιδική λογοτεχνία 1835-1985. Από τις ρίζες μέχρι σήμερα*, Αθήνα: Ηράκλειτος, 1986, σελ. 14.

Μάκη Τσίτα, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο διάστημα αυτής της περιόδου. Πριν προχωρήσουμε στην τελευταία περίοδο κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε στις προηγούμενες, για να σχηματίσουμε μια πληρέστερη εικόνα για την εξέλιξη της Παιδικής Λογοτεχνίας.

Η πρώτη περίοδος μπορεί να χαρακτηριστεί ως περίοδος αναζήτησης, καθώς οι πνευματικοί άνθρωποι της εποχής δεν είχαν δώσει την ανάλογη προσοχή στο παιδί και κατ' επέκταση στο βιβλίο που απευθύνεται σε αυτό. Ωστόσο, διακρίνουμε κάποιες φωτεινές εξαιρέσεις αυτήν την περίοδο: τον Λέοντα Μελά με το *Γεροστάθης*, το 1858, την έκδοση του περιοδικού *Διάπλασις των Παίδων*, το 1879, τον Σύλλογο των Ωφέλιμων Βιβλίων, το 1889, τον Αλέξανδρο Πάλλη με τα *Τραγουδάκια για παιδιά*, το 1889, τον Γ. Βιζυηνό και την ωφέλιμη παρουσία του Γρηγόριου Ξενόπουλου στη *Διάπλαση των Παίδων* που διατέλεσε διευθυντής της από το 1896 και έπειτα. Στο εν λόγω περιοδικό πρωτοεμφανίστηκαν και συνεργάστηκαν πεζογράφοι και ποιητές των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, ενώ έδωσε ώθηση στην επικράτηση της δημοτικής στην παιδική λογοτεχνία¹⁸.

Στη δεύτερη περίοδο, η εκπαίδευση συνδέεται με τη λογοτεχνία, καθώς χαρακτηρίζεται από τη συνεχιζόμενη διαμάχη γύρω από το Γλωσσικό Ζήτημα και την ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου, το 1910. Κυρίαρχη μορφή είναι η Πηνελόπη Δέλτα με το έργο της *Παραμύθι χωρίς όνομα*, το 1909, η οποία, μέσα από όλο της το έργο, έδωσε ένα ξεκάθαρο μήνυμα ότι η εκπαίδευση επιβάλλεται να συνδεθεί άμεσα με τη λογοτεχνία. Αλλά και οι Αριστοτέλης Κουρτίδης, ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου με *Τα ψηλά βουνά*, το 1918, και *Τα χελιδόνια*, το 1920, η Έλλη Αλεξίου, ο Πέτρος Πικρός, κ.ά., βοήθησαν με το έργο και τις ιδέες τους να θεμελιωθεί η Παιδική Λογοτεχνία¹⁹.

Η τρίτη περίοδος χαρακτηρίζεται από μια κοινωνικο-ιδεολογική σύγχυση, λόγω του Εμφυλίου, της Κατοχής, της Μετανάστευσης, κ.ά. γεγονότων, και η Παιδική Λογοτεχνία αναζητά έναν ευδιάκριτο χαρακτήρα. Κορυφαία γεγονότα που σηματοδοτούν αυτήν την περίοδο και είναι χαρακτηριστικά για το μέλλον της και την

¹⁸ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 16.

¹⁹ Βλ. στο ίδιο, σελ. 17.

εδραϊώσή της είναι δύο, η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά και ο Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου. Εμφανίζονται πολλοί σπουδαίοι συγγραφείς που δημιούργησαν σπουδαίο έργο, όπως ο Άλκης Τροπαιάτης, ο Δημήτρης Γιάκος, η Άλκη Ζέη, η Ζωρζ Σαρρή, ο Χάρης Σακελλαρίου, η Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, η Αγγελική Βαρελά, ο Αντώνης Δελώνης, η Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, ο Γεώργιος Κρόκος, η Κίρα Σίνου και πάρα πολλοί άλλοι. Αυτοί οι συγγραφείς βελτίωσαν το περιεχόμενο και το ύφος της Παιδικής Λογοτεχνίας και την προσανατόλισαν σε καινούριους δρόμους. Γενικά, η εν λόγω περίοδος διακρίνεται από έναν συντηρητισμό, που προαναγγέλλει ένα άλμα προόδου.

Πριν προχωρήσουμε στην τελευταία περίοδο, κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε τους οργανισμούς που συνέβαλαν ουσιαστικά στη διαμόρφωση της σύγχρονης Παιδικής Λογοτεχνίας.

Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά

Το 1955, μία ομάδα με μέλη γυναίκες-συγγραφείς ιδρύει τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά: οι συγγραφείς αυτές ένωσαν τις δυνάμεις τους και έθεσαν ως βασικό στόχο το παιδί και την πολιτιστική του άνοδο. Το 1958, το άτυπο αυτό Λογοτεχνικό Σωματείο προκηρύσσει διαγωνισμούς για τη συγγραφή νέων λογοτεχνικών έργων για παιδιά και νέους και δίνει ιδιαίτερη σημασία στη δημοτική γλώσσα. Στόχος του ήταν η «ελληνοποίηση» του παιδικού βραβείου μέσα από τα λογοτεχνικά βραβεία. Η Τατιάνα Σταύρου, πρόεδρος τότε της Γ.Λ.Σ., είχε αναφέρει ότι τα έργα πρέπει να σχετίζονται με την ελληνική πραγματικότητα, να είναι γραμμένα στη δημοτική, να έχουν μια λογοτεχνική ποιότητα και να εκφράζουν πίστη και ελπίδα για τη ζωή²⁰.

Το Σωματείο αυτό έγινε η αιτία να αναδειχθούν νέοι συγγραφείς, οι οποίοι έχουν σαν αποκλειστικό έργο τη συγγραφή έργων για παιδιά και νέους. Το πολυσήμαντο έργο του, που άρχισε πριν από το 1970, συνεχίστηκε και μέσα στη δεκαετία 1970-1980 με την ίδια και μεγαλύτερη επιτυχία. Έχει πραγματοποιήσει εκδόσεις, μέσα από τις οποίες καταδεικνύεται το πνεύμα και η φιλοσοφία του εν λόγω Σωματείου. Η Γ.Λ.Σ. συνεχίζει το έργο της με σημερινή πρόεδρο την Άννα

²⁰ Βλ. Βασίλης Δ. Αναγνωστόπουλος, *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία κατά τη μεταπολεμική περίοδο 1945-1958*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1991, σελ. 36.

Βασιλειάδη-Δαρδάλη. Περισσότερες πληροφορίες για τις δράσεις του εν λόγω Σωματείου υπάρχουν στην ηλεκτρονική σελίδα του²¹.

Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου

Ο Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου είναι ένα πολιτιστικό σωματείο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που αποτελεί το Ελληνικό Τμήμα της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY). Ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1969, αν και λειτούργησε άτυπα από το 1963, ως ομάδα συγγραφέων και εικονογράφων²². Η προσφορά του Κύκλου είναι ανεκτίμητη, γιατί κατάφερε να συσπειρώσει γύρω του πνευματικούς ανθρώπους, συγγραφείς, εικονογράφους, εκδότες, εκπαιδευτικούς κ.ά. που ήταν διατεθειμένοι να παλέψουν για την αυτονόμηση της παιδικής λογοτεχνίας. Επιπλέον, οι δραστηριότητές του κάνουν αναγνωρίσιμο το ελληνικό παιδικό βιβλίο έξω από τα σύνορα της χώρας²³.

Περιληπτικά, το έργο του περιλαμβάνει την προκήρυξη διαγωνισμών που γίνονται κάθε χρόνο και αναφέρονται σε νέους συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας, την ίδρυση βιβλιοθηκών για παιδιά, την οργάνωση συνεδρίων και τη συμμετοχή σε παγκόσμια συνέδρια έχοντας ως θεματικό του άξονα την παιδική λογοτεχνία. Το σωματείο αυτό αγωνίστηκε για να θεμελιώσει την πεποίθηση ότι η λογοτεχνία για παιδιά είναι ένας αυτόνομος φιλολογικός κλάδος²⁴.

Η στροφή της Παιδικής Λογοτεχνίας σε νέους προσανατολισμούς τοποθετείται χρονικά την τέταρτη περίοδο, από το 1975 μέχρι σήμερα. Η θεματολογία, ο τρόπος γραφής, οι στόχοι και το ιδεολογικό υπόστρωμα που πρέπει να έχουν τα βιβλία που απευθύνονται σε παιδικό και νεανικό κοινό διαφοροποιούνται. Οι κοινωνικές αλλαγές και η αμφισβήτηση των προτύπων και αξιών που έχουν καθιερωθεί, επηρεάζουν και τον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας. Ξεκινά μια περίοδος

²¹ Πληροφορίες για τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά στο: <http://womensliteraryteam.blogspot.com/>

²² Πληροφορίες για τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου στο: <http://www.greekibby.gr/products5.php?lang=1&wh=1&the1id=1&the2id=2&theid=2&open1=1&open2=2&lang=1>

²³ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Ελληνική παιδική λογοτεχνία 1835-1985*, ό.π. (σημ. 17), σελ. 23.

²⁴ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 18.

με μεγαλύτερη ελευθερία και οι συγγραφείς προσανατολίζονται σε κοινωνικά θέματα, κάτι που δεν συνέβαινε στο παρελθόν²⁵.

Η παιδική λογοτεχνία εξελίσσεται με την επικράτηση των ψυχοπαιδαγωγικών αντιλήψεων, την κατάργηση του αυταρχικού ρόλου του συγγραφέα, τον περιορισμό του διδακτισμού και τη δημιουργία νέου βήματος του αναγνώστη, ως ενεργού μέλους της κοινωνίας που ενημερώνεται για τις τρέχουσες εξελίξεις²⁶. Οι σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές επηρέασαν και τη στάση των συγγραφέων απέναντι στα παιδιά. Έτσι, παλαιότεροι αλλά και νέοι συγγραφείς, όπως η Μαρούλα Κλιάφα, ο Μάνος Κοντολέων, η Σοφία Μαντουβάλου, η Νένα Κοκκινάκη, η Ελένη Τσιάλα, ο Μάκης Τσίτας, και άλλοι ανανέωσαν το παιδικό και νεανικό βιβλίο και το εμπλούτισαν ως προς το θέμα, το ύφος και την ιδεολογία του²⁷.

Στην τελευταία περίοδο η παιδική λογοτεχνία αυτονομείται ολοκληρωτικά. Στο επίκεντρο τοποθετείται το παιδί, τα θέματα διευρύνονται σύμφωνα με τις εξελίξεις της εποχής και διαφοροποιείται ο τρόπος γραφής των δημιουργών. Η εικονογράφηση καθίσταται η κινητήριος δύναμη στην πλειονότητα των παιδικών βιβλίων, καθώς συμπληρώνει και πλαισιώνει το κείμενο. Οι συγγραφείς που μελετάμε στην παρούσα εργασία, ο Μάνος Κοντολέων και ο Μάκης Τσίτας, ασχολούνται με θέματα που απασχολούν και διεγείρουν το σύγχρονο παιδί, προσεγγίζοντάς τα με πιο φιλελεύθερη και σύγχρονη ματιά. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση ενδεικτικών έργων των συγκεκριμένων συγγραφέων, θα παρουσιάσουμε τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας και θα αναφερθούμε εκτενέστερα σε αυτά που μας ενδιαφέρουν περισσότερο, σύμφωνα με τα έργα τους.

²⁵ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Ελληνική παιδική λογοτεχνία 1835-1985*, ό.π. (σημ. 17), σελ. 25.

²⁶ Βλ. Αντα Κατσίκη-Γκίβαλου, *Το θαυμαστό ταξίδι. Μελέτες για την παιδική λογοτεχνία*, Αθήνα: Πατάκη, 1995, σελ. 57.

²⁷ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 19.

1.4 Είδη Παιδικής Λογοτεχνίας

Η Παιδική Λογοτεχνία εμπεριέχει κείμενα, που ανάλογα με τον τρόπο γραφής τους εντάσσονται σε κατηγορίες όπως η πεζογραφία, η ποίηση, το θέατρο, το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και τα βιβλία γνώσεων²⁸. Ο πεζός λόγος, ανάλογα με τη μορφή του, μπορεί να διακριθεί σε παραμύθι, σε ιστορία βραχείας φόρμας (μικρή ιστορία), σε παιδικό περιοδικό, σε θρύλους και μύθους και σε παιδικό διήγημα και μυθιστόρημα. Τα δύο τελευταία είδη απευθύνονται σε μεγαλύτερες ηλικίες παιδιών. Κάθε είδος έχει ξεχωριστή αξία και ιστορία, αλλά στην εν λόγω εργασία θα γίνει αναφορά στα είδη που θα μελετήσουμε.

Ο Μάνος Κοντολέων ασχολείται με όλα τα είδη του πεζού λόγου, γι' αυτό θα αναφερθούμε σε παραμύθια, διηγήματα και μυθιστορήματα του που απευθύνονται σε παιδιά. Το σύνολο των βιβλίων του Μάκη Τσίτα χαρακτηρίζονται ως βιβλία βραχείας φόρμας, γεγονός που αντιπροσωπεύει το στυλ του συγγραφέα. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση έργων τους, κρίνουμε σκόπιμο να δώσουμε πληροφορίες σχετικά με τα είδη του πεζού λόγου που θα ασχοληθούμε.

1.4.1 ΒΙΒΛΙΟ ΒΡΑΧΕΙΑΣ ΦΟΡΜΑΣ

Όταν αναφερόμαστε σε παιδικά βιβλία βραχείας φόρμας εννοούμε τις μικροαφηγήσεις που απευθύνονται σε παιδιά. Πρόσφατες μελέτες έδειξαν ότι η παιδική μικροαφήγηση εντοπίζεται σαν υποκατηγορία του διηγήματος ή σαν μια μεταβατική φάση της πορείας και της εξέλιξης του²⁹. Περιλαμβάνει έργα εικονογραφημένα και μη και τα θέματα με τα οποία ασχολείται έχουν σαφή στόχο και προσανατολισμό στις ανάγκες των μικρών παιδιών.

Σύμφωνα με τη μελέτη του Καρακίτσιου για το λογοτεχνικό είδος της βραχείας φόρμας, σταχυολογούμε τις ακόλουθες διαπιστώσεις που σχετίζονται με τη δομή, το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης παιδικής μικροαφήγησης. Τα κείμενα των αντίστοιχων συγγραφέων ταξινομούνται ανάμεσα σε δύο

²⁸ Βλ. στο ίδιο, σελ. 33-34.

²⁹ Βλ. Ανδρέας Καρακίτσιος, *Σύγχρονη Παιδική Μικροαφήγηση*, Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2010, σελ. 18.

πόλους: το λαϊκό παραμύθι και το διήγημα, ενστερνιζόμενα κάποια από τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα και απορρίπτοντας ή τροποποιώντας κάποια άλλα.

Εκκινώντας από το λαϊκό παραμύθι, υιοθετούνται η αυτοτέλεια (αρχή - μέση - τέλος), η τριμερής δομή (ισορροπία - ανατροπή - επαναφορά), το αισιόδοξο τέλος, ο απροσδιόριστος χώρος και χρόνος, τα μαγικά και εξωλογικά στοιχεία καθώς και τα στοιχεία της αφαίρεσης και της πυκνότητας που δικαιολογούν την αφηγηματική συντομία. Από το διήγημα διατηρούνται εκείνα τα χαρακτηριστικά που ταιριάζουν στην ψυχολογία του παιδιού, όπως η αυτοτέλεια, το μικρό μέγεθος και η επιφάνεια, δηλαδή η αιφνιδιαστική προβολή ενός γεγονότος (το απρόοπτο) όχι τόσο σημαντικού που δείχνει μια άλλη πτυχή της πραγματικότητας³⁰.

Ο πρωταγωνιστής (ήρωας) της βραχείας φόρμας συνήθως είναι ένα παιδί ή ένα ζώο ή παιχνίδι που έχει προσωποποιηθεί και κινείται σε γνώριμα περιβάλλοντα, όπως το σπίτι, το σχολείο, το πάρκο της γειτονιάς, και συναναστρέφεται με οικεία πρόσωπα. Τα βιώματα και οι περιπέτειές του αναφέρονται σε γεγονότα της καθημερινότητας, που παρουσιάζονται με καθαρότητα και απλότητα. Το κείμενο είναι πάντα προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του παιδιού. Σύμφωνα με τα βασικά χαρακτηριστικά της παιδικής μικροαφήγησης, ο Καρακίτσιος καταλήγει σε έναν ορισμό κατά τον οποίο, το παιδικό αφήγημα είναι μια αφήγηση βραχείας φόρμας πραγματικών ή φανταστικών καταστάσεων. Η αφετηρία του είναι τα βασικά στοιχεία του διηγήματος και του λαϊκού παραμυθιού σε απλή μορφή και σχετίζεται στενά με τις ιδιομορφίες του μικρού αναγνώστη³¹.

1.4.2. ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Το παραμύθι αποτελεί ένα είδος έντεχνου λόγου και είναι ιδιαίτερος αγαπητός στα παιδιά. Αναλύοντας ετυμολογικά τη λέξη, αντιλαμβανόμαστε πως είναι ένας μύθος που στόχο έχει να παρηγορήσει τον ακροατή, τον αναγνώστη. Σταδιακά, μέσα στη γενικότερη έννοια της παραμυθίας εντάχθηκαν όλες εκείνες οι φανταστικές διηγήσεις, που σκοπό είχαν να παρασύρουν την ψυχή του ανθρώπου σ' έναν κόσμο φανταστικό, με σκοπό την ψυχαγωγία. Έτσι, αναπτύχθηκε ένα λογοτεχνικό είδος,

³⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ. 168.

³¹ Βλ. στο ίδιο, σελ. 170.

καθαρά λαϊκό, αφού γεννήθηκε και τροφοδοτήθηκε από τη λαϊκή φαντασία και επέζησε περνώντας από γενιά σε γενιά, κυρίως με τη στοματική παράδοση, και έφτασε ως τη σημερινή εποχή, δίχως να χάσει την ομορφιά και τη γοητεία του³².

Το παραμύθι, είτε πρόκειται για λαϊκό (ανώνυμο), είτε για έντεχνο (επώνυμο), διαθέτει ως λειτουργικά του στοιχεία την αχαλίνωτη φαντασία και τη μαγεία. Βρίσκεται στους αντίποδες της λογικής και κατά μια έννοια συγγενεύει με το όνειρο. Δεν γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο, τόπο και χρόνο και δεν έχει σκοπό να διδάξει, όπως ο μύθος, αλλά να ευχαριστήσει.

Γενικά, τα παραμύθια που γράφουν οι συγγραφείς, σε αντίθεση με τα παραμύθια που δημιουργούν οι λαϊκοί παραμυθάδες, έχουν μεγάλη ποικιλία στα θέματα και στον τρόπο προσέγγισης του συγγραφέα, στο πλούσιο λεξιλόγιο, στη πρωτοτυπία, στην παράξενη και απρόσμενη τροπή κλπ.³³. Ανώτερος σκοπός και των δύο είναι η τέρψη, η φαντασία, η ψυχαγωγία, η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και η δημιουργία μιας ενεργητικής πανανθρώπινης συνείδησης.

1.4.3. ΔΙΗΓΗΜΑ

Το διήγημα είναι ένα από τα πιο απλά αλλά και από τα πιο δύσκολα είδη του έντεχνου λόγου. Πρόκειται για μια σύντομη, φανταστική ιστορία, επινοημένη από τον ίδιο τον συγγραφέα, παρόλο που μπορεί να προέρχεται από πραγματικό γεγονός. Στηρίζεται σε ένα περιστατικό, ένα όνειρο, μια ανάμνηση, στη σύλληψη ενός μοναδικού γεγονότος.

Ο διηγηματογράφος δεν διαθέτει την πολυτέλεια του χώρου και του χρόνου, που έχει ο μυθιστοριογράφος για να αναπτύξει με λεπτομέρεια τους χαρακτήρες των ηρώων του ή τις σταδιακές αλλαγές τους, καθώς το διήγημα είναι μικρότερο σε έκταση από το μυθιστόρημα. Αφήνει μια ενιαία εντύπωση, που για να γίνει αντιληπτή

³² Βλ. Χάρης Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 4), σελ. 254.

³³ Βλ. Ζωή Βαλάση, *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά*, ό.π. (σημ. 7), σελ. 82.

από τον αναγνώστη πρέπει να το διαβάσει μονοκόμματα. Όλα δε τα γεγονότα οδηγούν σε μια σταδιακή κορύφωση που συμπίπτει με το τέλος του διηγήματος³⁴.

Η αξία του, ωστόσο, διαφαίνεται μέσα από την υποβλητική ατμόσφαιρα που δημιουργείται από την αριστοτεχνική χρήση του λόγου. Οι νεότεροι συγγραφείς προσπαθούν να προσαρμόσουν την αφήγησή τους σε νέους τρόπους γραφής, εμπλουτίζοντας τη θεματογραφία τους με σύγχρονες εμπειρίες. Υπάρχουν όμως κι άλλοι που προσανατολίζονται σε παλιότερα πρότυπα κι από τα έργα τους λείπει ο σύγχρονος προβληματισμός³⁵.

Το προσωπικό στυλ του συγγραφέα, σε συνδυασμό με την ικανότητά του να ολοκληρώσει την πλοκή και να δημιουργήσει συγκίνηση μέσα σε λίγες σελίδες, αναδεικνύουν το διήγημα σε διαμάντι του πεζού γραπτού λόγου³⁶.

1.4.3. ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Το μυθιστόρημα είναι μια μεγάλη ιστορία με πολυπρόσωπη αφήγηση και δαιδαλώδη πλοκή. Η έκτασή του είναι μεγάλη, γιατί ο συγγραφέας χρειάζεται χώρο για να ξεδιπλώσει την ιστορία του και τους χαρακτήρες των ηρώων του.

Σύμφωνα με το λήμμα στο *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*³⁷, το μυθιστόρημα παρουσιάζει τη ζωή ως ολότητα. Είναι πολυπρόσωπο και δίνει έμφαση στην ενδελεχή ψυχογράφιση και εξέλιξη των ηρώων της ιστορίας. Πρόκειται για μια δράση με πολλά επεισόδια που έχουν τη δυνατότητα να εξελίσσονται σε διαφορετικά τοπικά και χρονικά επίπεδα.

Χαρακτηρίζεται ως μια τοιχογραφία της κοινωνίας³⁸ και η συγγραφή του απαιτεί συνδυαστική φαντασία, ώστε να υπάρχει εξισορρόπηση μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας. Το αφηγηματικό ταλέντο, το συγγραφικό ήθος και η άριστη

³⁴ Βλ. στο: <https://eiriniipax.wordpress.com/2013/11/03/1207/> από Ειρήνη Παξιμαδάκη για το διήγημα.

³⁵ Βλ. Χάρης Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 4), σελ. 163.

³⁶ Βλ. Ζωή Βαλάση, *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά*, ό.π. (σημ. 7), σελ. 81.

³⁷ Βλ. για το μυθιστόρημα στο *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας: Πρόσωπα - Έργα - Ρεύματα - Όροι*, Αθήνα: Πατάκης, 2007, σελ. 523.

³⁸ Βλ. Ζωή Βαλάση, *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά*, ό.π. (σημ. 7), σελ. 81.

γνώση της παιδικής ψυχολογίας είναι εξίσου απαραίτητα συστατικά για τη συγγραφή του. Ανάλογα με το θέμα του μπορεί να γίνει διαχωρισμός ανά κατηγορίες όπως: αστυνομικό, ηθογραφικό, ιστορικό, επιστημονικής φαντασίας, κοινωνικό, ταξιδιωτικό και περιπέτειας³⁹. Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσουν μυθιστορήματα που εμπλέκουν περιπέτεια και φαντασία.

Το μυθιστόρημα περιπέτειας, που μας ενδιαφέρει και θα εξετάσουμε στα έργα του Μάνου Κοντολέων, διαιρείται σε δύο κατηγορίες. Αφενός μεν, υπάρχει το μυθιστόρημα που επικεντρώνεται σε περιπέτειες που πραγματοποιούνται σε άγνωστους χώρους, αφετέρου δε, επικεντρώνεται στο μυστήριο και στην πρόκληση αγωνίας στους μικρούς αναγνώστες⁴⁰.

Πριν ασχοληθούμε με τη ζωή και το έργο του συγγραφέα, θα αναφέρουμε τη θεματογραφία της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας και τη σύνδεση κειμένου και εικόνας, καθώς αποτελούν τον κεντρικό άξονα των αναλύσεων των έργων μας, που έπονται στο ερευνητικό μέρος της εργασίας μας.

1.5 Θεματογραφία της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας

Στην περίοδο 1835-1974 η Παιδική Λογοτεχνία κινείται κυρίως γύρω από τους θεματικούς άξονες που σχετίζονται με την πατρίδα, τη θρησκεία, την οικογένεια και τη φύση. Αναφορικά με την πατρίδα, οι συγγραφείς τόνισαν το ένδοξο παρελθόν των προγόνων μας και τη γνώση της ιστορικής πορείας του Έθνους. Στην θρησκεία τούς ενδιέφερε να επισημάνουν τη σημασία της στενής σχέσης με την Εκκλησία για τη διατήρηση του θρησκευτικού συναισθήματος. Σχετικά με την οικογένεια έδωσαν έμφαση στην αξία της ως θεσμού, αλλά και την προσκόλληση που πρέπει να έχει σε αυτή το παιδί. Τέλος, επικεντρώθηκαν στην ομορφιά της φύσης, αλλά και στη συναισθηματική φόρτιση που δημιουργεί στον άνθρωπο⁴¹.

³⁹ Βλ. πληροφορίες για τα είδη του παιδικού μυθιστορήματος στο: Χάρης Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 4), σελ. 179-224.

⁴⁰ Βλ. Μένι Κανατσούλη, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σελ. 191.

⁴¹ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 30.

Στον αντίποδα αυτής της περιόδου, από το 1975 έως και σήμερα παρατηρείται μια σαφής στροφή στη θεματολογία της παιδικής λογοτεχνίας. Οι διάφορες αλλαγές στη δομή της κοινωνίας, η είσοδος και η εδραίωση της τεχνολογίας στη ζωή μας, η βιωματική προσέγγιση της μάθησης, ο προσανατολισμός στις ανάγκες και τους προβληματισμούς του σύγχρονου ανθρώπου, καθώς και η κατάρρευση ιδεολογικών προτύπων είναι κάποιοι από τους λόγους που συνέβαλαν σε αυτή τη στροφή. Έτσι, εμφανίζονται βιβλία που οι συγγραφείς τους εμπνέονται από τους κοινωνικούς προβληματισμούς, τις σχέσεις των δύο φίλων, τη μόλυνση του περιβάλλοντος, τον καταναλωτισμό, τις οικογενειακές σχέσεις, τη διατροφή, τα ναρκωτικά, αλλά και για ιδέες και αξίες, όπως η ελευθερία, η ειρήνη και η δημοκρατία. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα θέματα αυτά, με τον τρόπο που έχουν γραφτεί, δεν προσεγγίζουν μόνο τους νέους αλλά και τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Έτσι, η ηλικιακή αυτή ομάδα αποκαθίσταται στη συνείδηση όλου του κόσμου ως όντα που έχουν ίσα δικαιώματα με τους ενήλικες. Άλλη μια σημαντική κατάκτηση της Παιδικής Λογοτεχνίας, γιατί αναμφίβολα ό,τι τυπώνεται στο παιδικό μυαλό μένει ανεξίτηλα χαραγμένο στη μνήμη.

Ας θυμηθούμε αυτό που έγραψε ο Νίκος Καζαντζάκης στην αυτοβιογραφία του με τίτλο Αναφορά στον Γκρέκο: «Ό,τι έπεσε στο παιδικό μυαλό μου τυπώθηκε μέσα μου τόσο βαθιά και με τόση το δέχτηκα απληστία, που δε χορταίνω, ... να το ξαναφέρνω στο νου μου [...]»⁴².

1.6 Εικονογράφηση - Σύνδεση Κειμένου και Εικόνας

Η εικονογράφηση ενός βιβλίου που απευθύνεται σε παιδικό αναγνωστικό κοινό είναι ιδιαίτερος σημαντική. Ο ρόλος της δεν είναι διακοσμητικός αλλά ουσιαστικός, συντελεί δηλαδή στην απόλυτη ισοτιμία Λόγου και Εικόνας. Ένας εικονογράφος δεν χρειάζεται να είναι μόνο καλός ζωγράφος αλλά να επιστρατεύσει την ευαισθησία και την τεχνική του σύμφωνα με τις ανάγκες και το ηλικιακό επίπεδο των παιδιών⁴³. Το αποτέλεσμα είναι μοναδικό, όταν υπάρχει απόλυτη συνεργασία ανάμεσα στον συγγραφέα και τον εικονογράφο. Η απεικόνιση μιας τέτοιας συνεργασίας

⁴² Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Αθήνα: Ελένη Ν. Καζαντζάκη, 1982, σελ. 43.

⁴³ Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 35.

παρατηρείται στα βιβλία βραχείας φόρμας του Μάκη Τσίτα, που θα αναλυθούν στο ερευνητικό μέρος της εργασίας.

Έτσι, καθώς λέξεις και εικόνες «συνεργάζονται» αδιάκοπα, δημιουργούν σχέσεις μεταξύ τους, που άλλοτε συμφωνούν πλήρως και άλλοτε έρχονται σε απόλυτη διαφωνία⁴⁴. Τις περισσότερες φορές, εικόνα και κείμενο βιώνουν μια συμπληρωματική σχέση και κάποιες άλλες φορές η εικόνα ανατρέπει το κείμενο σε σημείο που να προκαλείται γέλιο. Υπάρχει μια διαλεκτική επικοινωνία ανάμεσά τους που «αλληλοσυμπληρώνει τα κενά τους». Επιπλέον, κάθε εικόνα είναι πολυσημική, επιτρέπει πολλές ερμηνείες και, ανάλογα με το αναγνωστικό κοινό, αφηγείται περισσότερες από μία ιστορίες. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, το κείμενο συντελεί στην πληρέστερη κατανόησή της⁴⁵.

Με λίγα λόγια, η εικόνα συμφιλιώνει το παιδί με το «Ωραίο», γυμνάζει την αισθητική του και του προσφέρει ένα ευρύ φάσμα ερεθισμάτων που, σε συνδυασμό με το κείμενο, το οδηγεί στη διανοητική, ψυχολογική, γλωσσική αλλά και γνωσιολογική ανάπτυξή του. Κάθε παιδί, ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο που βρίσκεται, διαβάζει την εικόνα και προεκτείνει τη σκέψη του, ξαναστήνοντας το κείμενο με το δικό του μοναδικό τρόπο.

1.7 Συμπεράσματα

Στο πρώτο κεφάλαιο, η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την Παιδική Λογοτεχνία στην Ελλάδα σήμερα. Οπότε κρίναμε σκόπιμο να την ορίσουμε σύμφωνα με διάφορους μελετητές της. Αναφερθήκαμε στα γνωρίσματα και τα όρια που την χαρακτηρίζουν για να είναι λειτουργική και κατάλληλη για το παιδικό αναγνωστικό κοινό και όχι μόνο. Προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά την εξελικτική της πορεία στην Ελλάδα από την αρχαιότητα έως την σημερινή πραγματικότητα, καθώς και μια περιληπτική απόδοση των περιόδων που μπορεί να διαιρεθεί.

⁴⁴ Βλ. Αγγελική Γιαννικοπούλου, *Στη χώρα των χρωμάτων: Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008, σελ. 20.

⁴⁵ Βλ. Romaida Lubis, «The Progress of Students Reading Comprehension through Wordless Picture Books», *Advances in Language and Literary Studies*, τ. 9, τχ. 1, 28/02/2018, σελ. 51.

Επίσης, σχολιάσαμε δύο οργανισμούς που επηρέασαν και διαμόρφωσαν τη σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία – η *Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά* και ο *Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου*. Έγινε αναφορά στα είδη που την απαρτίζουν και ακολούθησε ανάλυση στα είδη που αντιπροσωπεύουν τους συγγραφείς, έργα των οποίων θα αναλύσουμε. Κλείνουμε το πρώτο κεφάλαιο με τη θεματογραφία της και τη δυναμική που υπάρχει ανάμεσα στην εικόνα και στο κείμενο. Στη δε θεματολογία διαφαίνεται η αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στις τρεις πρώτες περιόδους και στην τέταρτη, όπου οι συγγραφείς στοχεύουν σε θέματα που απασχολούν τα ίδια τα παιδιά. Οι συγγραφείς που ερευνούμε ανήκουν στην τελευταία περίοδο, από το 1975 - σήμερα.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Μάνος Κοντολέων

2.1 Η Βιογραφία του Μάνου Κοντολέων

Ο Μάνος Κοντολέων γεννήθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1946 στην Αθήνα. Επιλέγει να σπουδάσει Φυσική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά ασχολείται με τη λογοτεχνία από παιδί δημοσιεύοντας κείμενά του στο περιοδικό *Διάπλαση των Παίδων*⁴⁶.

Οι γονείς του καταγόntonταν από τη Σμύρνη της Μικράς Ασίας, γεγονός που σημάδεψε τη μετέπειτα πορεία του. Λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής οι γονείς του φεύγουν από τη Σμύρνη σε νεαρή ηλικία, γνωρίζονται στην Αθήνα και δημιουργούν την οικογένειά τους στην περιοχή της Ανάληψης, που βρίσκεται ανάμεσα στην Καισαριανή και στον Βύρωνα. Ήταν και οι δύο δημόσιοι υπάλληλοι και αγαπούσαν πολύ τα βιβλία⁴⁷.

Οι Σμυρνιοί φημίζονταν για τη φιλομάθειά τους και όνειρο κάθε πρόσφυγα και του πατέρα του ήταν η απόκτηση ενός πτυχίου. Ήθελε πολύ το πτυχίο της Νομικής, αλλά απόκτησε το πτυχίο της Παντείου. Η μητέρα του τελείωσε το Γυμνάσιο. Και οι δύο αγαπούσαν τα γράμματα και τα καλοκαίρια συνήθιζαν να διαβάζουν βιβλία και όταν τα ολοκλήρωναν τα έδιναν στον Μάνο. Το αγαπημένο βιβλίο της εφηβείας του ήταν η *Ντεζιρέ* της Άννα-Μαρία Σελίνκο. Επιπλέον, λάτρευαν τον κινηματογράφο και όταν έβλεπαν ιστορικές ταινίες όπως ο «Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος» γύριζαν σπίτι, άνοιγαν τις εγκυκλοπαίδειες και ερευνούσαν ό,τι σχετικό υπήρχε γύρω από τους ήρωες της ιστορίας⁴⁸.

Στη Σμύρνη, την τότε κοσμοπολίτισσα της Μικράς Ασίας, δεν επέστρεψαν ποτέ. Η γειτονία τους κάηκε. Η Σμύρνη αφανίστηκε, έγινε μια άγνωστη πόλη. Για την οικογένεια Κοντολέων η Σμύρνη δεν αποτελεί τη μοναδική τραυματική εμπειρία. Ο πατέρας του μετά τη Σμύρνη πήγε στη Λήμνο και παντρεύτηκε εκεί με μια Λημνιά, η

⁴⁶ Βλ. περισσότερες πληροφορίες για τη βιογραφία του συγγραφέα στο: <https://www.kontoleon.gr/16-gr>.

⁴⁷ Βλ. στο: <https://www.fosonline.gr/plus/vivlio/article/205782/manos-kontoleon-enas-fysikos-me-80-nivlia> συνέντευξη στον Στέφανο Λεμονίδη για την εφημερίδα *Φως* στις 09/09/22.

⁴⁸ Βλ. στο ίδιο.

οποία κάηκε μαζί με το παιδί τους σε ένα κινηματογράφο. Η ιστορική πυρκαγιά συνέβη το 1939, όπου έχασαν τη ζωή τους εβδομήντα άνθρωποι. Στη συνέχεια, ο πατέρας του έφυγε από το νησί, γνώρισε τη μητέρα του, παντρεύτηκαν και γεννήθηκε το μοναχοπαιδί τους, ο Μάνος⁴⁹.

Ο Μάνος από παιδί ήθελε να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία, ήταν η δική του ανάγκη. Όταν τελειώνει το Δημοτικό Σχολείο κείμενά του δημοσιεύονται στη *Διάπλαση των Παιδων*. Οι γονείς του τον προτρέπουν και τον ενθαρρύνουν να γράφει. Καταλυτικό ρόλο παίζει η αφηγηματική ικανότητα της μητέρας του, ιδίως όταν την ακούει να ζωντανεύει την καθημερινότητα στον ελληνικό και διεθνή χώρο, γεγονός που αναπτύσσει τη φαντασία του. Επιπροσθέτως, η γνωριμία του με την Γαλάτεια Γρηγοριάδου Σουρέλη στάθηκε καθοριστική. Τον μπει στην παιδική λογοτεχνία. Μέχρι τότε διάβαζε κλασικούς συγγραφείς όπως, Δουμά, Ντίκενς, και χάρη σε αυτήν περνάει και στους σύγχρονους. Ταυτόχρονα, ακούει το Θέατρο της Δευτέρας και γράφει κριτικές στο ημερολόγιό του⁵⁰.

Του αρέσουν όμως πολύ και οι θετικές επιστήμες γενικότερα και έτσι γνωρίζει τη Φυσική. Εισάγεται στο Φυσικό Τμήμα της Φυσικομαθηματικής Σχολής, με το πρώτο έτος στη Θεσσαλονίκη και τη συνέχεια στην Αθήνα. Η Φυσική θεωρείται παραδοσιακά μία από τις βασικές επιστήμες και οι βασικοί της νόμοι τον βοηθούν να καταλάβει τόσο τους νόμους που συνδέουν ή διαχωρίζουν τους ανθρώπινους χαρακτήρες μεταξύ τους όσο και τη δομή που αξίζει να κατασκευάζεται ένα λογοτεχνικό έργο⁵¹.

Έχοντας αυτά τα εχέγγυα, αρχίζει να κάνει τα πρώτα βήματα. Εν τω μεταξύ, παντρεύεται και πηγαίνει στον στρατό. Η γυναίκα του, η Κώστια Κοντολέων ήταν καθηγήτρια αγγλικών. Όταν απολύεται, ξεκινά να εργάζεται στην Ολυμπιακή Αεροπορία, έχοντας παρακολουθήσει προγράμματα IBM. Θεωρείται πρωτοπόρος για την εποχή του, καθώς ασχολείται από το 1970 με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, γεγονός που τον βοηθά στη μετέπειτα καριέρα του. Παράλληλα μεγαλώνουν μόνοι

⁴⁹ Βλ. στο ίδιο.

⁵⁰ Βλ. στο ίδιο.

⁵¹ Μέρος από το υλικό που ακολουθεί, έχει συλλεχθεί ύστερα από προσωπική συνέντευξη με τον Μάνο Κοντολέων στις 02-10-2023.

τους, το πρώτο τους παιδί, την Άννα. Ο Μάνος Κοντολέων προσπαθεί να παντρέψει την καθημερινότητά του με το όνειρό του, να γίνει συγγραφέας. Έτσι, με λογική συνέπεια στρέφεται στην παιδική λογοτεχνία που ενώνει το όνειρό του με το παιδί του⁵².

Την πρώτη του εμφάνιση στα Γράμματα την κάνει το 1969 συμμετέχοντας σε ανθολογία νέων πεζογράφων από τις εκδόσεις «Κάλβος». Κυκλοφορούν δύο τόμοι και ο ένας τιτλοφορείται *Διήγημα 69*, όπου υπάρχουν διηγήματα δέκα ταλαντούχων νέων, μεταξύ των οποίων και ένα δικό του. Το ίδιο έτος ένας Πειραιώτικος Σύνδεσμος κυκλοφόρησε μια ανθολογία με διηγήματα και ποιήματα που συμπεριέλαβε και δικά του έργα. Μετά από δέκα χρόνια, το 1979 κυκλοφορεί το πρώτο του βιβλίο⁵³.

Το 1974, λοιπόν, ασχολείται με την επικαιρότητα της εποχής και γράφει το *Φωκίων το ελάφι* για το Πολυτεχνείο και τη διεκδίκηση της ελευθερίας. Ακολουθεί το *Κάποτε στην Ποντικούπολη*, όπου αναφέρεται στην έννοια της απεργίας, τόσο στην οργάνωση όσο και στην εφαρμογή της. Παράλληλα, το 1979 γράφει για την «Εστία» παραμύθια με θέματα το περιβάλλον και έχει στενή συνεργασία με το περιοδικό *Ρόδι*. Το 1980 γεννιέται ο γιός του, ο Δομήνικος, και πεθαίνει ο πατέρας του. Τότε γράφει το πρώτο του βιβλίο για ενήλικες, την *Αφήγηση*, ένα βιοματικό έργο το οποίο συνδυάζει το χθες με το αύριο. Από εκεί και έπειτα γράφει για παιδιά και για μεγάλους⁵⁴.

Ο συγγραφέας έχει ασχοληθεί με όλα τα είδη του πεζού λόγου: παραμύθι, διήγημα, νουβέλα, μυθιστόρημα, θέατρο και δοκίμιο. Στο πέρασμα του χρόνου έχει συνεργαστεί με περιοδικά και εφημερίδες, όπως η *Αυγή*, το *Βήμα*, η *Καθημερινή*, η *Λέξη*, ο *Πόρφυρας*, το *Ρόδι*, κ.ά. όπου δημοσιεύει άρθρα του, κριτικές και κείμενα λογοτεχνίας. Σήμερα συνεργάζεται με ηλεκτρονικά περιοδικά όπως *bookia*, *culture now*, *diastixo*, *fractal*, κ.ά. Είναι μέλος της Εταιρίας Συγγραφέων, του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και ιδρυτικό μέλος της Λέσχης Έρευνας και Μελέτης της Παιδικής Λογοτεχνίας *Διαδρομές*. Σε διάφορες χρονικές περιόδους ήταν μέλος της επιτροπής

⁵² Βλ. όπου και στη σημ. 47.

⁵³ Βλ. στο ίδιο.

⁵⁴ Βλ. στο ίδιο.

κρατικών βραβείων για την παιδική λογοτεχνία, καθώς και των βραβείων του περιοδικού *Διαβάζω* και πρόεδρος της επιτροπής κρατικών βραβείων της Κύπρου. Έχει διατελέσει μέλος των Δ.Σ. του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, της Εταιρείας Συγγραφέων και του Ελληνικού Τμήματος της IBBY. Επιπλέον, ήταν για αρκετά χρόνια Αντιπρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος της Unisef⁵⁵.

Ο Μάνος Κοντολέων έχει τιμηθεί τρεις φορές με Κρατικό Βραβείο για τα βιβλία *Μάσκα στο φεγγάρι* (1997), *Πολύτιμα δώρα* (2009) και *Η Μάσκα του Καπιτάνο* (2021). Υπήρξε υποψήφιος για τα Διεθνή Βραβεία Άντερσεν (το 2002) και Λίνγκστριγκ. Βιβλία του έχουν βραβευτεί από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, από τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και περιλαμβάνονται σε διάφορες ανθολογίες. Έχει μεταφράσει περίπου πενήντα βιβλία για παιδιά και νέους και έχει γράψει σενάρια τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών προγραμμάτων σχετικά με το βιβλίο. Το βραβευμένο μυθιστόρημά του *Το ταξίδι που σκοτώνει* έχει μεταφερθεί στην τηλεόραση, ενώ άλλα έργα του έχουν μεταφερθεί στο θέατρο. Συμμετέχει σε ελληνικά και διεθνή συνέδρια και κάνει συχνά ομιλίες⁵⁶.

Η παρουσία του στο εξωτερικό είναι γνωστή με την αναγραφή στον τιμητικό πίνακα Άντερσεν της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY) του μυθιστορηματός του *Δομήνικος*, καθώς και με τη μετάφραση και κυκλοφορία διηγημάτων και μυθιστορημάτων του στη Γαλλία, στη Γερμανία, στις ΗΠΑ, στη Ρουμανία και στην Ταϊλάνδη. Επίσης, έχει γράψει μόνος του ή σε συνεργασία με άλλους μια ολοκληρωμένη σειρά βιβλίων-περιοδικών για παιδιά από 6-16 χρόνων. Από το 1990 έως το 2010 ήταν σύμβουλος στις εκδόσεις Πατάκη σε θέματα σχετικά με την παιδική-εφηβική και λογοτεχνία ενηλίκων, ελληνική και ξένη. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αρμοδιοτήτων που είχε, εισήγαγε στην Ελλάδα ένα είδος λογοτεχνίας για νεαρούς ενήλικες αναγνώστες, το crossover, γνωστό και ως μυθιστόρημα ενηλικίωσης⁵⁷.

Ο Μάνος Κοντολέων είναι μια πολυσχιδής προσωπικότητα που έχει τις ρίζες της στη Σμύρνη αλλά άνθισε στην Αθήνα και ζει στην Κηφισιά για μεγάλα χρονικά

⁵⁵ Βλ. <https://www.kontoleon.gr/16-gr>.

⁵⁶ Βλ. στο ίδιο.

⁵⁷ Βλ. στο ίδιο.

διαστήματα μαζί με την σύζυγό του, Κώστια Κοντολέων, η οποία είναι συγγραφέας και μεταφράστρια. Η φήμη του φτάνει μέχρι τον Άγιο Λαυρέντιο, ένα γραφικό χωριό του Πηλίου, όπου το επισκέπτεται συχνά. Τα δύο του παιδιά μεγάλωσαν. Η Άννα είναι θεατρολόγος και συγγραφέας και ο Δομήνικος δημοσιογράφος. Όπως δεν ξεχωρίζει τα παιδιά του, έτσι λειτουργεί και με τα βιβλία του, γιατί το καθένα από αυτά έβαλε ένα λιθαράκι για να υπάρξει το επόμενο ή υπήρξε γιατί υπήρχε ένα προηγούμενο. Είναι μια πορεία ζωής. Το ένα βιβλίο ακουμπάει πάνω στο άλλο. Γράφει ανάλογα με τα κέφια του. Στη φάση που βρίσκεται τώρα ισχυρίζεται ότι είναι πολύ δύσκολο να γράψει για παιδιά, παρόλο που μέσα στο 2024 πρόκειται να κυκλοφορήσει ένα μυθιστόρημα για παιδιά των μεσαίων τάξεων του δημοτικού, πολύ αστείο, κεφάλτο και χιουμοριστικό⁵⁸.

2.2 Η Θεματολογία του Έργου του

Ο Μάνος Κοντολέων ανήκει στη γενιά των συγγραφέων της τέταρτης περιόδου, από το 1975-σήμερα. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένας από τους θεμελιωτές της. Είναι ένας πτυχιούχος φυσικός που αριθμεί πάνω από ογδόντα βιβλία στο ενεργητικό του, κάθε είδους, και που τα περισσότερα βασίζονται σε βιώματα της παιδικής του ηλικίας. Γράφει για παιδιά και για εφήβους, γιατί εξακολουθεί να ακούει το παιδί που υπήρξε κάποτε⁵⁹!

Πολλά από τα βιβλία του είναι βιοματικά, εμπνεόμενος από την οικογένειά του, άλλα είναι προϊόντα μυθοπλασίας και σε πολλά χρησιμοποιεί τη φαντασία του. Επειδή του αρέσει η ιστορία, κάποια βιβλία του στηρίζονται σε πρόσωπα της Αρχαίας Ελλάδας αλλά και σε σύγχρονα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα. Σε πρώτη φάση, εμπνέεται από αυτό που βλέπει ότι απασχολεί ένα σημερινό παιδί και στη συνέχεια τον απασχολούν θέματα που σχετίζονται με ό,τι συμβαίνει γύρω του, ό,τι αισθάνεται πως γι' αυτά θα ήθελε να μιλήσει στο παιδί.

Πριν από κάποια χρόνια όταν η κόρη του, η Άννα, πήγαινε στο νηπιαγωγείο και όταν επέστρεψε στο σπίτι τους είπε ότι την επόμενη μέρα δεν θα έχουν σχολείο, γιατί θα ήταν αργία. Ο πατέρας της γνώριζε ότι οι δάσκαλοι θα είχαν απεργία. Το γεγονός αυτό στάθηκε η αφορμή για να γράψει το βιβλίο *Κάποτε στην Ποντικούπολη*

⁵⁸ Βλ. όπου και στη σημ. 51, προσωπική συνέντευξη με τον Μάνο Κοντολέων.

⁵⁹ Βλ. στο ίδιο.

για να μιλήσει στο παιδί του για το τί είναι απεργία. Έτσι, ξεκίνησε και με τον Φωκίων, για να καταλάβει τί ήταν το Πολυτεχνείο, τί είναι η δικτατορία, τί είναι η ελευθερία. Γι' αυτά θέλει να μιλάει πάντα στα παιδιά, για θέματα που τους απασχολούν, για να κοινωνικοποιηθούν. Να γνωρίσουν τους άλλους, την κοινωνία και κατ' επέκταση τον εαυτό τους⁶⁰.

Πιστεύει ότι ο κάθε συγγραφέας, όσα βιβλία κι αν γράψει, οι εμπνεύσεις του στηρίζονται σε δύο άξονες το πολύ. Οι εμμονές του, όπως του αρέσει να τις αποκαλεί, είναι δύο: ο έρωτας-η αγάπη και η ταυτότητα. Αγαπάει την ίδια τη ζωή και όλα τα πλάσματα που την εκφράζουν. Σε μια τέτοια συνθήκη συναντά τη δημιουργία των έργων του⁶¹. Λατρεύει τη φύση και ό,τι σχετίζεται με αυτήν, το περιβάλλον, και την συνδέει με το συναίσθημα σε πολλά βιβλία του. Χαρακτηριστικό είναι το τελευταίο του βιβλίο, *Με το ίδιο όνομα*, που προσεγγίζει τη ζωή των ανθρώπων μέσα από δέντρα και φυτά που καταστρέφονται και ξαναγεννιούνται.

Έχει γράψει και συνεχίζει να γράφει εικονογραφημένα βιβλία, με τελευταίο το *Φεύγει έρχεται*, ένα βιβλίο που μιλάει για τη μετανάστευση. Μια ιστορία πλούσια σε συναισθήματα που ζωντανεύουν μέσα από την έντονη εικονογράφιση. Οι εικόνες των βιβλίων που απευθύνονται σε παιδιά είναι πάντα εναρμονισμένες με το κείμενο και οι αναγνώστες έχουν τη δυνατότητα να αντλήσουν επιπλέον υλικό. Τα θέματα των βιβλίων του αποτυπώνουν ιδέες, αξίες και ιδανικά που είναι απαραίτητα για τη ζωή και βοηθούν στην οικοδόμηση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Αναφέρεται σε οικογενειακές σχέσεις, σε αδερφικές και φιλικές σχέσεις καθώς και σε σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στους παππούδες και στα εγγόνια με σεβασμό και άπλετο συναίσθημα.

Γενικότερα, ο συγγραφέας αντλεί υλικό από τα γεγονότα της εκάστοτε εποχής. *Ο Ανίσχυρος άγγελος*, για παράδειγμα, είναι ένα βιβλίο που απευθύνεται σε εφήβους και σχετίζεται με τον θάνατο του νεαρού Γρηγορόπουλου. Πιστεύει, όμως, ότι ένα λογοτεχνικό έργο δεν πρέπει να απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο ηλικιακά κοινό αλλά να στοχεύει στην επικοινωνία αναγνωστών κάθε ηλικίας και διάθεσης. Ο

⁶⁰ Βλ. στο ίδιο.

⁶¹ Βλ. στο: <https://www.kontoleon.gr/103-gr>, συνέντευξη στη Σάντρα Βούλγαρη για την *Καθημερινή της Κυριακής* στις 20/03/2011.

ίδιος ο συγγραφέας διάβασε τον *Ευτυχισμένο Πρίγκιπα* του Όσκαρ Ουάιλντ, όταν ήταν 50 χρόνων και ενθουσιάστηκε⁶²!

2.3 Απόψεις του Συγγραφέα για την Παιδική Λογοτεχνία

Ο Μάνος Κοντολέων είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες συγγραφείς της σύγχρονης νεοελληνικής λογοτεχνίας που γράφουν για παιδιά. Μέσα από τη διαρκή συνομιλία του με όλα τα είδη του πεζού λόγου αποτυπώνει την παιδική ηλικία, την αναζήτηση της ταυτότητας, τα προβλήματα που απασχολούν την κοινωνία, τον ρόλο της μνήμης και την πορεία του ανθρώπου προς την αυτογνωσία.

Κατά την άποψή του, υπάρχουν δύο κατηγορίες συγγραφέων που γράφουν για παιδιά. Εκείνοι οι οποίοι χρησιμοποιούν τη λογοτεχνική έκφραση προσαρμοσμένοι στις δυνατότητες κατανόησης εκ μέρους ενός παιδιού για να διδάξουν το παιδί κάτι, οτιδήποτε είναι αυτό. Και υπάρχει και άλλη μια κατηγορία, εκείνων που χρησιμοποιούν την τεχνική αφήγησης, το παραμύθι, τη μικρή ιστορία, τη φαντασία για να συνομιλήσουν με το παιδί που πάντα υπάρχει μέσα τους, να διατηρούν και να ενεργοποιούν συχνά την έννοια της παιδικότητας. Για εκείνον η παιδικότητα είναι μια αξία. Η παιδικότητα, έτσι όπως τη βλέπει ο συγγραφέας, είναι να μπορείς να δεις τον κόσμο με τη ματιά ενός ξαφνιάσματος, να τον ανακαλύπτεις εκ νέου και να τον επιβεβαιώνεις καθημερινά⁶³.

Στην ουσία δεν διαχωρίζει τη λογοτεχνία ανά κατηγορία αναγνωστών της. Για εκείνον η λογοτεχνία είναι μία και μόνο μία. Το κείμενο στέκεται και ο αναγνώστης θα πάει να το πλησιάσει ανάλογα με τις δυνατότητές του, τις διαθέσεις του, τη στιγμή που βρίσκεται εκείνος. Αν δημιουργήσει ένα λογοτεχνικό κείμενο για να πλησιάσει ένα παιδί ή έναν ενήλικο ή έναν έφηβο, τότε γίνεται σούπερ μάρκετ που βγάζει ένα προϊόν, το βάζει σε προθήκες και το διαφημίζει. Η λογοτεχνία στέκεται εκεί που έχει τοποθετηθεί και όποιος θέλει, μπορεί και έχει διάθεση, πηγαίνει και την πλησιάζει⁶⁴.

Ο Μάνος Κοντολέων γράφει για τον εαυτό του, για το παιδί που υπάρχει μέσα του. Όταν στην ουσία εξηγούσε στην κόρη του τί είναι απεργία, στον εαυτό του το

⁶² Βλ. <https://www.fosonline.gr/plus/vivlio/article/205782/manos-kontoleon-enas-fysikos-me-80-vivlia> (ό.π., σημ. 47).

⁶³ Βλ. σημ. 51, προσωπική συνέντευξη με τον Μάνο Κοντολέων.

⁶⁴ Βλ. στο ίδιο.

εξηγούσε. Εκείνη την εποχή ήταν γύρω στα 30 περίπου χρόνια και, στην προσπάθειά του να τοποθετηθεί πολιτικά, έπαιρνε μαζί του και ένα παιδί. Γιατί θυμήθηκε, όταν ήταν αυτός στην ηλικία της κόρης του και ρωτούσε τους γονείς του για πράγματα που τον απασχολούσαν, του έδιναν αόριστες απαντήσεις και αισθανόταν, ότι του έκρυβαν την αλήθεια. Η συγγραφή βιβλίων ήταν μια δική του προσωπική ανάγκη να μαθαίνει και να εξιστορεί τα πάντα. Πιστεύει ότι μπορείς να πεις τα πάντα σε ένα παιδί, όπως και σε έναν μεγάλο. Ο φόβος και η ενοχή του ενήλικα ότι μπορεί να τραυματιστεί το παιδί, το κάνει περισσότερο ευάλωτο, το κλείνει σε ένα γυάλινο κουτί. Ο τρόπος διαφέρει, η διαφορετική τεχνική αφήγησης, αλλά δεν παύει να είναι η ίδια αλήθεια⁶⁵.

Χαρακτηριστική περίπτωση είναι τα παραμύθια του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, *Το ασχημόπαπο*, *Η βασίλισσα του χιονιού*: μιλάνε για ανθρώπινες σχέσεις, έρωτα, καταπίεση, πάθος. Ο καθένας το καταλαβαίνει με τον δικό του τρόπο. Και οι μεγάλοι διαφέρουν από τον τρόπο προσέγγισης και κατανόησης ενός κειμένου. Οι προσλαμβάνουσες κάθε ανθρώπου διαφέρουν ανάλογα με το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και τα ερεθίσματα που έρχεται σε επαφή. Στα βιβλία του υπάρχει η αλήθεια που ο εκάστοτε αναγνώστης καλείται να την ανακαλύψει και την ερμηνεύσει ανάλογα με την ηλικία που βρίσκεται⁶⁶!

2.4 Το Έργο του Συγγραφέα

Βιβλία για παιδιά

1. *Η Γη, το σπίτι μου*, έξι παραμύθια για το περιβάλλον, εικονογράφηση: Lise - Lotte Iversen, Αθήνα: Εστία, 1979.
2. *Ο Φωκίων ήταν ελάφι*, εικόνες: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα: Καστανιώτης, 1979.
Έπαινος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών
3. *Κάποτε στην Ποντικούπολη*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς, Αθήνα: Καστανιώτης, 1979.
4. *Ο Εέ από τ' άστρα*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς, Αθήνα: Καστανιώτης, 1981.
Βραβείο Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών

⁶⁵ Βλ. στο ίδιο.

⁶⁶ Βλ. στο ίδιο.

5. *Ο χιονάνθρωπος που δεν ήθελε να λιώσει*, εικονογράφηση: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα: ΑΣΕ, 1982.
6. *Ένα συρτάρι γεμάτο όνειρα*, εικονογράφηση: Νίκος Μαρουλάκης, Αθήνα: Άγκυρα, 1988.
7. *Γάντι σε ξύλινο χέρι*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
Διάκριση από τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου
Υποψήφιο για το Διεθνές Βραβείο Γιάννου Κόρτζακ
8. *Δομήνικος*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
Τιμητικός πίνακας IBBY
9. *Ο αδελφός της Ασπασίας*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
10. *Ο Ορέστης και το υπόγειο*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
11. *Πέτρινα καθίσματα*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
12. *Τα φαντάσματα της σοφίτας*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
13. *Η Άννα και το τζιτζίκι*, εικονογράφηση: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα: Καστανιώτης, 2001.
14. *Παραμύθια από τόπους της Ασίας*, εικονογράφηση: Άννα Μενδρινού, Αθήνα: Πατάκης, 2002.
15. *Παραμύθια από τόπους της Αφρικής*, εικονογράφηση: Άννα Μενδρινού, Αθήνα: Πατάκης 2002.
16. *Οι κάλτσες με τα δώρα*, εικονογράφηση: Λήδα Βαρβαρούση, Αθήνα: Πατάκης, 2003.
17. *Παραμύθια από τόπους της Λατινικής Αμερικής*, εικονογράφηση: Άννα Μενδρινού, Αθήνα: Πατάκης, 2003.
18. *Μαζί θα περάσουμε το χειμώνα, είπε το έλατο*, εικονογράφηση: Μαρίνα Μαρκολίν, Αθήνα: Πατάκης, 2004.
19. *Τα σιδερένια παπούτσια*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς, Αθήνα: Πατάκης, 2005.
20. *Χρυσάφενια, Ασημένια... Νύχτα Χριστουγεννιάτικη*, εικονογράφηση: Απόστολος Καραστεργίου, Αθήνα: Πατάκης 2005.
21. *Παραμύθια από τόπους της Μεσογείου*, εικονογράφηση: Άννα Μενδρινού, Αθήνα: Πατάκης, 2006.

22. *Σκανταλιές κι ανοησίες για ένα γλυκό κεράσι*, εικονογράφηση: Σπύρος Γούσης, Αθήνα: Πατάκης, 2006.
23. *Έξι φίλοι κι ένα δώρο*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα: Πατάκης, 2007.
24. *Η ιστορία του σκύλου... Θα Δείξει*, εικονογράφηση: Στάθης Σταυρόπουλος, Αθήνα: Πατάκης 2007.
25. *Το τριαντάφυλλο των Χριστουγέννων*, εικονογράφηση: Alessandra Toni, Αθήνα: Πατάκης, 2007.
26. *Νεράιδα πάνω στο έλατο*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα: Πατάκης, 2008.
- Κρατικό Βραβείο Εικονογραφημένου Παιδικού Βιβλίου 2009
27. *Το πρώτο λουλούδι*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα: Πατάκης, 2008.
28. *Ελίτσα ή Παπαρούνα*; Αθήνα: Άγκυρα, 2009.
29. *Καλέ πνίγομαι*, εικονογράφηση: Αλεξάνδρα Αντωνοπούλου, Αθήνα: Πατάκης, 2009.
30. *Ο χαρταετός της Σμόρνης*, Αθήνα: Άγκυρα, 2009.
31. *Πολύτιμα Δώρα*, εικονογράφηση: Ρίτα Τσιμόχοβα, Αθήνα: Πατάκης, 2009.
- Κρατικό Βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας 2010
32. *Τί κέρδισε ο Άλκης και τί έχασε ο Λάκης*, εικονογράφηση: Γιώργος Σγουρός, Αθήνα: Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς, 2009.
33. *Εγώ και το ρομπότ μου*, εικονογράφηση: Έλλη Γρίβα, Αθήνα: Πατάκης, 2010.
34. *Ο αδελφός της Ασπασίας 2 - Μεγάλο Βραβείο, Μεγάλοι Μπελάδες*, εικονογράφηση: Τέτη Σώλου, Αθήνα: Πατάκης, 2011.
35. *Ο αδελφός της Ασπασίας 3 - Κατασκήνωση κάτω από τα ζώδια*, εικονογράφηση: Τέτη Σώλου, Αθήνα: Πατάκης, 2012.
36. *Κόκκινο караβάκι, κόκκινο ποδήλατο*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Ψυχογιός, 2012.
37. *Μανόλο και Μανολίτο*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα: Πατάκης, 2013.
38. *Στο Νησί της Ροδιάς*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Ψυχογιός, 2014.
39. *Ιστορίες για τα δικά μου Χριστούγεννα*, εικονογράφηση: Φωτεινή Στεφανίδη, Αθήνα: Πατάκης, 2015.

40. *Μανόλο & Μανολίτο και Μανουήλ*, εικονογράφηση: Τρίς Σαμαρτζή, Αθήνα: Πατάκης, 2016.
41. *Άτυχες και Τυχερές Ιστορίες, Η άτυχη μέρα του Λάκη και της Λόλας*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα: Ψυχογιός, 2017.
42. *Ζήσε όπως ο Δον Κιχώτης*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, Αθήνα: Πατάκης, 2017.
43. *Η Υφήλιος των Παραμυθιών*, εικονογράφηση: Άννα Μενδρινού, Αθήνα: Πατάκης, 2017.
44. *Το βιβλίο της ζωής του Μεγάλου Γαργαντούα*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, Αθήνα: Πατάκης, 2017.
45. *Φεύγει Έρχεται*, εικονογράφηση: Φωτεινή Τίγκου, Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2017.
- Ένταξη στη λίστα 2022 Outstanding international books list από το παράρτημα της IBBY των Η.Π.Α., της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (USIBBY).
- Χρυσή Λίστα Elniplex 2018
46. *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Πατάκης, 2018.
47. *Φιλαράκια*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Ψυχογιός, 2018.
48. *Τριστάνος και Ιζόλδη - μια ιστορία των γλάρων*, εικονογράφηση: Βάσω Ψαράκη, Αθήνα: Πατάκης, 2019.
49. *Οι Δίδυμοι Ήλιοι της Ποντικούπολης*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Πατάκης, 2020.
50. *Το Νησί με τις λέξεις που αγαπάνε*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα: Πατάκης, 2020.
51. *Με το ίδιο όνομα*, εικονογράφηση: Φωτεινή Στεφανίδη, Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2023.
- Χρυσή Λίστα Elniplex 2024

Μυθιστορήματα / Διηγήματα Ενηλικίωσης

1. *Το 33*, Αθήνα: Πατάκης, 1989.
 2. *Το ταξίδι που σκοτώνει*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1989.
- Βραβείο Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου

3. *Γεύση πικραμύγδαλου*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
4. *Οι δυο τους κι άλλοι δύο*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
Βραβείο Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου
5. *Μάσκα στο φεγγάρι*, Αθήνα: Πατάκης, 1997.
Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας για παιδιά και νέους 1998
6. *Ροκ ρεφρέν*, Αθήνα: Πατάκης, 1999.
7. *Μαγική Μητέρα*, Αθήνα: Πατάκης, 2000.
8. *Μια ιστορία του Φιοντόρ*, Αθήνα: Πατάκης, 2004.
Βραβείο Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου
9. *Ανίσχυρος άγγελος*, Αθήνα: Πατάκης, 2010.
βραβείο του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου - Ελληνικό Τμήμα της IBBY
Υποψήφιο για το Βραβείο Αναγνωστών 2010 του ΕΚΕΒΙ
10. *Δε με λένε Ρεγγίνα... Άλεχ με λένε*, Αθήνα: Πατάκης, 2011.
11. *Αμαρτωλή Πόλη*, Αθήνα: Πατάκης, 2016.
12. *Η Μάσκα του Καπιτάνο*, Αθήνα: Πατάκης, 2021.
Κρατικό Βραβείο Εφηβικού-Νεανικού Λογοτεχνικού Βιβλίου 2022
13. *Ο άλλος*, Αθήνα: Πατάκης, 2022.
14. *Ποτέ πιο πριν*, Αθήνα: Πατάκης, 2023.

Βιβλία για Ενήλικες

1. *Ένα κι ένα κάνουν όσα θες*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1980.
2. *Αφήγηση*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1981.
3. *Κι η σιδερώστρα έκοβε την τηλεόραση στα δυο*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1982.
Έπαινος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών
4. *Απόψεις για την παιδική λογοτεχνία*, Αθήνα: Πατάκης, 1988.
5. *Τα φώτα, είπε*, Αθήνα: Πατάκης, 1995.
6. *Με στοιχεία προσωπικών συνεντεύξεων*, Αθήνα: Πατάκης, 1996.
7. *Δόξα και Δάκρυ*, Αθήνα: Πατάκης, 2000.
8. *Ιστορία ευνούχου*, Αθήνα: Πατάκης, 2000.
9. *Στο περιθώριο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2000.
10. *Ερωτική Αγωγή*, Αθήνα: Πατάκης, 2003.
11. *Η τέταρτη εποχή - Θεατρικό*, Αθήνα: Πατάκης, 2005.
12. *Σχεδόν έρωτας*, Αθήνα: Πατάκης, 2006.

13. *Λεβάντα της Άτκινσον*, Αθήνα: Πατάκης, 2009.
14. *Ερωτικές ιστορίες μιας παιδικής ηλικίας*, Αθήνα: Πατάκης, 2011.
15. *Μέλι κόλλησε στα χείλι*, Αθήνα: Πατάκης, 2013.
16. *Δυο φορές Άνοιξη*, Αθήνα: Πατάκης, 2014.
17. *Δάχτυλα πάνω στο σώμα της*, Αθήνα: Πατάκης, 2015.
18. *Αποφάσισα να σκοτώσω τον Ερμόλαο*, Αθήνα: OpenBook, 2016.
19. *Η Κασσάνδρα στη Μαύρη Άμμο*, Αθήνα: Πατάκης, 2018.
20. *Οι σκιές της Κλυταιμνήστρας*, Αθήνα: Πατάκης, 2021.
21. *40 χρόνια έψαχνα πάντα τις λέξεις*, Αθήνα: Διάδραση, 2022.
22. *Σαν Μήδεια*, Αθήνα: Πατάκης, 2023.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Μάκης Τσίτας

3.1 Η Βιογραφία του Μάκη Τσίτα

Ο Μάκης Τσίτας γεννήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 1971 στην Αζό, ένα χωριό πέντε χιλιόμετρα έξω από τα Γιαννιτσά. Μεγάλωσε σε μια αγροτική οικογένεια που καλλιεργούσε ροδάκινα και βαμβάκια, αλλά δούλευε και στα καπνά που είχαν οι γείτονες. Όταν τελείωνε το σχολείο, τα καλοκαίρια ξεκινούσαν όλοι την εργασία στα χωράφια. Οι συνθήκες ήταν δύσκολες για ένα έφηβο δεκατεσσάρων χρόνων, αλλά το είχε συνηθίσει και το διασκεδάζε. Γενικά, ήταν ένα παιδί που διάβαζε και έπαιζε και πολύ. Διακοπές δεν έκανε αλλά θυμάται ξένοιαστες παιδικές αναμνήσεις. Το απολαυστικό καλοκαιρινό σεργιάνι στους δρόμους του χωριού του, ξυπόλυτος είναι μία από αυτές.

Ζούσε σε ένα χωριό που οι μισοί κάτοικοί του ήταν οδηγοί νταλίκας, όπως ο πατέρας του, και οι υπόλοιποι αγρότες, όπως η μητέρα του. Εκεί μεγάλωσε και ξεκίνησε να διαβάζει λογοτεχνία. Όταν τελείωσε το δημοτικό, το καλοκαίρι πήγε το πρώτο ταξίδι του στην Γερμανία με τον πατέρα του, λόγω δουλειάς. Αυτή ήταν και η αφορμή για τα πρώτα του αναγνώσματα. Οι ώρες αναμονής στα τελωνεία ήταν ατελείωτες και έτσι σκέφτεται να πάρει μαζί του κασέτες με ελληνικά τραγούδια και ένα βιβλίο. Ήταν η *Αιολική γη* του Βενέζη. Η επιλογή ήταν τυχαία, ήταν όμως η έναρξη για κάτι καινούριο. Όταν επέστρεψε αναζήτησε και άλλο βιβλίο και διάβασε το *Ένα παιδί μετράει τα άστρα* του Λουντέμη, που του προκάλεσε τον ίδιο ενθουσιασμό.

Τα δύο αυτά βιβλία καθώς και τα επόμενα που ακολούθησαν, του άνοιξαν τον δρόμο για μια νέα πορεία. Είχε την ανάγκη να βρεθεί με τα παιδιά της ηλικίας του και γι' αυτό πήγαινε στην καφετέρια του χωριού, για να μοιραστεί μαζί τους όλα αυτά που είχε διαβάσει και ακούσει, αλλά αυτό ήταν αδύνατον. Το θέμα συζήτησης των συνομηλίκων του ήταν γύρω από τις νταλίκες και τα χωράφια. Έτσι, σε λίγη ώρα επέστρεφε στο σπίτι του και χωνόταν στον μαγικό κόσμο των βιβλίων. Του αρέσει να διαβάζει και να γράφει και κάπου στην ηλικία των δεκατεσσάρων ετών γράφει κάτι πομπώδη ποιήματα και κάποια ευχάριστα διηγήματα. Γράφει από ζήλεια, είναι η απάντηση που δίνει στα παιδιά όταν τον ρωτούν γιατί έγινε συγγραφέας. Είχε

ενθουσιαστεί τόσο πολύ με αυτά που διάβαζε, που επιθυμούσε διακαώς και ο ίδιος να γράψει.

Όμως, ο Μάκης μεγάλωσε σε μια οικογένεια που θεωρούσε το διάβασμα, και κατ' επέκταση τη συγγραφή, χάσιμο χρόνου. Οι γονείς του δεν είχαν καμιά σχέση με τις εφημερίδες, τα βιβλία και τη λογοτεχνία. Το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον που τον πλαισίωνε δεν του έδινε κανένα ερέθισμα για τον δρόμο που άνοιγε μπροστά του. Αυτός, εντούτοις, ξεκινάει και γράφει ποίηση. Σπουδάζει δημοσιογραφία στη Θεσσαλονίκη, παρόλο που δεν ήταν άμεση προτεραιότητά του. Ήθελε να πάει σε Δραματική Σχολή για να γράφει θεατρικά έργα. Τη δημοσιογραφία την επέλεξε, γιατί ήξερε από παιδί ότι θα γίνει συγγραφέας. Διάλεξε αυτόν τον δρόμο με την προτροπή του ποιητή Γιάννη Νεγρεπόντη, που είδε τα ποιήματα, τα γραπτά και τα διηγήματά του και του είπε ότι μπορεί να προχωρήσει και σε αυτόν οφείλει την πρώτη του συνέντευξη στο ραδιόφωνο της ΕΡΤ σε ηλικία 19 ετών, όπου μίλησε για τα γραπτά του.

Ο Γιάννης Νεγρεπόντης ήταν λογοτέχνης και ζούσε από αυτά που έγραφε σε εφημερίδες, ενώ εργαζόταν και στο ραδιόφωνο. Έτσι, συμβούλεψε τον Μάκη να διαλέξει κάτι που να έχει σχέση με τον γραπτό λόγο. Στην πορεία, όμως, είδε ότι τον βοήθησε με την ενασχόλησή του με τα περιοδικά και τους εκδοτικούς οίκους, που θα αναφερθούμε στη συνέχεια, αλλά όχι με τη συγγραφή. Πριν από τον Νεγρεπόντη είχε την τύχη να γνωρίσει έναν σημαντικό πεζογράφο της Θεσσαλονίκης, τον Τόλη Καζαντζή, που του έδειξε τα πρώτα του διηγήματα, καθώς και τον εξαιρετο ποιητή Ντίνο Χριστιανόπουλο που τον παρότρυνε να εκδώσει είκοσι ποιήματα από αυτά που του είχε δείξει. Τελικά, υπερίσχυσε η γνώμη του Καζαντζή, που τον εκτιμούσε πολύ και του έλεγε ότι δεν είναι ποιητής αλλά πεζογράφος. Η ποίηση, όμως, του έμαθε τη σπουδαιότητα της αφαίρεσης, που τον βοήθησε στη μετέπειτα λογοτεχνική πορεία του⁶⁷.

Η ενασχόλησή του με την παιδική λογοτεχνία έγινε στην κυριολεξία κατά λάθος. Στα δεκαεννιά του χρόνια σκέφτηκε να γράψει ένα διήγημα για ενήλικες, με θέμα τη σχέση ενός μικρού κοριτσιού 5-6 ετών με τον γάτο της. Την ιστορία την ονόμασε *Η Δώρα και ο Οδυσσέας*. Ο Οδυσσέας ήταν ο γάτος. Όταν τελείωσε αυτό το

⁶⁷ Βλ. περισσότερες πληροφορίες στο: <https://makistsitas.com/el/media-gr/internet-gr.html>

διήγημα το έδειξε στον Τόλη Καζαντζή. Εκείνος διαβάζοντάς το, του είπε ότι αυτό είναι παιδική ιστορία και είχε σκεφτεί και ένα εκδοτικό οίκο στη Θεσσαλονίκη για να το προωθήσουν ως παιδικό βιβλίο. Στο άκουσμα αυτής της είδησης ο συγγραφέας δεν ενθουσιάστηκε, γιατί δεν ήξερε την παιδική λογοτεχνία. Είχε διαβάσει λίγα παιδικά βιβλία Ελλήνων, κυρίως, τα οποία δεν τα εκτιμούσε, καθώς ήταν παλιομοδίτικα και απαρχαιωμένα. Ο Καζαντζής όμως, επέμενε και επειδή του είχε μεγάλη εμπιστοσύνη, καθώς ήταν και εξαιρετικός κριτικός βιβλίου, ο συγγραφέας ξεκίνησε να ερευνά τα παιδικά βιβλία⁶⁸.

Αφού είχε τη διαβεβαίωση ότι μπορούσε να γράψει για παιδιά και ότι η ιστορία του με τη Δώρα είναι ωραία άρχισε να ψάχνει παιδικά βιβλία. Σημείο εκκίνησης ήταν η βιβλιοθήκη της Τριανδρίας, μια περιοχή της Θεσσαλονίκης όπου διέμενε τότε ως φοιτητής. Ήθελε πολύ να γνωρίσει την παιδική λογοτεχνία, γιατί την ιστορία του την έγραψε χωρίς να βασιστεί κάπου. Έτσι ξεκίνησε να ψάχνει και ξένα βιβλία και ήρθε αντιμέτωπος με τον μικρό Νικόλα, που τον διάβασε και εντυπωσιάστηκε. Η σειρά του μικρού Νικόλα και οι μύθοι του Αισώπου έγιναν τα αγαπημένα του παιδικά αναγνώσματα. Τότε συνειδητοποίησε τί σημαίνει παιδική λογοτεχνία, κυρίως με τον Μικρό Νικόλα. Επίσης διάβασε και ένα καλογραμμένο παιδικό βιβλίο του Γιώργου Ιωάννου, που ήταν αγαπημένος συγγραφέας και ζωγράφος, από τις εκδόσεις Γνώση, *ο Πίκος και η Πίκα*, και σκέφτηκε ότι και οι συγγραφείς ενηλίκων γράφουν για παιδιά. Οπότε μπορεί να ξεκινήσει και αυτός να γράφει⁶⁹.

Σύντομα ξεκίνησε και το δεύτερο βιβλίο με ηρωίδα τη Δώρα και τίτλο *Το όνομά μου είναι Δώρα*. Τα δύο αυτά βιβλία εκδόθηκαν δεκαπέντε χρόνια από τότε που τα έγραψε. Γιατί ο Μάκης Τσίτας είναι ένας άνθρωπος που παιδεύει πολύ τα γραπτά του και βλέπει τη λογοτεχνία σοβαρά. Η παιδική λογοτεχνία τον κέρδισε αμέσως, παρόλο που η ενασχόληση μαζί της, όπως ειπώθηκε και πρωτύτερα, ήταν τυχαία. Όταν έγραφε συνειδητά τη δεύτερη ιστορία του, *Τ' όνομά μου είναι Δώρα*, το έκανε με την ίδια αγάπη και απόλαυση που έγραφε και τα διηγήματα για ενήλικες. Έκτοτε, συνεχίστηκαν αυτά τα δύο παράλληλα: μία έγραφε έργα για παιδιά, μία

⁶⁸ Το υλικό που παρατίθεται στη συνέχεια, έχει συλλεχθεί ύστερα από προσωπική συνέντευξη με τον Μάκη Τσίτα στις 14-08-2023.

⁶⁹ Βλ. στο ίδιο.

βιβλία για ενήλικες. Και μέχρι τώρα, μετά από τόσα χρόνια συγγραφικής δραστηριότητας, αυτό πράττει.

Ο αγαπημένος του προορισμός και τόπος έμπνευσης των γραπτών του είναι το νησί της Πάρου. Λόγω των πολλών υποχρεώσεων που είχε πάντοτε καθημερινά, δυσκολευόταν να παντρέψει τη δουλειά με τη συγγραφή· έτσι το εν λόγω νησί λειτούργησε καταλυτικά. Το επισκέφθηκε για πρώτη φορά πριν από δεκαπέντε χρόνια και έκτοτε έγινε το ησυχαστήριό του για το καλοκαίρι, καθώς μπορούσε και συνδύαζε τη δίχως όρια συγγραφή με την ξεκούραση. Πιστεύει δε ακράδαντα ότι αυτό μάλλον θα λειτουργούσε και σε ένα οποιοδήποτε μέρος διακοπών. Την Πάρο, όμως, την αγάπησε γιατί πέρα από ένα πανέμορφο νησί με καλή ενέργεια, διέθετε και το Σπίτι της Λογοτεχνίας⁷⁰, που λειτούργησε για δεκαεφτά ολόκληρα χρόνια στο χωριό Λεύκες⁷¹ και αποτελούσε πόλο έλξης συγγραφέων, μεταφραστών και γενικότερα καλλιτεχνών από όλον τον κόσμο. Υπήρξε το μοναδικό αντίστοιχο κέντρο που λειτούργησε σε όλη την Ελλάδα. Έτσι, ήταν ένα επιπλέον κίνητρο για εκείνον να επισκέπτεται το νησί και να συναντά ομότεχνους, ανθρώπους που μοιραζόταν κοινά ενδιαφέροντα και ανησυχίες. Κάθε καλοκαίρι επισκέπτεται το ωραίο αυτό αιγαιοπελαγίτικο νησί για ένα μήνα και επιδίδεται σε αυτό που ξέρει να κάνει μοναδικά, τη συγγραφή.

Ο Μάκης Τσίτας είναι ένας άνθρωπος πολυτάλαντος και ευφάνταστος που δραστηριοποιείται σε πολλούς τομείς και τα βιβλία του διαβάζονται ευχάριστα από όλες τις ηλικίες. Αυτό που χαρακτηρίζει τον συγγραφέα είναι ότι σχεδόν όλα τα βιβλία του είναι βραχείας φόρμας, είτε πρόκειται για διηγήματα και για βιβλία για παιδιά, είτε για μονόπρακτα για θεατρικά και στίχους για τραγούδια. Από το 1994 ζει μόνιμα στην Αθήνα. Ήταν αρχισυντάκτης του λογοτεχνικού περιοδικού *Περίπλους* για έντεκα χρόνια (1994-2005) και στέλεχος σε μικρούς και μεγάλους εκδοτικούς οίκους. Στη συνέχεια διατέλεσε συνεκδότης και διευθυντής του εντύπου *Index* (2006-2011), του πρώτου free press για το βιβλίο στην Ελλάδα. Από το 2012 διευθύνει το *diastixo.gr*, το μεγαλύτερο ενημερωτικό site για το βιβλίο και τον πολιτισμό στην

⁷⁰ Βλ. για το Σπίτι της Λογοτεχνίας: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/enas-ksenwnas-gia-ti-logotexnia/>

⁷¹ Απέχει 10 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του νησιού Παροικιά και είναι το πιο ορεινό χωριό της Πάρου, ενώ παλιά υπήρξε η πρωτεύουσά του.

Ελλάδα. Παράλληλα, είναι μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων. Το καλλιτεχνικό του ενδιαφέρον δεν περιορίζεται μόνο στη συγγραφή βιβλίων, αλλά και θεατρικών έργων και στη μελοποίηση στίχων για τραγούδια⁷².

Τα διηγήματα και τα βιβλία του για παιδιά έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και έργα του σκηνοθέτησαν πολλοί καταξιωμένοι καλλιτέχνες. Πολλά βιβλία του έχουν βρεθεί στις βραχείες λίστες για τα βραβεία του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας, τα βραβεία Public καθώς και σε βραβεία περιοδικών για παιδικά βιβλία. Το συγγραφικό του έργο είναι μεγάλο καθώς έχει εκδώσει πέντε βιβλία για ενήλικες και τριάντα δύο βιβλία για παιδιά. Δύο από τα παιδικά του βιβλία έλαβαν διάκριση. *Η καμηλοπάρδαλη Χαραλαμπία* πήρε το Κρατικό Βραβείο Εικονογράφησης Κύπρου για το 2021 και η πιο πρόσφατη διάκριση ήρθε με το *Έρχεται ο γίγαντας* που έλαβε το Βραβείο του Ελληνικού Τμήματος της IBBY - Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου για το 2023⁷³.

Παρόλο που αριθμεί περισσότερα βιβλία για παιδιά στο ενεργητικό του, γίνεται ευρύτερα γνωστός και το όνομά του ταξιδεύει παντού με ένα εντυπωσιακό μυθιστόρημα, το *Μάρτυς μου ο Θεός*. Με την έκδοσή του, έρχεται μια μεγάλη διάκριση, αναπάντεχη, όπως αναφέρει ο ίδιος⁷⁴. Το 2014 κέρδισε το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EURL) και τιμήθηκε από τον Δήμο Αθηναίων, τον Δήμο Πέλλας, τον Δήμο Έδεσσας, τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Έδεσσας και την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα που το έγραφε επί δέκα χρόνια, επειδή το δούλευε λέξη-λέξη, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει κάπου. Κοντολογίς, πρόκειται για ένα από τα καλύτερα, κατά τη γνώμη μου μυθιστορήματα των τελευταίων χρόνων, που κυκλοφορεί σε δώδεκα ευρωπαϊκές γλώσσες.

3.2 Η Θεματολογία του Έργου του

Ο Μάκης Τσίτας, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ανήκει στη γενιά των συγγραφέων της τελευταίας περιόδου, από το 1975-σήμερα. Συγκαταλέγεται στους νέους συγγραφείς

⁷² Βλ. στο: <https://makistsitas.com/el/tragoudia.html>, όπου υπάρχουν πέντε παιδικά τραγούδια σε στίχους του Μάκη Τσίτα.

⁷³ Βλ. βιογραφία του συγγραφέα στο: <https://makistsitas.com/el/biografiko.html>.

⁷⁴ Βλ. περισσότερες πληροφορίες στο: <https://makistsitas.com/el/media-gr/internet-gr.html>.

που έδωσαν ώθηση στο παιδικό βιβλίο και το πλούτισαν θεματολογικά, ιδεολογικά και υφολογικά. Είναι ένας άνθρωπος που βιώνει και αφουγκράζεται την καθημερινότητα και έχει την πεποίθηση ότι δεν βρίσκει ο ίδιος τα θέματα αλλά, πρωτίστως, έρχονται και τον συναντούν εκείνα.

Έχει γράψει βιβλία που μιλάνε για τις σχέσεις των παιδιών μέσα στην οικογένεια και στο σχολείο, για τη φιλία, την απώλεια, την εξαπάτηση και τις εξαφανίσεις παιδιών. Γράφει για καταστάσεις και συνθήκες που τον απασχολούν και τον προβληματίζουν, παρατηρώντας πάντα παρασκηνακά την εξέλιξη της ιστορίας από τη ματιά του παιδιού, χωρίς να γίνεται ο ίδιος παιδί. Στα γραπτά του αποτυπώνεται η ευγένεια και ο σεβασμός, καθώς και η αντιμετώπιση των αρνητικών συναισθημάτων, όπως η ντροπή. Αναφέρεται δε και σε θέματα που σχετίζονται με τη διατροφή και τον εθισμό στην τηλεόραση⁷⁵.

Προσεγγίζει, με άλλα λόγια, καταστάσεις που αντιμετωπίζουν και προβληματίζουν τα παιδιά στην καθημερινότητά τους. Αντλώντας από τη δική του παιδική ηλικία, αποτυπώνει βιώματα που έχει ζήσει και του έχουν αφήσει ευχάριστες ή δυσάρεστες εντυπώσεις και θέλει να τις μοιραστεί με κάποιο τρόπο. Τοιούτο-τρόπως, τα γραπτά του έχουν ψήγματα του χαρακτήρα του και των απόψεών του⁷⁶. Ένα θέμα που απασχολεί γονείς και παιδιά και είχε τυραννήσει και τον ίδιον σε μικρή ηλικία είναι η διατροφή. Μέσα από την ιστορία *Δε μου αρέσει το γάλα!* καταρρίπτει την ιεροτελεστία του πρωινού γάλακτος και βάζει με χιούμορ τα γυαλιά στους γονείς, επαναπροσδιορίζοντας τις σχέσεις μικρού - μεγάλου⁷⁷.

Όταν γράφει βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά, μέρες ολόκληρες και μήνες σκέφτεται για παράδειγμα τί μπορεί να λέει, τί μπορεί να βλέπει, τί σκέφτεται ένα κοριτσάκι που μπουσουλάει, τί λέξεις χρησιμοποιεί... Εισχωρεί στην ψυχολογία του εκάστοτε ήρωα κάθε φορά, ανάλογα με την ηλικία του, την περιοχή που μεγάλωσε και τη γλώσσα που μιλάει. Με μαεστρία οδηγεί τους αναγνώστες του εκεί που αυτός θέλει. Στο βιβλίο του *Μπροστά στην τηλεόραση*, για παράδειγμα, προσεγγίζει με

⁷⁵ Βλ. σχετικά στο: <https://makistsitas.com/images/pdf/internet/jasmin-bg.pdf>, συνέντευξη στη Marina Delilvaeva για το *Jasminbg* στις 27-05-2019.

⁷⁶ Το οικείο υλικό, και εδώ, έχει συλλεχθεί ύστερα από προσωπική συνέντευξη με τον συγγραφέα στις 14/08/2023 (βλ. και πιο πάνω, σημ. 68).

⁷⁷ Βλ. σχετικά στο: <https://makistsitas.com/images/pdf/den-mou-aresei-to-gala/vima-kiriakis-mariza.pdf>, συνέντευξη στη Μαρίζα Ντεκάστρο για το *Βήμα της Κυριακής* στις 27-11-2005.

αριστοτεχνικό τρόπο την κυριαρχία της οθόνης στη ζωή μιας οικογένειας, δίχως υπερβολές και εκβιασμένο συναίσθημα. Έτσι, αφήνει το περιθώριο στους αναγνώστες να συνειδητοποιήσουν τα μαγικά πράγματα που χάνουν εγκλωβισμένοι σε αυτήν.

Στην τέταρτη περίοδο της Παιδικής Λογοτεχνίας, στην οποία, όπως ήδη σημειώθηκε, κινείται ο συγγραφέας, υπάρχει πλήρης αυτονόμηση της παιδικής λογοτεχνίας. Στοιχεία που κάνουν τα γραπτά του Τσίτα ιδιαίτερα, είναι η αφαιρετικότητα και οι προσεκτικά διαλεγμένες λέξεις. Αυτό, σύμφωνα με τον ίδιο, οφείλεται στη θητεία του στην ποίηση, που έπρεπε να αποδίδει το νόημα με ελάχιστες λέξεις. Επίσης, υπάρχει έλλειψη διδακτισμού στα κείμενά του, ακόμα και για ξεκάθαρα θέματα που γράφτηκαν για να μιλήσει ευθέως στα παιδιά για κάτι. Αποφεύγει συστηματικά τον διδακτισμό, ακόμα και όταν είναι ξεκάθαρος ο στόχος, γιατί επιθυμεί τα παιδιά από μόνα τους να αντιληφθούν την ιστορία και όχι να τους κατευθύνει ο ίδιος. Πέρα από το κείμενο, όμως, υπάρχει και η εικονογράφηση που συμβαδίζει μαζί του, το συμπληρώνει και κάποιες φορές το ανατρέπει σε σημείο που να προκαλείται γέλιο⁷⁸.

Όταν γράφει ένα βιβλίο, ο συγγραφέας έχει μια ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτό. Σκέφτεται σκηνοθετικά, σαν να προορίζεται το γραπτό του για μια θεατρική παράσταση. Κύριος σκοπός του είναι και να διασκεδάσουν τα παιδιά, γι' αυτό και το χιούμορ επικρατεί στα βιβλία του. Στα δύο τελευταία του γραπτά, *Έρχεται ο γίγαντας* και *Ο σύμβουλος του βασιλιά*, παρατηρούμε, ωστόσο, μια εντελώς διαφορετική φόρμα. Είναι η πρώτη φορά που γράφει κλασικότροπα παραμύθια, γεγονός που τα διαχωρίζει από τα άλλα βιβλία. Το πρώτο αναφέρεται στα λεγόμενα fake news, για ποιο λόγο γίνονται οι πόλεμοι, για το κέρδος και για την εξουσία. Το παιδί διαβάζοντάς το χαίρεται, καθώς υπάρχει και η ανατροπή στο τέλος. Στον σύμβουλο του βασιλιά ο συγγραφέας τονίζει με παραμυθένιο τρόπο τη συνεχή επαγρύπνηση και εμπιστοσύνη που πρέπει να δείχνουμε σε ανθρώπους, ιδιαίτερα αν δεν γνωρίζουμε αρκετά πράγματα για αυτούς. Πρόκειται για ένα παραμύθι με χιούμορ και με φιλοσοφικές προεκτάσεις⁷⁹.

⁷⁸ Βλ. όπου και στη σημ. 68.

⁷⁹ Πρβλ. στο ίδιο.

Γενικότερα, ο συγγραφέας μέσα από ένα σύντομο κείμενο με μια αριστοτεχνική εικονογράφηση καταφέρνει να συμπυκνώσει και να στείλει πολλαπλά μηνύματα στα παιδιά. Είναι δε ο συγγραφέας της βραχείας φόρμας που στα περισσότερα βιβλία του ασχολείται με την οικογένεια και τις σχέσεις και τα συναισθήματα που δημιουργούνται γύρω από αυτήν. Και με αυτόν τον τρόπο, φιλοδοξεί να ξυπνήσει την κριτική ικανότητα των παιδιών!

3.3 Απόψεις του Συγγραφέα για την Παιδική Λογοτεχνία

Ο Μάκης Τσίτας, σε προσωπική συνέντευξη που μας παραχώρησε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας⁸⁰, μας μιλάει για μια λογοτεχνία υψηλού επιπέδου, την οποία το παιδί πρέπει να απολαμβάνει όπως και ένας ενήλικας. Χωρίς να έχει διαβάσει τη θεωρία της παιδικής λογοτεχνίας, αλλά τελείως εμπειρικά, δίνει την ίδια σπουδαιότητα και αξία τόσο στη λογοτεχνία για παιδιά, όσο και στη λογοτεχνία για ενήλικες.

Η λογοτεχνία που απευθύνεται στα παιδιά πρέπει, κατά τη γνώμη του, να είναι γραμμένη σε γλώσσα κατανοητή και προσαρμοσμένη στις προσλαμβάνουσες των παιδιών. Είναι, μάλιστα, η λογοτεχνία που θίγει τα θέματα που υπάρχουν και τα προβλήματα του καιρού μας, προσέχοντας τον τρόπο με τον οποίο θα διαλέξει για να επικοινωνήσει με τα παιδιά. Για τον ίδιο, ένα παιδικό βιβλίο είναι καλό όταν το συναφές κείμενο το ευχαριστιούνται, το απολαμβάνουν και αρέσει τόσο στα παιδιά όσο και στους ενήλικες, ανάλογα με το αντιληπτικό επίπεδο του καθενός. Ένα βιβλίο για παιδιά δεν είναι μονοσήμαντο. Πρέπει να έχει πολλά επίπεδα. Η λογοτεχνία, γενικότερα, δεν περιορίζεται μόνο στη θεματολογία, αλλά κυρίως στον τρόπο εκφοράς και προσέγγισής της. Η πρωτοτυπία, η ιδιαίτερη φόρμα, η επεξεργασμένη γλώσσα, ο ρυθμός και η μουσικότητα είναι τα στοιχεία που, σύμφωνα με τον Τσίτα, αναδεικνύουν, μεταξύ άλλων, ένα λογοτεχνικό βιβλίο⁸¹.

Στα βιβλία του, και συγκεκριμένα στο *Μεγάλο μου αδερφό*, συναντάμε μια διαφορετική δομή. Μια ιστορία που μιλάει για τη δύναμη της αδερφικής σχέσης αλλά και για το συναίσθημα της ζήλιας και της καταπίεσης που νιώθει ο μικρότερος, που

⁸⁰ Βλ. στο ίδιο.

⁸¹ Βλ. περισσότερες πληροφορίες για τις απόψεις του συγγραφέα για το καλό λογοτεχνικό βιβλίο στο: <https://makistsitas.com/images/pdf/efimerides-periodika/kathimerini.gr28-12-2014.pdf>.

ακούει πάντα τους γονείς να του λένε να γίνεις σαν τον μεγάλο σου αδερφό. Είναι ένα θέμα που απασχολεί και τη λογοτεχνία ενηλίκων, γιατί χαρακτηρίζει και καθορίζει τη ζωή ενός ανθρώπου και ο συγγραφέας το μετέφερε και στην παιδική λογοτεχνία. Δίνει ένα τέλος υπεραισιόδοξο και σημειωτικό. Ο δε τρόπος που διάλεξε να αποτυπωθεί είναι η μουσικότητα και η επανάληψη που δημιουργούν μια διαφορετική δομή. Διαβάζοντάς το έχεις την αίσθηση ότι ταξιδεύεις μέσα σε ένα μουσικό κομμάτι. Αυτό το *πώς*, άλλωστε είναι που αναζητά πάντα στα γραπτά του, είτε πρόκειται για θεατρικά ή για έργα ενηλίκων, είτε για γραπτά που απευθύνονται σε παιδιά.. Αυτό φάνηκε πολύ και *Στο μάρτυς μου ο Θεός*, στο οποίο παρατηρείται μια εντελώς διαφορετική δομή από αυτήν που συνήθως βλέπουμε στα μυθιστορήματα, καθώς και ως προς τον τρόπο, την αποσπασματικότητα και τον λόγο που χρησιμοποιεί. Τα γραπτά του τα χαρακτηρίζει η ίδια μεθοδολογία τόσο ως προς τη λογοτεχνία ενηλίκων όσο και ως προς την παιδική λογοτεχνία, γιατί τις θεωρεί ισάξιες.

Η παιδική λογοτεχνία έχει, σύμφωνα με τον Μάκη Τσίτα, αξία όταν κινητοποιεί την κριτική σκέψη του παιδιού, υπάρχει ειλικρίνεια, αλήθεια και εγείρει τη φαντασία του. Τα παιδιά δεν ζουν σε κάποιον γυάλινο πύργο· αντίθετα, θέλουν πολύ να ακούσουν την αλήθεια, αλλά με έναν τρόπο που δεν θα τραυματιστεί η ψυχή τους. Διψούν για το καλό και το δίκαιο και θέλουν να δουν την καθαρή ματιά του συγγραφέα που βλέπει τους κινδύνους να караδοκούν και δεν διστάζει να τους ομολογήσει. Ζούμε, άλλωστε, σε μια εποχή, θα μπορούσε να πει κανείς, συναισθηματικής επώασης του αυριανού δημιουργού και συνεχιστή του ανθρώπινου πολιτισμού⁸².

3.4 Το Έργο του Συγγραφέα

Βιβλία για παιδιά

1) *Η Δώρα και ο Οδυσσέας*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004.

⁸² Βλ. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, «Όπως και στ' αηδόνια...» για την παιδική λογοτεχνία χωρίς ψευδαισθήσεις, Αθήνα: Πατάκης, 1995, σελ. 24.

2) *Χριστούγεννα στο νηπιαγωγείο*, σε συνεργασία με τη Φαίη Χανή, Δραστηριότητες και κατασκευές - χριστουγεννιάτικες ιστορίες - ποιήματα και κάλαντα, Αθήνα: Σαββάλας, 2005.

3) *Ποιανού είναι αυτή η σούπα;*, εικονογράφηση: Ελίζα Βαβούρη, Αθήνα: Ψυχογιός, 2005.

4) *Οι φίλοι*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα: Ψυχογιός, 2006.

Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Παιδικού Βιβλίου

5) *Ο Κοκκινούλης*, εικονογράφηση: Ντανιέλα Σταματιάδη, Αθήνα: Κάστωρ, 2006.

6) *Μη φεύγεις*, σε συνεργασία με τη Μπίλλι Ρόζεν, εικονογράφηση: Ελίζα Βαβούρη, Αθήνα: Ψυχογιός, 2009.

Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Παιδικού Βιβλίου

7) *Γιατί δε μετράς προβατάκια*, εικονογράφηση: Γιώργος Καρακάσογλου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2011.

Βραχεία λίστα για το βραβείο παιδικού βιβλίου του περιοδικού «Διαβάζω»

Βραχεία λίστα για τα βραβεία του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου

8) *Πάρε με κι εμένα μαζί σου*, εικονογράφηση: Πωλίνα Παπανικολάου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2012.

9) *Αχ, αυτοί οι γονείς*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα: Ψυχογιός, 2013.

Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας

Βραχεία λίστα των βραβείων Public

10) *Απ' έξω κι ανακατωτά*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα: Ψυχογιός, 2014.

11) *Βρες ποιος είμαι*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα: Πατάκη 2014

Έπαινος ΕΒΓΕ για την εικονογράφηση

12) *Ο αδέσποτος Κώστας*, εικονογράφηση: Αιμιλία Κονταίου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2014.

13) *Δε μου αρέσει το γάλα!*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2015.

Συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο *The White Ravens 2006* της Διεθνούς Νεανικής Βιβλιοθήκης του Μονάχου

14) *Ο μεγάλος μου αδερφός*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2015.

15) *Μην ταλαιπωρείς τον Αϊ- Βασίλη*, εικονογράφηση: Ζωή Λούρα, Αθήνα: Ψυχογιός, 2017.

16) *Μια μικρή διάσημη*, εικονογράφηση: Ελίζα Βαβούρη, Αθήνα: Ψυχογιός, 2017.

17) *Ο δικός μου ο μπαμπάς*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα: Πατάκης, 2017.

18) *Το όνομά μου είναι Δώρα*, εικονογράφηση: Ρένια Μεταλληνού, Αθήνα: Μίνωας, 2017.

19) *Δώρο γενεθλίων*, εικονογράφηση: Νίκος Γιαννόπουλος, Αθήνα: Ψυχογιός, 2018.

20) *Και βγάζω το καπέλο μου*, εικονογράφηση: Ντανιέλα Σταματιάδη, Πάτρα: Κόκκινη κλωστή, 2018.

Βραχεία λίστα για τα βραβεία του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου
Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Παιδικού Βιβλίου

21) *Ο γενναίος ιππότης και η χαμογελαστή βασίλισσα*, εικονογράφηση: Κώστας Θεοχάρης, Αθήνα: Καλέντης, 2019.

Βραχεία λίστα των βραβείων Public

22) *Ο δικός μου ο παππούς*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα: Πατάκης, 2019.

23) *Μπροστά στην τηλεόραση*, εικονογράφηση: Ανδριάννα Ρούσσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2019.

24) *Η Δώρα και ο γάτος που τον έλεγαν Οδυσσέα*, εικονογράφηση: Ρένια Μεταλληνού, Αθήνα: Μίνωας, 2020.

25) *Η καμηλοπάρδαλη Χαραλαμπία*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2020.

Κρατικό Βραβείο Εικονογράφησης Κύπρου

26) *Η πιο καλή απ' όλες τις γιαγιάδες*, εικονογράφηση: Chiara Carapelesse, Αθήνα: Ψυχογιός, 2021.

27) *Έρχεται ο γίγαντας*, εικονογράφηση: Νικόλας Χατζησταμούλος, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2022.

Βραβείο «Πηνελόπη Μαζίμου» του Ελληνικού Τμήματος της IBBY - Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου

Βραχεία λίστα για το βραβείο παιδικού βιβλίου του περιοδικού «Χάρτης»

28) *Η παράδοσή μας 1: Παροιμίες*, σε συνεργασία με τη Ράνια Μπουμπουρή, εικονογράφηση: Ανδριάνα Ρούσσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2022.

29) *Η παράδοσή μας 2: Γλωσσοδέτες*, σε συνεργασία με τη Ράνια Μπουμπουρή, εικονογράφηση: Ανδριάνα Ρούσσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2022.

30) *Ο σύμβουλος του βασιλιά*, εικονογράφηση: Μαιρηλία Φωτιάδου, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2023.

Βραβείο περιοδικού «Χάρτης»

31) *Η παράδοσή μας 3: Αινίγματα*, εικονογράφηση: Ανδριάνα Ρούσσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2023.

32) *Η παράδοσή μας 4: Κάλαντα*, εικονογράφηση: Ανδριάνα Ρούσσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2023.

Βιβλία για ενήλικες

1) *Πάτω, εκ του Πετρούλα*, διήγημα, Αθήνα: Καστανιώτης, 1996.

2) *Μάρτυς μου ο Θεός*, μυθιστόρημα, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2013.

Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014 (European Union Prize for Literature)

Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας

Βραχεία λίστα για το βραβείο μυθιστορήματος του Athens Prize for Literature του περιοδικού (δέ)κατα

Βραχεία λίστα για το βραβείο μυθιστορήματος του ηλεκτρονικού περιοδικού «Ο Αναγνώστης»

Βραχεία λίστα για το βραβείο πεζογραφίας του περιοδικού «Κλεψύδρα»

3) *Το Ξανά*, εικονογραφημένο βιβλίο για ενήλικες, Αθήνα: Πατάκης, 2015.

Βραχεία λίστα των βραβείων Public

4) *Πέντε στάσεις*, νουβέλα, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2020.

5) *Ο στρατηγός κάνει φασαρία στην πλατεία*, μονόπρακτα, Αθήνα: Κάπα Εκδοτική, 2022.

Επίσης ο συγγραφέας συμμετέχει σε είκοσι τέσσερις (24) συλλογικούς τόμους που σχετίζονται με γραπτά πεζογραφικού, ποιητικού και παιδικού περιεχομένου.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

4.1. Κριτήρια επιλογής έρευνας στο έργο των συγγραφέων

Όλα τα μαθήματα του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών ήταν ενδιαφέροντα και ωφέλιμα σε ένα ευρύτερο επίπεδο. Ισχυροποίησαν, ωστόσο, την επιθυμία μου να ασχοληθώ και να ερευνήσω αυτό που αγαπώ περισσότερο, την παιδική λογοτεχνία. Ο επιβλέπων καθηγητής της διπλωματικής μου εργασίας, Γιώργος Ανδρειωμένος, μου έδωσε την ευκαιρία να έρθω σε επαφή με δύο συγγραφείς, τον Μάνο Κοντολέον και τον Μάκη Τσίτα, που έχουν αφήσει και αφήνουν ανεξίτηλο στίγμα στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία. Στο πλαίσιο της έρευνάς μου για την εν λόγω εργασία, μου δόθηκε η δυνατότητα να συνομιλήσω και με τους δύο.

Οι συνεντεύξεις που πραγματοποίησα και με τους δύο συγγραφείς, μου παγίωσαν την επιθυμία να ερευνήσω τη ζωή και το έργο τους. Ο Μάνος Κοντολέον είναι ένας συγγραφέας με πολλές διακρίσεις και τρία κρατικά βραβεία στο ενεργητικό του. Μια πολύπλευρη προσωπικότητα που όταν γράφει αισθάνεται σαν οικοδεσπότης που άλλοτε προσκεκλημένοι είναι τα παιδιά, οι νέοι και άλλοτε οι ενήλικες και φροντίζει να τους τρατάρει ό,τι καλύτερο διαθέτει. Ένας ειλικρινής και μειλίχιος άνθρωπος, γνώστης της παιδικής ψυχολογίας που καταθέτει πάντα την αλήθεια στα βιβλία του. Πολλά έργα του έχουν μεταφραστεί και κυκλοφορούν στο εξωτερικό.

Ο Μάκης Τσίτας είναι ένας άνθρωπος ήρεμος, ευγενικός, ειλικρινής και με άποψη που σημαδεύει την αλήθεια. Έλαβε μια μεγάλη διάκριση το 2014, το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το μυθιστόρημα *Μάρτυς μου ο Θεός*. Ωστόσο, παραμένει ένας σεμνός καλλιτέχνης, που τιμά όχι μόνο τη συγγραφική του ικανότητα αλλά και με το ήθος του την τέχνη του λόγου. Βιβλία του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Τα βραβεία που έχουν κερδίσει και η αγάπη που έχουν δεχθεί και συνεχίζουν να δέχονται τα έργα τους από το αναγνωστικό κοινό μαρτυρούν ότι πρόκειται για ιδιαίτερες προσωπικότητες, που αξίζει να μελετηθούν.

4.2. Σκοπός της έρευνας

Στόχος μου, λοιπόν, είναι να ερευνήσω τη θεματολογία των έργων τους σύμφωνα με τις συνεντεύξεις που μου έδωσαν και να παρουσιάσω ό,τι καινούριο και πρωτοποριακό προσκόμισαν στη σύγχρονη ελληνική παιδική λογοτεχνία. Επιπλέον, εξετάζοντας κάποια από τα έργα τους, θα προσπαθήσω να αντλήσω πληροφορίες και για την ιδεολογία των βιβλίων τους που απευθύνεται σε παιδικό αναγνωστικό κοινό.

4.3 Μεθοδολογία

Πριν προχωρήσουμε στα κριτήρια επιλογής και την ανάλυση των λογοτεχνικών έργων των συγγραφέων, κρίνεται επιβεβλημένο να αναφέρουμε τις μεθόδους που χρησιμοποιήσαμε για τη διεκπεραίωση της εργασίας. Στην προσέγγιση του υλικού μας χρησιμοποιήσαμε μεθόδους της ιστορίας και της φιλολογίας. Αποδελτιώσαμε όσα βιβλία μας φάνηκαν χρήσιμα και κρατήσαμε σημειώσεις πάνω στο θέμα το οποίο ερευνούμε. Επιπλέον, χρησιμοποιήσαμε τη συνέντευξη ως ερευνητική τεχνική που θεωρείται μια μέθοδος επισκόπησης στην κοινωνική έρευνα. Η ερευνητική συνέντευξη έχει οριστεί ως «συζήτηση δύο ατόμων, που αρχίζει από τον συνεντευκτή, με ειδικό σκοπό απόκτηση πληροφοριών σχετικών με την έρευνα, και επικεντρώνεται από αυτόν σε καθορισμένο περιεχόμενο από τους στόχους της έρευνας με συστηματική περιγραφή, πρόβλεψη ή ερμηνεία»⁸³.

⁸³ Louis Cohen - Lawrence Manion, *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Μτφρ. Χρυσούλα Μητσοπούλου - Μάνια Φιλοπούλου, Αθήνα: Έκφραση, 1997, σελ. 373-374.

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Μάνος Κοντολέων

5.1 Κριτήρια επιλογής των έργων του

Τα βιβλία με τα οποία επιλέξαμε να ασχοληθούμε είναι τα πιο αντιπροσωπευτικά, σύμφωνα με τη θεματολογία στην οποία κινείται ο συγγραφέας και με βάση τη συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε στις 2 Οκτωβρίου 2023. Δραστηριοποιείται σε όλα τα είδη λογοτεχνικής γραφής, παραμύθια, διηγήματα, μικρές ιστορίες και μυθιστορήματα. Το κείμενο συμβαδίζει με την εικόνα και δίνει επιπλέον πληροφορίες στον αναγνώστη. Θα αναφέρουμε δε και τη σύνδεση κειμένου και εικόνας, όπου υπάρχει, γιατί ο συγγραφέας θεωρεί ότι προχωράει ιδιαίτερος τη σκέψη ενός παιδιού. Δεν του αρέσει να βάζει ηλικιακά όρια στα βιβλία του και γι' αυτό στην ανάλυση των επιλεγμένων λογοτεχνικών του έργων δεν αναγράφεται μέχρι ποια ηλικία απευθύνεται το εκάστοτε έργο του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε συνέντευξή του τα λογοτεχνικά βιβλία δεν πρέπει να είναι προκατασκευασμένα για κάποιες ηλικίες⁸⁴.

Τα έργα που θα ερευνήσουμε ανάλογα με το είδος τους είναι τα εξής:

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

- 1) Κοντολέων Μάνος, *Ο Φωκίων ήταν ελάφι*, εικόνες: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα 1979.
- 2) Κοντολέων Άννα - Κοντολέων Μάνος, *Φεύγει Έρχεται*, εικονογράφηση: Φωτεινή Τίκκου, Αθήνα 2017.
- 3) Κοντολέων Μάνος, *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα 2018.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ - ΜΙΚΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

- 4) Κοντολέων Μάνος, *Γάντι σε ξύλινο χέρι*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, Αθήνα ¹³2006.

⁸⁴ Βλ. πιο πάνω, σημ. 47: <https://www.fosonline.gr/plus/vivlio/article/205782/manos-kontoleonenas-fysikos-me-80-vivlia>

- 5) Κοντολέων Μάνος, *Ο Ορέστης και το υπόγειο*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς- Βαγγέλης Ελευθερίου, Αθήνα ¹³2006.
- 6) Κοντολέων Μάνος, *Με το ίδιο όνομα*, εικονογράφηση: Φωτεινή Στεφανίδη, Αθήνα 2023.

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

- 7) Κοντολέων Μάνος, *η ιστορία του σκύλου... Θα Δείξει*, εικονογράφηση: Στάθης Σταυρόπουλος, Αθήνα ⁸2007.
- 8) Κοντολέων Μάνος, *Μανόλο και Μανολίτο*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα 2013.
- 9) Κοντολέων Μάνος, *Φιλαράκια*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα 2018.
- 10) Κοντολέων Μάνος, *Το νησί με τις λέξεις που αγαπάνε*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα 2020.

5.2 Ανάλυση παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων του Μάνου Κοντολέων

5.2.1. *Ο Φωκίων ήταν ελάφι*, εικόνες: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα 1979 (από 6 ετών).

Βραβεία βιβλίου:

- ✓ Έπαινος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών

Η ιστορία

Ο Φωκίων είναι ένα ελάφι που ζει σε μια χώρα που υποφέρει από τη βία των κακών πουλιών (γύπες). Αναλαμβάνει δράση και επαναστατεί σε όλη αυτή την κατάσταση. Αναγκάζεται όμως να ξενιτευτεί για να αποφύγει την τιμωρία από τους βίαιους άρχοντες. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του έρχεται σε επαφή με άλλους ανθρώπους, με άλλες χώρες και με άλλες ιδέες.

Μέσα από την περιπλάνησή του συνειδητοποιεί ότι υπάρχουν και άλλα πλάσματα που σκέφτονται σαν κι αυτόν και πολεμούν την αδικία και τη βία. Έτσι, αντιλαμβάνεται ότι η ελευθερία δεν είναι μόνο για λίγους αλλά για όλους.

Επιστρέφει, λοιπόν, στη χώρα του χαρούμενος, γιατί το κακό είχε νικηθεί και κυριαρχούσε το δίκαιο.

Ο Φωκίωνας, νιώθοντας μεγάλος και υπεύθυνος από όλη αυτή την αναζήτηση, αντιλαμβάνεται ότι η ελευθερία έρχεται μέσα από τη γνώση. Έτσι, ξεκινά άλλο ένα ταξίδι, μαζί με την κουκουβάγια αυτή τη φορά, γιατί η λευτεριά θέλει γνώση για να κρατηθεί.

Θέμα - Ιδεολογία

Οι ήρωες της ιστορίας είναι ζώα που προσωποποιούνται με πρωταγωνιστή το ελάφι. Ένα συμβολικό παραμύθι, που φέρνει στον νου αληθινά γεγονότα, όπως την εξέγερση του Πολυτεχνείου, την τραγωδία της Κύπρου και τον πόλεμο στο Βιετνάμ. Ένα παραμύθι για την ελευθερία και για τη δικαιοσύνη.

Είναι το πρώτο παραμύθι που έγραψε ο Μάνος Κοντολέων πριν από σαράντα πέντε χρόνια για να εξηγήσει στην κόρη του την Άννα που τότε ήταν μωρό, τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Αθήνα το χειμώνα του 1974-1975. Η απάντηση στις μελλοντικές της απορίες θα ήταν ο Φωκίων. Και έτσι ξεκίνησε να φτιάχνει παραμύθια συνομιλώντας με ζώα, λουλούδια και ζουζούνια προβάλλοντας τις ιδέες και τα πιστεύω του⁸⁵. Η ελευθερία των λαών, η αξιοπρέπεια κάθε πλάσματος και η τόλμη να αγωνίζεσαι όχι μόνο για το δίκιο σου αλλά και για των άλλων προβάλλεται σε όλη την ιστορία περίτρανα.

Η γνώση που νικάει τον φόβο και οδηγεί στην ελευθερία διαπνέει όλη την ιστορία. Ένα παραμύθι διαχρονικό και επίκαιρο που ακουμπάει στη σύγχρονη πραγματικότητα και ξυπνάει τις παιδικές ψυχές.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Το βιβλίο εικονογραφήθηκε από τη Διατσέντα Παρίση. Η αποτύπωση των ηρώων και των συναισθημάτων τους σε ασπρόμαυρο σκηνικό δείχνουν την αλήθεια μέσα από τα μάτια των παιδιών που γνωρίζουν. Το μπλε και το γαλάζιο είναι ο ουρανός του Φωκίωνα, των πουλιών και των παιδιών. Αξίες όπως η δικαιοσύνη και η ελευθερία

⁸⁵ Βλ. Μάνος Κοντολέων, *Ο Φωκίων ήταν ελάφι*, εικόνες: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα: Καστανιώτης, 1979, σελ. 62.

γίνονται εύκολα κατανοητές μέσα από τη σκιτσογραφική απεικόνιση των εντόμων και των ζώων. Χαρακτηριστική εικόνα είναι η αποτύπωση της εξέγερσης του Πολυτεχνείου στη σελίδα 49, όπου τα μυρμήγκια (φοιτητές) με πανό και συνθήματα επαναστατούν απέναντι στα φίδια και τις σαύρες (δικτάτορες).

Ένα παραμύθι όπου οι εικόνες λειτουργούν συμπληρωματικά και επεξηγηματικά. Πλημμυρίζουν συναισθήματα, διευρύνουν τη φαντασία και δημιουργούν προβληματισμούς στον αναγνώστη.

5.2.2. *Φεύγει Έρχεται*, εικονογράφηση: Φωτεινή Τίτκου, Αθήνα 2017 (από 4 ετών).

Διακρίσεις βιβλίου:

- ✓ Ένταξη στη λίστα 2022 Outstanding international books list από το παράρτημα της IBBY των Η.Π.Α., της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (USIBBY).
- ✓ Χρυσή Λίστα Elniplex 2018

Η ιστορία

Ο εξάχρονος Φοίβος μαζί με τους γονείς του και τον σκύλο του, τον Χιονιά, μετανάστευσαν και πήγαν να ζήσουν στον Βορρά. Η υπόλοιπη οικογένεια, ο παππούς Λεάνδρος, η γιαγιά Φοίβη, ο θεός Άρης, η θεία Μέλπω, τα δίδυμα, και ο Πλάτων, ο παπαγάλος, έμειναν στον Νότο.

Η ιστορία ξεκινάει τέσσερις μέρες πριν από το ταξίδι του Φοίβου, για την πόλη που γεννήθηκε, για τον Νότο. Φεύγει πρώτη φορά μόνος του και εκεί θα τον περιμένει η υπόλοιπη οικογένεια. Ο Φοίβος, καθώς πλησιάζει η μέρα της αναχώρησης, ξυπνάει όλο και πιο νωρίς. Αγοράζει μια κόκκινη βαλίτσα και δώρα για τους αγαπημένους του. Τους ζωγραφίζει κάρτες και παρακαλά τα σύννεφα να μείνουν μακριά από τον ήλιο.

Οι υπόλοιποι στον Νότο, ετοιμάζουν το σπίτι, διαλέγουν δώρα για τον Φοίβο και ψωνίζουν. Προετοιμάζουν επισκέψεις σε θέατρα και φτιάχνουν δεντρόσπιτα.

Υπάρχει αδημονία και η χαρά της συνάντησης και από τις δύο πλευρές. Στο τέλος, η οικογένεια συναντιέται στο αεροδρόμιο και η αγωνία τους τελειώνει.

Θέμα - Ιδεολογία

Πρόκειται για μια ιστορία γεμάτη αντιθέσεις, Βορράς-Νότος, βροχή-ήλιος, απογείωση-προσγείωση, φεύγει-έρχεται, όπου θριαμβεύει ένα δυνατό συναίσθημα, που γεφυρώνει τις αντιθέσεις και ενώνει μια οικογένεια. Οι συγγραφείς της ιστορίας, η Άννα και ο Μάνος, μια κόρη και ένας πατέρας, ενώνουν τη συγγραφική τους πένα και μας παρουσιάζουν μια ιστορία μετανάστευσης πλούσια σε συναισθήματα.

Ο Βορράς και ο Νότος δεν κατονομάζονται σκόπιμα δίνοντας μια οικουμενική διάσταση στην ιστορία. Ένα παραμύθι που εστιάζει στους οικογενειακούς δεσμούς, καθώς το έχει γράψει ένας πατέρας και μια κόρη. Μια ιστορία που ρέει αβίαστα και δεν μαρτυρά ότι προέρχεται από δύο συγγραφείς. Και οι δυο τους, γράφουν με απλότητα και ειλικρίνεια μια ρεαλιστική ιστορία που απευθύνεται σε μικρές ηλικίες⁸⁶.

Οι συγγραφείς κατορθώνουν να παίξουν ένα παιχνίδι με το «εδώ» και το «εκεί» που στέφεται με επιτυχία καθώς εκπληρώνεται ο πρωταρχικός στόχος, η επανένωση της οικογένειας και η επιστροφή στην πατρίδα. Μια απλή, καθημερινή ιστορία μετανάστευσης που στοχεύει στην καρδιά και στο μυαλό των παιδιών. Μετακινήσεις, ταξίδια και συναισθήματα μέσα από τη ματιά ενός παιδιού που προσφέρουν αναγνωστική απόλαυση!

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Η εικονογράφηση της Φωτεινής Τίκκου εναρμονίζεται εκπληκτικά με την ιστορία, καθώς οι εικόνες δρουν παράλληλα και αμφίδρομα με το κείμενο δίνοντας ένα μοναδικό αποτέλεσμα.

Οι αντιθέσεις και η εναλλαγή του Βορρά με τον Νότο διακρίνονται από το εξώφυλλο του βιβλίου. Στο πάνω μέρος υπάρχουν άνθρωποι με χειμωνιάτικες

⁸⁶ Βλ. Γεωργία Γαλανοπούλου, κριτική για το *Φεύγει Έρχεται* στο: <https://diastixo.gr/kritikes/paidika/7136-fevgei-erxete>

φορεσιές και στο κάτω μέρος με καλοκαιρινές. Οι σελιδοδείκτες με το αεροπλάνο και την πυξίδα, που υπάρχουν στις σελίδες του βιβλίου, ενημερώνουν τους μικρούς αναγνώστες πού απογειώνεται και πού προσγειώνεται ο Φοίβος και ορίζουν το σκηνικό δράσης. Η εικονογράφος δημιούργησε σκηνικά που κινούνται με άνεση και αρμονία στους δύο τόπους⁸⁷. Τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να διαβάσουν το κείμενο μέσα από τις πολύχρωμες εικόνες και να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα.

Μια ζωντανή και πλούσια εικονογράφηση που ντύνει μοναδικά το κείμενο και διεγείρει το μυαλό και τη φαντασία των μικρών παιδιών. Κάθε σελίδα και ένας ζωγραφικός πίνακας που δίνει το έναυσμα για πολλαπλές συζητήσεις και δραστηριότητες σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

5.2.3. *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα 2018 (από 9 ετών).

Διακρίσεις βιβλίου:

- ✓ Χρυσή Λίστα Elniplex 2019

Η ιστορία

Ο Φωκίων είναι ένας νέος άνθρωπος, ένα παλικάρι που μοιάζει με ελάφι και προέρχεται από μια χώρα φανταστική, όπου οι άνθρωποι μπορούν να συνομιλούν με τα ζώα.

Μια μέρα αποφασίζει να φύγει από τη χώρα του για να αλλάξει τον κόσμο, συνειδητοποιώντας ότι υπάρχουν τόποι που στερούν την ελευθερία και την αξιοπρέπεια των ανθρώπων. Μέσα από τις περιπέτειές του γνωρίζει φίλους και μοιράζεται εμπειρίες και γεγονότα που παραπέμπουν σε καταστάσεις που έχει ζήσει ο τόπος μας και άλλα μέρη της γης (εξέγερση του Πολυτεχνείου, τουρκική εισβολή στην Κύπρο, πόλεμοι).

⁸⁷ Βλ. Μαίρη Μπιρμπίλη, κριτική για το *Φεύγει Έρχεται* στο: <https://www.elnplex.com/%CF%86%CE%B5%CF%8D%CE%B3%CE%B5%CE%B9-%CE%AD%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9/>

Έχοντας, λοιπόν, ολοκληρώσει τον σκοπό του, επιστρέφει στο πατρικό του σπίτι ελεύθερος, ώριμος πια για να ξεκινήσει αυτό που άφησε, τις Σπουδές... Το Μεγάλο Σχολείο⁸⁸...

Θέμα - Ιδεολογία

Ο Φωκίων πριν από σαράντα χρόνια ήταν ελάφι. Ήταν το πρώτο παραμύθι που έγραψε ο Μάνος Κοντολέων και το μοναδικό, εκείνη την περίοδο, που μιλούσε για το Πολυτεχνείο και για την εισβολή στην Κύπρο. Ωσπου κάποια στιγμή ο συγγραφέας αποφάσισε να ξεφυλλίσει την πρώτη ιστορία του Φωκίωνα και όταν έκλεισε το βιβλίο συνειδητοποίησε πως ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι⁸⁹. Το γράφει εκ νέου, με την ωριμότητα σαράντα χρόνων και με τη βεβαιότητα ότι ο Φωκίων και τότε και τώρα είναι ένας αλληγορικός οδηγός σεβασμού και αξιοπρέπειας και ένας ύμνος σε όσους αντιστέκονται σε αποφθέγματα του τύπου έτσι τα βρήκαμε, δεν θα αλλάξουμε εμείς τον κόσμο.

Ο Φωκίων ως άνθρωπος πια δεν διδάσκει, αλλά δρα και αγωνίζεται έμπρακτα μέσα από δύσκολους και επικίνδυνους δρόμους για τη διεκδίκηση της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας κάθε ανθρώπου, γιατί αν θέλεις να λήγεις άνθρωπος⁹⁰, αυτό οφείλεις να πράξεις. Η στάση του συγγραφέα, όσον αφορά την ιδεολογική ουσία του έργου, παραμένει ίδια και πιο απαιτητική. Η ελευθερία των λαών, η αξιοπρέπεια και το θάρρος να αγωνίζεσαι όχι μόνο για το δικό σου δίκιο αλλά και των άλλων ανθρώπων παραμένει η αφετηρία των πεποιθήσεών του. Πριν από σαράντα χρόνια θέλησε να καλύψει αυτήν τη στάση χρησιμοποιώντας τον Φωκίωνα ως ελάφι. Τώρα όμως λέει τα πράγματα με το όνομά τους. Ο Φωκίων ΔΕΝ ήταν ελάφι. Είναι μια προτροπή για τα σημερινά παιδιά να αναζητήσουν την αληθινή τους ταυτότητα και να απαιτήσουν από τους άλλους να την σεβαστούν⁹¹.

⁸⁸ Βλ. Μάνος Κοντολέων, *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Πατάκης, 2018, σελ. 89.

⁸⁹ Βλ. στο ίδιο, σημείωμα του συγγραφέα, σελ. 93.

⁹⁰ Βλ. στο ίδιο.

⁹¹ Βλ. Απόστολος Πάππος, συνέντευξη με το Μάνο Κοντολέων στις 24-10-2018: <https://www.elniple.com/%CE%BF-%CF%86%CF%89%CE%BA%CE%AF%CF%89%CE%BD-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%AE%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%AC%CF%86%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF/>

Μέσα από αυτήν τη συμβολική ιστορία, το παιδικό και νεανικό αναγνωστικό κοινό έχει τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με ένα παραμύθι μεστό από συναισθήματα, με λόγο που συγκινεί, όπου διακυβεύονται βασικές αξίες, όπως η δικαιοσύνη και η ελευθερία. Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα συνειρμικό ταξίδι στις δύσκολες πολιτικές καταστάσεις της νεότερης νεοελληνικής ιστορίας.

5.2.4 *Γάντι σε ξύλινο χέρι*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, Αθήνα ¹³2006 (από 8 ετών).

Βραβεία βιβλίου:

- ✓ Διάκριση από τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου
- ✓ Υποψήφιο για το Διεθνές Βραβείο Γιάννου Κόρτζακ

Η ιστορία

Ο συγγραφέας σκιαγραφεί χαρακτήρες ανθρώπων από μια γειτονιά της Αθήνας, κάποια χρόνια πριν, που οι πολυκατοικίες ήταν λιγότερες και οι αλάνες περισσότερες. Το βιβλίο μιλάει για οκτώ ιστορίες.

Η πρώτη αναφέρεται σ' ένα μυστηριώδη άντρα που τελικά έχασε το ένα του χέρι σ' έναν βομβαρδισμό. Η δεύτερη ιστορία περιγράφει τη σχέση ενός παιδιού με το αρνάκι του, την Κικίτσα, και πώς αυτή η σχέση καταφέρνει και γλυτώνει το αρνάκι από τη σούβλα. Στη συνέχεια, ένας γνωστός ποδοσφαιριστής δεν χαίρεται την αναγνώριση και το θαυμασμό των παιδιών της γειτονιάς, γιατί επιζητά την αναγνώριση από το ίδιο του το παιδί.

Η τέταρτη ιστορία περιγράφει τη φιλοξενία που προσφέρει ένας παππούς και ο εγγονός του σε μια οικογένεια από γάτες, καθώς και τις περιπέτειες που βιώνει ένας κεραμιδόγατος, που βαφτίζεται Σάλαντιν, όπως ο βασιλιάς των Σαρακηνών, από τον εγγονό του. Κατόπιν, ένας παππούς μαθαίνει στο εγγόνι του τον τρόπο για να τρώει τα μικρά ψάρια και αυτή η στιγμή τούς ενώνει για μια ζωή, ακόμα και μετά τον θάνατό του.

Στην έκτη ιστορία ένα αγόρι με παράξενη φωνή αποκλείεται από μια ομάδα αγοριών, λόγω της ιδιαιτερότητάς του. Στο τέλος, όμως, σώζει ένα αυτοσχέδιο

μουσείο, που είχαν δημιουργήσει, διακινδυνεύοντας τη ζωή του. Η προτελευταία ιστορία μας ταξιδεύει στις Απόκριες και μας περιγράφει τη στολή ενός ιππότη που δημιουργεί η μητέρα ενός παιδιού με αγάπη και μεράκι. Το βιβλίο τελειώνει με την ιστορία ενός κοριτσιού που χάθηκε σε μια πυρκαγιά. Ο αδερφός της, ωστόσο, πάντα την περιμένει μέσα στο όνειρό του.

Θέμα - Ιδεολογία

Πρόκειται για ένα διήγημα του οποίου οι αισθαντικές περιγραφές φανερώνουν τις πρωτοποριακές θέσεις του συγγραφέα. Ένα βιβλίο που περιγράφει στιγμές σε μια γειτονιά της Αθήνας με σημαντικούς ανθρώπους, όπως είναι η οικογένεια και οι φίλοι.

Ο Μάνος Κοντολέων, εκκινώντας από προσωπικά βιώματα, ξετυλίγει το νήμα των αναμνήσεων, γιατί όσους αγαπήσαμε τους κουβαλάμε για πάντα ζωντανούς μέσα στην καρδιά μας!⁹² Ταυτόχρονα, δίνει ένα σημαντικό βήμα σε αξίες και ιδανικά που στην εποχή μας τείνουν προς εξαφάνιση. Ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η ζωοφιλία, η ιδιαίτερη σχέση παππού και εγγονού και γενικότερα οι ουσιαστικές οικογενειακές σχέσεις είναι θέματα που παρουσιάζονται στο διήγημα. Ζούμε σε μια υλιστική εποχή, όπου έχουμε ανάγκη από σωστά πρότυπα και ιδέες που θα γαλουχήσουν τα παιδιά με σωστά ιδανικά που θα έχουν παντοτινή ισχύ· γιατί ό,τι φτιάχνεται με μεράκι και αγάπη ζει για πάντα!⁹³

Ένα βιβλίο που κυκλοφόρησε το 1994 πρώτη φορά, ήτοι αρκετά χρόνια πριν, και κάθε ανάγνωσή του ξυπνάει συναισθήματα κρυμμένα και ίσως ξεχασμένα. Σκέψεις, βιώματα, όνειρα και αναμνήσεις του συγγραφέα αποτυπώνονται άρτια στο εν λόγω διήγημα. Καταθέτει την ψυχή του με λογοτεχνική μαεστρία και αγγίζει παιδιά, νέους και ενήλικες.

⁹² Βλ. Μάνος Κοντολέων, *Γάντι σε ξύλινο χέρι*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, Αθήνα: Πατάκης, 132006, σελ. 50.

⁹³ Βλ. στο ίδιο, σελ. 66.

5.2.5 *Ο Ορέστης και το υπόγειο*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς-Βαγγέλης Ελευθερίου, Αθήνα ¹³2006 (από 9 ετών).

Η ιστορία

Ο Ορέστης και ο Δομήνικος είναι δύο παιδιά γύρω στα οκτώ. Ο πρώτος είναι ρομαντικός, ονειροπόλος, λατρεύει τις τηγανητές πατάτες και τις βόλτες. Ο δεύτερος είναι πολυλογάς, σκανταλιάρης, τρελαίνεται για τα γλυκά και για τα δέντρα των Χριστουγέννων. Δυο ήρωες που βιώνουν δυο ασυνήθιστες περιπέτειες.

Ο Ορέστης ονειρεύεται συχνά. Στο όνειρό του τον ακολουθούν ένα μισοξυσμένο μολύβι, οι μπότες του και ένα κασετόφωνο χωρίς μπαταρίες. Όλοι μαζί μπαίνουν στην τρύπα μιας ξύστρας και ζουν μιαν αλλόκοτη περιπέτεια. Ένας παχουλός παππούς τούς βοηθάει και βγαίνουν από το τούνελ. Στο δεύτερο όνειρό του, πηγαίνει στο διάστημα, πάνω στη σπαστή πόρτα του σχολικού. Μια πυγολαμπίδα τον οδηγεί, μέσα από το ρουθούνι μιας αγελάδας, σε μιαν τραπεζαρία όπου τον περιμένουν περίεργα πλάσματα. Ευτυχώς ο Ορέστης ξυπνάει και μπαίνει στην τάξη. Ενώ η δασκάλα κάνει μάθημα, εκείνος συνεχίζει να ονειρεύεται.

Στη δεύτερη ιστορία, ο Δομήνικος έχει μια μεγαλύτερη αδερφή, την Άννα. Το δράμα του σχετίζεται μ' ένα άσπρο κλαρί, που η αδερφή του επιθυμεί να στολίσει αντί για χριστουγεννιάτικο δέντρο. Η μοναδική ομορφιά αυτού του κλαριού είναι ένα παιχνίδι του, ο Αστρομαχητής, που τον τοποθετεί πάνω του, όταν η Άννα φεύγει απ' το σπίτι. Οι τρεις τους θα ζήσουν μια μοναδική περιπέτεια στο υπόγειο του σπιτιού. Τελικά είναι ένα όνειρο και, όταν ο Δομήνικος ξυπνάει, η αδερφή του υποχωρεί και του κάνει το χατίρι να στολίσει το δέντρο που τόσο επιθυμεί!

Θέμα - Ιδεολογία

Είναι ένα διήγημα που περιγράφει δύο ιστορίες, γεμάτες από περιπέτεια, παιχνιδιάρικη διάθεση και εξωπραγματικούς χαρακτήρες που ισορροπούν ανάμεσα στο συνειδητό και το ασυνείδητο.

Ένα βιβλίο χωρισμένο σε δύο μέρη, όπου στιγμές από την καθημερινότητα αποκτούν άλλες διαστάσεις. Ιστορίες πλούσιες σε συναισθήματα που περιγράφουν τις σχέσεις ανάμεσα στα αδέρφια, τη φιλία, καθώς και την ανάγκη για αναβίωση

παραδόσεων, όπως το στόλισμα του χριστουγεννιάτικου δέντρου. Ένα δέντρο που έγινε η αφορμή για να διαπληκτιστούν δυο αδέρφια αλλά, εν τέλει, και για να συνειδητοποιήσουν ο ένας την σπουδαιότητα του άλλου. Όπως και νά 'χει, δεν είναι δράμα να έχεις μια μεγάλη αδερφή.

Η περιπέτεια και η φαντασία μέσω του ονείρου περιπλέκονται με τον πιο ευφάνταστο τρόπο. Ένα βιβλίο που κάθε παιδί θα αγαπήσει και θα απολαύσει.

5.2.6 *Με το ίδιο όνομα*, εικονογράφηση: *Φωτεινή Στεφανίδη*, Αθήνα 2023 (από 9 ετών).

Η ιστορία

Η ιστορία αναφέρεται σε ένα αγόρι που μέχρι τα έντεκά του χρόνια δεν βλέπει τον αγαπημένο του παππού, όσο συχνά θα ήθελε. Οι γονείς του μετακόμισαν σε μian ξένη χώρα, λόγω της αποδοχής της μητέρας του στη θέση της καθηγήτριας σε Πανεπιστήμιο. Έτσι, ακολούθησαν ο πατέρας του, που ήταν γραφίστας, και το νεαρό αγόρι.

Μετακόμισε, όμως, και ο συγγραφέας παππούς, καθώς ασφυκτιούσε στην πόλη που ζούσε και πήγε και κούρνιασε στο πέτρινο εξοχικό σπίτι τους, που ήταν χτισμένο στην πλαγιά ενός βουνού. Του είχε δώσει και όνομα, «Τέσσερις Εποχές», ίδια με τη ζωή ενός ανθρώπου. Υπήρχαν παντού μυρωδιές από αμπέλια, κουμαριές, φιλύρες κι άνθη πορτοκαλιάς. Σ' αυτόν τον παράδεισο έζησε ο παππούς και έστελνε τα πρώτα του παραμύθια στο μοναδικό εγγόνι του, που έγινε και αυτός συγγραφέας. Οι ιστορίες του παππού έφταναν σε κίτρινους φακέλους για τις διαβάσει ο εγγονός του.

Κάποτε, ξέσπασε μια μεγάλη φωτιά που έκαψε όλη σχεδόν την πλαγιά του βουνού και το σπίτι του παππού. Τότε ήρθε η στιγμή που ο μικρός διάβασε την πρώτη ιστορία με τη φλαμουριά που προτού γίνει δέντρο ήταν κάτι άλλο. Όλες οι ιστορίες που έγραφε ο παππούς ήταν για δέντρα και τα συναισθήματα που γεννιούνται μέσα από αυτά. Υποσχέθηκε δε στον εγγονό του ότι θα φτιάξει το σπίτι του και η φύση το δικό της και το όνειρό τους θα γίνει πραγματικότητα.

Όταν το αγόρι έγινε δεκαέξι ετών, ήρθε η ώρα για τον φάκελο με την ιστορία της πορτοκαλιάς, που πρεσβεύει ότι γινόμαστε αυτό που έχουμε ονειρευτεί.

Θέμα - Ιδεολογία

Πρόκειται για ιστορία με οικολογική συνείδηση, που συνδέει τη φύση με τον μύθο και το συναίσθημα. Ο συγγραφέας βάζει στο κέντρο της ζωής τη φύση. Χρησιμοποιεί δύο εμβληματικά δέντρα, τη φιλύρα και την πορτοκαλιά, ατενίζοντας στο παρελθόν στο παρόν και στο μέλλον, ενώνοντας τρεις γενιές. Τονίζει, όμως, περισσότερο και εξυμνεί τη σχέση παππού - εγγονού.

Ανατρέχει στη μυθική Φιλύρα, που πριν γίνει δέντρο ήταν μια όχι ιδιαίτερα όμορφη Νύμφη. Είχε, όμως, ένα άρωμα που σε γαλήνευε, σου γιάτρευε κάθε πόνο και σου χάριζε μοναδικά όνειρα. Στη συνέχεια ακολουθεί η ιστορία της πορτοκαλιάς, ενός δέντρου που καρποφορεί περί 80 με 100 χρόνια, όσο και η ζωή ενός ανθρώπου. Συνδέει μια καταστροφική πυρκαγιά με τη λογοτεχνία και το παραμύθι και βλέπει τη ανθρώπινη ζωή ως μέρος της φύσης που καταστρέφεται, αλλά έχει τη δύναμη να αναγεννηθεί.

Ο Μάνος Κοντολέων διατυπώνει μια ολοκληρωμένη σκέψη, μια θεώρηση ζωής που συμπυκνώνεται σε δύο βασικούς κορμούς δέντρων, της φιλύρας και της πορτοκαλιάς, και στις αμέτρητες διακλαδώσεις τους. Η πρώτη φωλιάζει μέσα στη φράση: *Γινόμαστε αυτό που έχουμε ονειρευτεί...* και η δεύτερη είναι η διαρκής αναγέννηση, που γεμίζει με ελπίδα και φως τον κόσμο και τη ζωή μας. Ο παππούς δημιουργεί τις ιστορίες του και προσανατολίζει το βλέμμα του εγγονού του στον κόσμο⁹⁴ και κατ' επέκταση στους αναγνώστες του.

Ο συγγραφέας, μέσα από το βιβλίο του, στέλνει μηνύματα και επικοινωνεί με τους νέους αναγνώστες και τους αυριανούς εφήβους. Η διαβεβαίωσή του ότι υπάρχει ελπίδα και φως στο τούνελ, αρκεί να πιστεύεις και να προσπαθείς ακόμα και όταν αποτυγχάνεις, είναι αναζωογονητική και επιβεβλημένη στην εποχή που ζούμε. Και στο τέλος το όνειρο γίνεται πραγματικότητα. Μια μικρή ιστορία για μικρούς και μεγάλους που ονειρεύονται ακόμα.

⁹⁴ Βλ. Απόστολος Πάππος, κριτική για το βιβλίο *Με το ίδιο όνομα* στο elniplex, 05/04/2023, στο: <https://www.elniplex.com/%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B1-%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CF%89%CE%BD/>

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Η οικολογική συλλογιστική της ιστορίας αποτυπώνεται και στην εικονογράφηση της Φ. Στεφανίδη. Στην ιστορία υπάρχει η αφήγηση στις λευκές σελίδες, οι ιστορίες του παππού στις πράσινες, σε μια έντυπη διχρωμία που εναλλάσσει φύση και άνθρωπο, παρελθόν και παρόν, μυθολογία και πραγματικότητα. Οι λευκοπράσινοι χρωματικοί τόνοι της εικονογράφου μάς παραπέμπουν σε μια ονειρική ατμόσφαιρα όπου διαπλέκονται όνειρο και πραγματικότητα, φαντασία και ρεαλισμός⁹⁵. Ένα μοναδικό αποτέλεσμα, μια έκδοση υψηλού επιπέδου, όπου η εικόνα αποκωδικοποιεί τους συμβολισμούς, προσπαθώντας να επικοινωνήσει με τον αναγνώστη / παιδί - μελλοντικό έφηβο.

5.2.7 *Η ιστορία του σκύλου... Θα Δείξει*, εικονογράφηση: Στάθης Σταυρόπουλος, Αθήνα ⁸2007 (από 6 ετών).

Η ιστορία

Ήρωας αυτού του βιβλίου είναι ένα σκυλάκι που βρέθηκε εγκαταλελειμμένο σε χωράφι και, ακολουθώντας την όσφρησή του, φτάνει στο αγροτόσπιτο ζευγαριού. Ο άντρας, πιστεύοντας ότι είναι κυνηγόςσκυλο, το πουλάει σε κυνηγό, που καταλαβαίνει λανθασμένα ότι ακούει στο όνομα «Θα Δείξει», με αποτέλεσμα να το αποκαλεί έτσι.

Ο κυνηγός αντιλαμβάνεται, από την πρώτη κιόλας βόλτα στο δάσος, ότι ο σκύλος που αγόρασε δεν του ταιριάζει. Τον πουλάει, λοιπόν, σε μια κυρία, σαν σκύλο συντροφιάς, γιατί πιστεύει ότι μόνο γι' αυτό κάνει. Πριν ακολουθήσει ο Θα Δείξει την κυρία, παίρνει μαζί και το αγαπημένο του παιχνίδι, ένα κούφιο ξύλο, που είχε βρει και έβγαζε περιεργούς ήχους. Ούτε εκεί, όμως, μένει πολύ και, αφού καταστρέφει όλα τα μαξιλάρια της κυρίας, αλλάζει αφεντικό. Πηγαίνει σε ένα βενζινάδικο, όπου με τη βοήθεια ενός παιδιού μαθαίνει να διαβάζει τα γράμματα των ανθρώπων. Πολύ σύντομα φεύγει και από εκεί, μαζί με το αγαπημένο του παιχνίδι και γνωρίζοντας πια να διαβάζει, φτάνει στην αυλή ενός όμορφου σπιτιού, που γίνεται το μελλοντικό του σπίτι.

Θέμα - Ιδεολογία

Ο Μάνος Κοντολέων έγραψε μια τρυφερή και διασκεδαστική ιστορία για μικρούς φίλους, που αναφέρεται στη ζωοφιλία και στο δικαίωμα κάθε πλάσματος για αγάπη, αποδοχή και στο δικαίωμα του σεβασμού των ιδιαιτεροτήτων του καθενός.

⁹⁵ Βλ. στο ίδιο.

Στο επίκεντρο της ιστορίας βρίσκεται ένας σκύλος, που έχει όνομα και επίθετο και δεν είναι βέβαιο αν κάνει για κυνήγι, για φύλακας ή για παρέα. Ωστόσο, του αρέσει να παίζει με ένα κούφιο ξύλο και να σκαλίζει στο χώμα ανθρώπινα γράμματα. Αναζητά μια οικογένεια, λοιπόν, για να τον αποδεχτεί και να σεβαστεί την ιδιότητά του.

Αυτό το μυθιστόρημα ξυπνάει στον συγγραφέα μια παιδική ανεκπλήρωτη επιθυμία του, που ικανοποιήθηκε στην περίοδο της ενήλικης ζωής του. Σαν μοναχοπαίδι που ήταν, επιθυμούσε έναν σκύλο. Τα παιδικά όνειρα που δεν πραγματοποιούνται μένουν πάντα ολοζώντανα στη μνήμη. Ο σκύλος που έπλασε η φαντασία του επιδιώκει να συναντήσει το μικρό αγόρι που ήταν κάποτε⁹⁶.

Μια ιστορία που μπορεί να ταυτιστεί κάθε μικρός αναγνώστης που επιθυμεί την απόκτηση ενός κατοικίδιου καθώς και τη συνύπαρξή του με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, γιατί «Ο σκύλος θα είναι όλων μας... Γιατί όλοι τον αγαπάμε και όλοι τον θέλουμε... Κι αυτός το ίδιο όλους μάς αγαπά και μας θέλει... Καλώς μας ήρθες, λοιπόν, αγαπητέ...»⁹⁷

5.2.8 *Μανόλο και Μανολίτο*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα 2013 (από 10 ετών).

Η ιστορία

Ένας συγγραφέας, ο Μανόλο και ένα αγόρι, ο Μανολίτο, περιπλανιούνται στο ποτάμι της γειτονιάς τους, παρέα μ' έναν λευκό σκύλο, τη Νύχτα. Και οι τρεις τους μαζί θα ζήσουν περιπέτειες, που μπορούν, ίσως, να συμβούν στον καθένα.

Η ιστορία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος οι πρωταγωνιστές συναντούν μια γυναίκα, την Κυρά-Φύση, που μια μέρα εμφανίζεται αναπάντεχα μπροστά τους και τους λέει ιστορίες αγάπης για τις τέσσερις εποχές του χρόνου. Άλλοτε είναι οι πεταλούδες της Άνοιξης, που κουβαλάνε τα όνειρα των παιδιών, ή ο αγώνας ενός μικρού φυτού να επιβιώσει σ' ένα άνυδρο Καλοκαίρι. Άλλοτε δε είναι οι περιπέτειες των φθινοπωρινών φύλλων ή η γοητεία του Χειμώνα που περικλείεται σ' ένα κλαρί χειμωνανθού.

⁹⁶ Βλ. Μάνος Κοντολέων, *η ιστορία του σκύλου... Θα Δείξει*, εικονογράφηση: Στάθης Σταυρόπουλος, Αθήνα: Πατάκης, ⁸2007, σελ. 67.

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 65.

Στη δεύτερη ιστορία, οι τρεις τους θα βρεθούν σ' ένα κτήμα με 36 αμυγδαλιές που δεν έχουν βγάλει ούτε φύλλα, ούτε άνθη, ούτε καρπούς. Ο Μανόλο ακολουθεί τον Μανολίτο σε ένα ερειπωμένο σπίτι με ξερά δέντρα για την αναζήτηση της δικής του αλήθειας. Αποκαλύπτεται η ταυτότητα του Μανολίτο, που είναι πλασμένος από τα όνειρα που γεννούν οι ζωγραφιές της μαμάς του και ζωντανεύουν τα ξύλινα κουκλάκια του μπαμπά του. Στο τέλος της ιστορίας και οι δυο τους θα δουν και τις τριάντα έξι αμυγδαλιές ν' ανθίζουν⁹⁸.

Θέμα- Ιδεολογία

Οι πρωταγωνιστές της ιστορίας είναι ο Μανόλο και ο Μανολίτο, εκπρόσωποι δύο διαφορετικών γενεών, των ενηλίκων και των παιδιών που συνομιλούν και ανταλλάσσουν ιδέες, εμπειρίες, σκέψεις και συναισθήματα. Ο Κοντολέων βάζει τον Μανόλο να είναι συγγραφέας, γιατί η ιδιότητα του ενήλικου ήρωα χρησιμεύει για να δείξει ότι τα βιβλία, εκτός από «αποθήκες» γνώσεων είναι και δωμάτια υποδοχής συναισθημάτων και «καθημερινών περιπετειών», «χώροι» που φυλάσσουν αλλά και αποκαλύπτουν μυστικά⁹⁹.

Στο επίκεντρο και των δύο ιστοριών βρίσκεται η αγάπη, γιατί Αγάπη σημαίνει Ζωή... και Ζωή σημαίνει Φύση¹⁰⁰. Στο πρώτο μέρος, μια παράξενη γυναίκα αφηγείται τέσσερις μικρές ιστορίες για τις τέσσερις εποχές του χρόνου. Έτσι, τους μιλά για τη γη, το σπίτι των ανθρώπων, που παρουσιάζει πολλά εναλλακτικά τοπία, χρώματα, ήχους και οσμές. Αναφέρεται στην αδιαφορία των ανθρώπων γι' αυτό το σπίτι και στη θλίψη που προκαλεί στη φύση καθώς και για τη δύναμη της αγάπης που την ξαναζωντανεύει και την ανανεώνει. Η φύση ζει μέσα από την κυκλική της πορεία και η ανθρώπινη φύση ανανεώνεται μέσα από τις ηλικίες των ανθρώπων και έτσι δεν χάνεται. Έτσι, ο Μ. Κοντολέων καταφέρνει να μας μεταδώσει το αισιόδοξο μήνυμα

⁹⁸ Βλ. Ελένη Γεωργοστάθη, κριτική για το *Μανόλο και Μανολίτο* στο: http://miaforakienan.kairoimikrieleni.blogspot.com/2013/11/blog-post_2222.html

⁹⁹ Βλ. Διαμάντη Αναγνωστοπούλου, κριτική για το *Μανόλο και Μανολίτο* στο: <https://diastixo.gr/kritikes/efivika/2218-manolo-kai-manolito>

¹⁰⁰ Βλ. Μάνος Κοντολέων, *Μανόλο και Μανολίτο*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα: Πατάκης, 2013, σελ. 19.

πως «ό, τι αγαπάμε πάντα έρχεται ξανά! Και ό, τι αγαπάμε για πάντα ζει»¹⁰¹. Στο δεύτερο μέρος αναφέρεται σε μια αγάπη που η απουσία της ξεραίνει το δασάκι με τις αμυγδαλιές και η επιστροφή της είναι η αφορμή για ν' ανθίσουν μέσα στον χειμώνα.

Όλο το βιβλίο διαπνέεται από μαγικά και ρεαλιστικά στοιχεία. Διαβάζοντάς το έχεις την αίσθηση ότι ο Μανολίτο δεν ήταν άλλος από τον Μανόλο που ενηλικιώθηκε στο πέρασμα του χρόνου. Ο μοναχικός συγγραφέας περπατά στα δρομάκια της παιδικής του ηλικίας. Εκεί συναντά τον μικρό Μανολίτο, που ζητά επίμονα απαντήσεις. Ο συγγραφέας έχει την ανάγκη να καθορίσει εκ νέου τη σχέση του με το παιδί και παίρνει ενέργεια από τη νιότη του μικρού του φίλου. Μέσα από αυτή την ιστορία αλληλοσυμπληρώνονται οι εκπρόσωποι δύο γενεών.

Ο Κοντολέων μέσα από το μυθιστόρημα μυστηρίου και φαντασίας για μεγάλα παιδιά θίγει θέματα όπως η αγάπη και η σχέση του ανθρώπου με τη φύση, το ενδιαφέρον και η φροντίδα για τον άλλον, καθώς και η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση των δύο γενεών.

5.2.9 *Φιλαράκια*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα 2018 (από 8 ετών).

Διακρίσεις βιβλίου:

√ Χρυσή Λίστα Elniplex 2018

Η ιστορία

Ένας παππούς και ο εγγονός του ξεδιπλώνουν τις ιστορίες τους μέσα σε τρία κεφάλαια. Ένα παιδί που προσπαθεί να ανακαλύψει τον κόσμο και ένας συγγραφέας που τον μαθαίνει μέσα από τις δικές του ιστορίες.

Στο πρώτο κεφάλαιο, που τιτλοφορείται *Κόκκινο καραβάκι, κόκκινο ποδήλατο*, ο Μάνος πάει στην πρώτη δημοτικού· είναι παραμονές Χριστουγέννων και στολίζει το δέντρο μαζί με τους γονείς του. Η μητέρα του είναι έγκυος και ο Μάνος φοβάται ότι με τον ερχομό της αδερφής του, οι γονείς του θα πάψουν να τον αγαπούν. Παραμονές Χριστουγέννων τον επισκέπτεται και ο παππούς του, όπως το συνηθίζει, με ένα δώρο διαφορετικό. Τα Χριστούγεννα μαζί με τον εγγονό του επισκέπτεται ένα καταυλισμό προσφύγων και τότε ο μικρός συνειδητοποιεί την αξία του να δίνεις και του να παίρνεις.

¹⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 61.

Στο *Νησί της Ροδιάς*, στο δεύτερο κεφάλαιο, ο Μάνος έχει τελειώσει τη δεύτερα δημοτικού και θα κάνει διακοπές με τον παππού και τη γιαγιά του. Είναι η πρώτη φορά που θα είναι χωρίς τους γονείς του, λόγω της νεογέννητης αδερφής του και έχει ανάμεικτα συναισθήματα. Ο Μάνος, ωστόσο, θα ζήσει μια μοναδική εμπειρία σε ένα νησί με λίγους αλλά αληθινούς ανθρώπους, που ξέρουν να προσφέρουν. Εκεί, θα γνωρίσει δεκατέσσερις νέους φίλους και θα μάθει τις ιστορίες τους. Πώς έχασαν τους γονείς τους και πώς βρέθηκε μια γυναίκα, η Ρήγισσα, να φροντίζει το νησί της Ροδιάς.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του μυθιστορήματος, *Ένα συρτάρι γεμάτο όνειρα*, ο Μάνος είναι μαθητής της τετάρτης πια δημοτικού και ο παππούς του επιστρέφει από το νοσοκομείο, όπου νοσηλεύόταν. Τα δύο φιλαράκια ενώνονται ξανά και ο παππούς διαβάζει στον εγγονό του πρώτα, τις ιστορίες που έχει γράψει. Ξεκινάει με το αστέρι που έγινε λουλούδι και τελειώνει με την ιστορία για τον Σπουργίτι που ανέβηκε στο ουράνιο τόξο.

Θέμα - Ιδεολογία

Ένας κορυφαίος Έλληνας λογοτέχνης επιλέγει τρία δικά του βιβλία. *Ένα συρτάρι γεμάτο όνειρα* (1988), *Κόκκινο караβάκι, κόκκινο ποδήλατο* (2012) και *Στο Νησί της Ροδιάς* (2014) και τα σμίγει, δημιουργώντας ένα μοναδικό εκδοτικό αποτέλεσμα. Τρία βιβλία ενώνονται και μιλούν για τη σχέση παππού και εγγονού, τα φιλαράκια μέσα από αληθινά βιώματα και εμπειρίες.

Σύμφωνα με το σημείωμα του συγγραφέα, οι ιστορίες αυτές πριν από κάποια χρόνια είχαν πάρει την πρώτη τους μορφή και ύστερα από κάποια χρόνια ξανασυναντήθηκαν για να τονίσουν κάποιες βασικές αξίες και για να βοηθήσουν να διατηρηθεί η σχέση του παλιού με το νέο¹⁰². Στο μυθιστόρημα υπάρχουν συμβολικές απεικονίσεις του κύκλου της ζωής και των ονείρων κάθε ατόμου, γιατί «οι άνθρωποι πεθαίνουν, όχι όμως και τα όνειρά τους!»¹⁰³

Η επίσκεψη του μικρού Μάνου μαζί με τον παππού του στον καταυλισμό των προσφύγων θα κάνει τον μικρό να συνειδητοποιήσει την αξία του να δίνεις και να προσφέρεις σε ανθρώπους που το έχουν πραγματικά ανάγκη. Στη συνέχεια ο

¹⁰² Βλ. Μάνος Κοντολέων, *Φιλαράκια*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Ψυχογιός 2018, σελ. 189-190.

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ. 120.

συγγραφέας μας ταξιδεύει στο νησί της ροδιάς, όπου συνεχίζεται το ταξίδι της προσφοράς. Ο συγγραφέας δημιούργησε αυτό το νησί για να μιλήσει με τον δικό του μοναδικό τρόπο για τα παιδικά χωριά SOS¹⁰⁴. Ο μικρός Μάνος θα γνωρίσει δεκατέσσερα παιδιά, δεκατέσσερα σποράκια που για κάθε ένα έχει φυτευτεί και μία ροδιά. Παιδιά ορφανά, προσφυγόπουλα, φιλοξενούνται εκεί κάτω από την προστασία μιας γυναίκας, που έχασε τον άντρα της στον πόλεμο, αλλά έμεινε εκεί να τα προστατεύσει όλα, μαζί με το δικό της. Ο μικρός ανακαλύπτει όλο το μεγαλείο και την ομορφιά της προσφοράς κάτω από τη διακριτική παρουσία του παππού του. Στο τέλος, το κρυφτό, ένα αγαπημένο παιχνίδι που παίζει με τον παππού του, συνεχίζεται ακόμα και όταν αυτός φεύγει, μέσα από την καρδιά ενός μαρουλιού, του πορτοκαλιού, της ηλιαχτίδας και του λουλουδιού που έγινε αστέρι. Μας μιλάει για την απώλεια κοιτώντας την από απόσταση, σαν να την έχει νικήσει, με γενναιοδωρία, γαλήνη και ηρεμία.

Ένα μυθιστόρημα πλούσιο σε συναισθήματα που δένει με αρμονικό τρόπο τρία βιβλία που εστιάζουν στη σχέση παππού - εγγονού, δίνοντας μαθήματα ζωής ο ένας στον άλλον. Ένας συγγραφέας που εμπνέεται από την αθάνα παιδική ψυχή του εγγονού του και ένα παιδί που θέλει να ανακαλύψει τον κόσμο. Ένα βιβλίο που διαβάζεται ευχάριστα τόσο από παιδιά όσο και από ενηλίκους κάθε ηλικίας!

5.2.10 *Το νησί με τις λέξεις που αγαπάνε*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα 2020 (από 9 ετών)

Διακρίσεις βιβλίου:

✓ Βραβείο «Φανή Αποστολίδου» σε συγγραφέα εκτενούς αφηγήματος, για παιδιά μεγάλων τάξεων Δημοτικού και Γυμνασίου από την Greek Ibbby-Κύκλος Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου 2021.

Η ιστορία

Ένας ηγεμόνας και μια αρχόντισσα διοικούν για πολλά χρόνια ένα Νησί. Καθώς περνούν τα χρόνια και μεγαλώνουν, συνειδητοποιούν ότι το Νησί καταστρέφεται από

¹⁰⁴ Βλ. Απόστολος Πάππος, κριτική για τα *Φιλαράκια*, στις 01-04-2018 στο: <https://www.elniple.com/%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CF%89%CE%BD/>

τη λανθασμένη εκμετάλλευση των κατοίκων. Οι νησιώτες σταματούν να φτιάχνουν ιστορίες, γιατί ξέχασαν τις λέξεις που αγαπάνε, που νοιάζονται.

Το ζευγάρι δεν έχει παιδιά και ανακοινώνει στους υπηκόους του ότι η επιλογή διαδόχου θα γίνει από όσους στείλουν ανώνυμα μια ιστορία, που θα περιέχει λέξεις που αγαπάνε. Έδωσαν τρεις μήνες προθεσμία, μέχρι την πανσέληνο του Γενάρη, σε όσους ενδιαφέρονταν. Έτσι, ο ηγεμόνας και η αρχόντισσα λαμβάνουν έξι ανώνυμους φακέλους διαφορετικού χρώματος και ξεκινάνε να διαβάζουν τις ιστορίες που μιλάνε γι' αυτά που πηγάζουν από την αγάπη, τη φροντίδα και την έννοια.

Αφού τελειώνουν και τις έξι ιστορίες, επιδιώκουν να γνωρίσουν αυτούς που τις έγραψαν. Όταν συμβεί αυτό, συνειδητοποιούν ότι ο πιο κατάλληλος διάδοχος δεν μπορεί να είναι ένας αλλά όλοι οι δημιουργοί των ιστοριών αγάπης, γιατί η μία ιστορία συμπληρώνει την άλλη. Προτείνεται ένας νέος τρόπος διακυβέρνησης που στο βάθρο κυριαρχεί η Δημοκρατία.

Θέμα - Ιδεολογία

Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο μυθιστόρημα φαντασίας και συμβολισμών χωρισμένο σε τρία μέρη: οι λέξεις, οι ιστορίες και οι άνθρωποι.

Ένα πανέμορφο Νησί καταστρέφεται, βαλτώνει και γίνεται έλος, γιατί οι κάτοικοί του σταμάτησαν να κάνουν όνειρα και να πιστεύουν σε ένα καλύτερο αύριο. Οι νέοι Νησιώτες μήτε θυμώντουσαν μήτε ονειρευόντουσαν. Αδιαφορούσαν για το αύριο και σκεφτόντουσαν το τώρα¹⁰⁵. Ξέχασαν τις λέξεις που αγαπάνε. Έτσι, το ζευγάρι των ηγεμόνων ζήτησε από τους κατοίκους να γράψουν ιστορίες με λέξεις σημαντικές, όπως οι τίτλοι των ιστοριών που έφεραν, έρωτας, αδελφή, μητέρα, πατέρα, πουλί τριανταφυλλί, παιδιά. Έξι λέξεις που για τον συγγραφέα σηματοδοτούν ένα μέλλον με αξίες, γιατί όταν πιστεύεις σε ένα καλύτερο αύριο κι όταν τολμήσεις να το απαιτήσεις, τότε είναι σα να φυτρώνει σε μουλιασμένη γη ένα άνθος...¹⁰⁶

Ο Μάνος Κοντολέων, μέσα από τη μυθιστορηματική του αφήγηση, που είναι ένα κράμα παραμυθιού και μαγικού ρεαλισμού, φανερώνει την παθογένεια των μοναρχικών

¹⁰⁵ Βλ. Μάνος Κοντολέων, *Το Νησί με τις λέξεις που αγαπάνε*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα: Πατάκη, σελ. 12.

¹⁰⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ.69-70.

καθεστώτων, στο τέλμα που οδηγούνται καθώς και την επιτακτική ανάγκη των ανθρώπων για τη Δημοκρατία. Ανοίγει τον δρόμο από το εγώ στο εμείς, γιατί οι Εκλεκτοί είναι εκείνοι που γράφουν ιστορίες αγάπης. Που τις πιστεύουν και τις ζούνε¹⁰⁷!

Ένα μανιφέστο που δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά και στους νέους να επαναπροσδιορίσουν τις αξίες τους και τα ιδανικά τους και να συνδεθούν με σωστά πρότυπα, γιατί το αύριο ανήκει σε αυτά. Ο συγγραφέας ενώνει την αγάπη του για τη γραφή με την αγάπη του για τα παιδιά του, γιατί η Λογοτεχνία διαπλάθει χαρακτήρες και συνειδήσεις και διαμορφώνει τον ψυχικό κόσμο των ανθρώπων¹⁰⁸.

5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από την ανάλυση των ανωτέρω έργων του πολυβραβευμένου Μάνου Κοντολέων αντιλαμβανόμαστε την προσπάθειά του να φέρει σε επαφή το παιδικό και εφηβικό αναγνωστικό κοινό, μέσα από ένα κόσμο άλλοτε φανταστικό και άλλοτε ρεαλιστικό, με θεμελιώδεις αξίες και σωστά πρότυπα. Θεωρεί την παιδική ηλικία ιδιαίτερος σημαντική, γιατί οικοδομείται η προσωπικότητα ενός ανθρώπου. Όταν είναι αισιόδοξος γράφει για παιδιά, όταν ονειρεύεται επαναστάσεις γράφει για εφήβους και όταν νιώθει φόβο γράφει για ενήλικες¹⁰⁹.

Ένας συγγραφέας-φυσικός που αριθμεί στο ενεργητικό του πάνω από πενήντα βιβλία για παιδιά και νέους και συνδέει τη λογοτεχνία με τη φυσική, γιατί διά μέσου αυτής της επιστήμης αντιλαμβάνεται τις ανθρώπινες σχέσεις και την οικοδόμηση ενός άρτιου λογοτεχνικού έργου, όπως το παραμύθι, το διήγημα και το μυθιστόρημα. Ξεκίνησε να γράφει για παιδιά, όταν ένιωσε την ανάγκη να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα των δικών του παιδιών. Έτσι άρχισε ένα ταξίδι, που συνεχίζεται ακόμα.

Ξεκινάει από προσωπικά βιώματα και δίνει βήμα σε αξίες που τείνουν να εξαφανιστούν. Διεγείρει το συναίσθημα μικρών και μεγάλων, μιλώντας για τη δύναμη της φύσης, τις σχέσεις των ανθρώπων, την οικογένεια, τη μετανάστευση, τη φιλοζωία και για λέξεις που αγαπάνε. Ανοίγει την πόρτα του ονείρου και της

¹⁰⁷ Βλ. στο ίδιο, σελ. 109.

¹⁰⁸ Βλ. Πέπη Νικολοπούλου, συνέντευξη με τον Μάνο Κοντολέων στο *elculture.gr* στις 02-05-2021 στο: <https://elculture.gr/o-manos-kontoleon-milaei-me-aformi-to-vivlio-tou-to-nisi-me-tis-lexeis-pou-agapane/>

¹⁰⁹ Βλ. στο: <http://www.kontoleon.gr/16-gr>

φαντασίας και δημιουργεί μια μοναδική πραγματικότητα για όλα τα παιδιά, γιατί σύμφωνα με τον Ουίλλιαμ Σαίξπηρ *είμαστε από το υλικό που είναι φτιαγμένα τα όνειρα*¹¹⁰!

Στο ίδιο μήκος κύματος γράφει και ο Μάκης Τσίτας, ενδεικτικά έργα του οποίου θα αναλύσουμε στη συνέχεια. Ένας συγγραφέας που, αν και διέπρεψε στη λογοτεχνία ενηλίκων, δε λησμόνησε ποτέ τις ιστορίες για μικρούς. Ένας σύγχρονος παραμυθάς, που μας ταξιδεύει πίσω στον χρόνο.

¹¹⁰ Φράση του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, ποιητή και θεατρικού συγγραφέα.

6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ : Μάκης Τσίτας

6.1 Κριτήρια επιλογής των έργων του

Τα βιβλία με τα οποία επιλέξαμε να ασχοληθούμε είναι τα πιο αντιπροσωπευτικά, σύμφωνα με τη θεματολογία στην οποία κινείται ο συγγραφέας. Συγκαταλέγονται σε βιβλία βραχείας φόρμας, καθώς είναι το στυλ που χαρακτηρίζει τον ίδιο. Το κείμενο συμβαδίζει με την εικόνα και πολλές φορές την ανατρέπει και απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής (4-6 χρόνων) και πρώτης σχολικής ηλικίας (6-8 χρόνων). Θα αναφέρουμε και τη σύνδεση κειμένου και εικόνας, καθώς ο συγγραφέας αφήνει πολύ χώρο στην εικονογράφηση και θεωρεί ότι αποτελεί το 50% της επιτυχίας ενός παιδικού βιβλίου¹¹¹.

Τα έργα που θα ερευνήσουμε ανάλογα με τη θεματολογία τους είναι τα εξής:

ΚΛΑΣΙΚΟΤΡΟΠΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

- 1) Τσίτας Μάκης, *Έρχεται ο γίγαντας*, εικονογράφηση: Νικόλας Χατζησταμούλος, Αθήνα 2022.
- 2) Τσίτας Μάκης, *Ο σύμβουλος του βασιλιά*, εικονογράφηση: Μαιρηλία Φωτιάδου, Αθήνα 2023.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

- 3) Τσίτας Μάκης, *Αχ, αυτοί οι γονείς*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα 2013.
- 4) Τσίτας Μάκης, *Ο μεγάλος μου αδερφός*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα 2015.
- 5) Τσίτας Μάκης, *Ο δικός μου ο παππούς*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα 2019.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ- ΑΞΙΕΣ

- 6) Τσίτας Μάκης, *Οι φίλοι*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα 2006.

¹¹¹ Το υλικό έχει συλλεχθεί ύστερα από προσωπική συνέντευξη με τον συγγραφέα στις 14-08-2023.

7) Τσίτας Μάκης, *Απ' έξω κι ανακατωτά*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα 2014.

8) Τσίτας Μάκης, *Και βγάζω το καπέλο μου*, εικονογράφηση: Ντανιέλα Σταματιάδη, Πάτρα 2018.

ΦΙΛΟΖΩΙΑ

9) Τσίτας Μάκης, *Ο αδέσποτος Κώστας*, εικονογράφηση: Αιμιλία Κονταίου, Αθήνα 2014.

10) Τσίτας Μάκης, *Η καμηλοπάρδαλη Χαραλαμπία*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα 2020.

6.2 Ανάλυση παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων του Μάκη Τσίτα

6.2.1 *Έρχεται ο γίγαντας*, εικονογράφηση: Νικόλας Χατζησταμούλος, Αθήνα 2022 (4 -7 ετών).

Βραβεία βιβλίου:

- ✓ Βραβείο «Πηνελόπη Μαξίμου» του Ελληνικού Τμήματος της IBBY – Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου.

Υποψηφιότητες:

- ✓ Βραβεία λίστα για το βραβείο παιδικού βιβλίου του περιοδικού *Χάρτης*.

Η ιστορία

Μια φορά κι έναν καιρό σε μια ήσυχη πόλη διαδόθηκε ότι θα έφτανε εκεί ο γίγαντας Αγκουγκαράν, που ήταν ο φόβος και ο τρόμος. Οι κάτοικοι χωρίς να το σκεφτούν έτρεξαν να κρυφτούν στα σπίτια τους. Πρώτα αγόρασαν ξύλα από έναν έμπορο για να θωρακίσουν τις πόρτες και τα παράθυρά τους. Από άλλον έμπορο αγόρασαν όπλα για να πολεμήσουν τον γίγαντα και από τον έμπορο τροφίμων προμήθειες για να μη μείνουν νηστικοί. Έτσι οι τρεις έμποροι από πλούσιοι έγιναν πλουσιότεροι.

Οι εφημερίδες έγραφαν άσχημα νέα και ο φόβος των κατοίκων μεγάλωνε. Τρεις μέρες αργότερα ακούστηκε ένας εκκωφαντικός θόρυβος και εμφανίστηκε μια τροχήλατη άμαξα με έναν μικρόσωμο άνθρωπο, που κέρδισε τους κατοίκους της μικρής πόλης με την ευγένεια και την καλοσύνη του. Δεν ήταν ο γίγαντας, ήταν ο Βρασίδας.

Όσο για αυτούς που διέδωσαν τις ψεύτικες ειδήσεις έφυγαν νύχτα από την πόλη, για να μη τους αντιληφθεί κανείς.

Θέμα - Ιδεολογία

Ζούμε σε μια εποχή που παρακολουθούμε και εμπιστευόμαστε άκριτα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πρόκειται για μια ιστορία που ισορροπεί απόλυτα τα μαγικά και τα ρεαλιστικά στοιχεία. Ο γίγαντας και ο νάνος, από τη μια, και τα σπίτια, οι έμποροι και ο ανεφοδιασμός, από την άλλη. Η κύρια έννοια της ιστορίας διατυπώνεται μέσα από τις επαναλήψεις και τα στοιχεία παραμυθιού που ενυπάρχουν. Οι ψεύτικες ειδήσεις που τρομοκρατούν όλο τον κόσμο.

Η εν λόγω ιστορία, που βραβεύτηκε από τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου για το 2023, συνομιλεί με τους μικρούς αναγνώστες και τους εισάγει με απλό λόγο σε κοινωνικά θέματα, που αντικατοπτρίζουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων στο άκουσμα μιας είδησης.

Θεωρώ ότι είναι μια από τις καλύτερες ιστορίες του συγγραφέα, όπου κείμενο και εικόνα έχουν δώσει ένα εκπληκτικό αποτέλεσμα. Στο σχολείο που υπηρετώ, στο 9^ο Νηπιαγωγείο Καλαμάτας, είχα τη χαρά, σε συνεργασία με τα παιδιά του ολοήμερου τμήματος του σχολείου μου, να ζωντανέψουμε την ιστορία του γίγαντα και να συμμετέχουμε στην παρουσίαση του εν λόγω βιβλίου του συγγραφέα σε κεντρικό βιβλιοπωλείο της πόλης μας, στις 16 Δεκεμβρίου του 2023¹¹². Τα παιδιά απόλαυσαν την ιστορία, ενθουσιάστηκαν και θέλησαν να την δραματοποιήσουν. Η δραματοποίηση βιντεοσκοπήθηκε και προβλήθηκε στην προαναφερθείσα παρουσίαση.

¹¹² Βλ. την πρόσκληση της εν λόγω παιδικής εκδήλωσης στις 16-12-2023: *file:///C:/Users/parea/Downloads/19792_23_ERXETAI%20O%20GIGANTAS_PROSKLHSH-1.pdf*

Η απλότητα και ο συνδυασμός των μαγικών και των ρεαλιστικών στοιχείων είναι αυτό που προσέλκυσε και ενθουσίασε τα παιδιά. Ο συγγραφέας προσφέρει τη δυνατότητα στον μικρό αναγνώστη να προστατευθεί από τη μη διασταυρωμένη πληροφορία και να αναζητήσει την εγκυρότητα της πηγής¹¹³. Μια ιστορία με διαβαθμίσεις, ανάλογα με το ηλικιακό επίπεδο και την αναγνωστική εμπειρία του καθενός.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Ο εικονογράφος του βιβλίου, Νικόλας Χατζησταμούλος, με την παραστατική του ευρηματικότητα, ολοκλήρωσε το ευφρές κείμενο. Εικόνες ζωντανές και πλούσιες χρωματικά που παραπέμπουν σε θεατρική παράσταση και αποτυπώνουν τα συναισθήματα των ηρώων. Το φιλτράρισμα των διερχόμενων ειδήσεων, ο πλουτισμός και η κερδοσκοπία και ο πανικός των κατοίκων αποτυπώνονται εικαστικά μέσα από τα πινέλα του εικονογράφου.

6.2.2 *Ο σύμβουλος του βασιλιά*, εικονογράφιση: Μαιρηλία Φωτιάδου, Αθήνα 2023 (4-7 ετών).

Βραβεία βιβλίου:

- ✓ Βραβείο περιοδικού «Χάρτης»

Η ιστορία

Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε ένας βασιλιάς που είχε δίπλα του έναν πολύτιμο συνεργάτη που του έδινε σωστές συμβουλές. Μετά τον θάνατό του εμφανίστηκε ένας άνθρωπος που μέσα στο πλήθος είχε το σθένος να πει «όχι» σε ένα καίριο ζήτημα συνεργασίας με το γειτονικό βασίλειο. Η συμβουλή του αποδείχτηκε σωστή και το ίδιο συνέβη και άλλες φορές. Έτσι ο βασιλιάς πείστηκε εύκολα, τον έκανε σύμβουλό του, του παραχώρησε δικό του χώρο στο παλάτι και τον ονόμασε Σοφό.

¹¹³ Βλ. στο: <https://makistsitas.com/images/pdf/erchete-o-gigantas/bookpress.gr-29-09-22.pdf/> όπου ριτική του Μάνου Κοντολέων στο *bookpress.gr* στις 29-09-2022.

Ωσπου μια μέρα η συμβουλή του αποδείχτηκε λανθασμένη. Ο βασιλιάς τον συγχώρεσε. Ακολούθησαν όμως και άλλες εσφαλμένες συμβουλές και όλοι στο παλάτι άρχισαν να αναρωτιούνται τί είχε πάθει ο σύμβουλος και η απάντησή του ήταν όχι σε ό,τι κι αν του έλεγαν. Συνειδητοποίησαν ότι συμβαίνει κάτι περίεργο, όταν ένας μεγαλύτερος άντρας έβγαλε δύο κέρματα από την τσέπη του και τον ρώτησε πόσα είναι. Η απάντηση ήταν και πάλι όχι.

Αυτός ο άνθρωπος μπορούσε να λέει μόνο όχι. Έτσι μάζεψε τα πράγματά του, έφυγε και οι κάτοικοι ένιωσαν τυχεροί που δεν καταστράφηκε η χώρα τους. Κι έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Θέμα - Ιδεολογία

Ο σύμβουλος του βασιλιά είναι η δεύτερη ιστορία του Μάκη Τσίτα για την πολυετή σειρά *Μικρές Καληνύχτες*, μετά το βραβευμένο *Έρχεται ο γίγαντας* και απαντά σε ένα καίριο ερώτημα, στο εάν υπάρχουν άνθρωποι που μπορούν να δίνουν τη σωστή απάντηση για κάθε θέμα. Μία απορία που συχνά προβάλλουν τα παιδιά.

Είναι μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος που αντλεί στοιχεία από τα κλασικά παραμύθια, με αφήγηση μεστή, γρήγορη και κατανοητή από τους μικρούς αναγνώστες. Ο συγγραφέας στήνει περίτεχνα δύο επίπεδα ανάγνωσης. Στο πρώτο, υπάρχει η αξία του *όχι* που ως μοναχική απάντηση στον όχλο δικαιώνει τον δημιουργό της και φέρνει αποτελέσματα σωστά. Ο σύμβουλος παραπέμπει σε άχρωμους δογματικούς ανθρώπους που δοκιμάζονται σε θέσεις εξουσίας και στο τέλος διαπιστώνεται ότι υπερεκτιμήθηκαν. Σε δεύτερο επίπεδο, το επαναλαμβανόμενο, ρομποτικό και χωρίς κρίση *όχι* ηχεί τον κώδωνα του κινδύνου. Ένα *όχι*, δίχως αιτιολόγηση που μας ταξιδεύει στον παπαγάλο του Ζαχαρία Παπαντωνίου, που σαν έμαθε τη λέξη *καλησπέρα*, περιορίστηκε σε αυτήν και δεν μπορούσε να απαντήσει ούτε στις πιο απλές ερωτήσεις.

Πρόκειται για ένα παραμύθι, που διαβάζοντάς το γίνεται αφορμή για μια σοβαρή συζήτηση, καθώς ο συγγραφέας θίγει το θέμα της τεχνητής νοημοσύνης. Αναφέρει την προσφορά της γνώσης και της αιτιολογημένης κρίσης και προχωράει ένα βήμα παρακάτω και στέκεται στα προϊόντα της τεχνολογίας που προσπαθούν να πείσουν τα παιδιά ότι έχουν την απάντηση για κάθε πρόβλημα.

Μια μικρή φιλοσοφική ιστορία, άρτια ενορχηστρωμένη που οξύνει την κριτική σκέψη μικρών και μεγάλων από έναν σύγχρονο παραμυθά!

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Και σε αυτή την ιστορία συγγραφέας και εικονογράφος συνεργάστηκαν και δημιούργησαν μια ιστορία με εξέλιξη και ανατροπή. Τα εκφραστικά σχέδια της Μαιρηλίας Φωτιάδου ζωντανεύουν και συμπληρώνουν το κείμενο. Η ακινητοποιημένη, ρομποτική στάση σώματος του ανθρώπου που λέει *όχι* μπροστά στο έκπληκτο πλήθος, στη σελ. 9 του βιβλίου, καθλώνει. Το παλάτι, ο βασιλιάς, ο σύμβουλος που απεβίωσε, ο αντικαταστάτης του και η αποχώρησή του, μας παραπέμπουν σε ένα σύγχρονο εικαστικό παραμύθι.

6.2.3 *Αχ, αυτοί οι γονείς*, εικονογράφιση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα 2013 (5-6 ετών).

Υποψηφιότητες:

- ✓ Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας
- ✓ Βραχεία λίστα των βραβείων Public

Η ιστορία

Ο Μάρκος, ο ήρωας της ιστορίας, είναι ένα παιδί σαν όλα τ' άλλα, που θέλει σπρώξιμο για να φάει, να διαβάσει, να κοιμηθεί και κυρίως πρέπει να του επιστήσεις την προσοχή όταν βγαίνει στο δρόμο με το ποδήλατό του. Είναι ένα παιδί που δεν παίρνει στα σοβαρά ούτε τις συμβουλές, ούτε τους κινδύνους που διατρέχει.

Μια ωραία μέρα η ζωή τα φέρνει όλα ανάποδα. Ο Μάρκος γίνεται ο τέλειος οικοδεσπότης. Το πρωί ξυπνάει τους γονείς του και εκείνοι δυσκολεύονται να σηκωθούν, πηγαίνει στις δουλειές τους και ρωτά τους διευθυντές τους κι εκείνοι είναι δυσανεστημένοι, γιατί είναι αφηρημένοι και τα κάνουν όλα άνω κάτω. Και το σπουδαιότερο είναι ότι δεν προσέχουν, όταν βγαίνουν στο δρόμο με τα ποδήλατα...

Σε αυτό το κρίσιμο σημείο κοιτάζει από τη βεράντα και βλέπει ότι κινδυνεύουν, καθώς κατευθύνεται καταπάνω τους ένα φορτηγό. Ουρλιάζει έντρομος

και διαπιστώνει ότι είναι στο κρεβάτι του και ακούει τη μαμά του, να τον φωνάζει για το μεσημεριανό φαγητό. Αντιλαμβάνεται ότι είχε αποκοιμηθεί και στο όνειρό του είχε γίνει αντιστροφή ρόλων με τους γονείς του. Τρομαγμένος ακόμα από το όνειρο συνειδητοποιεί την ευθύνη που έχουν οι γονείς του απέναντι του και πόσο δύσκολη είναι αυτή η κατάσταση. Έτσι, ο Μάρκος καταλαβαίνει πόσα πράγματα πρέπει να αλλάξει στη ζωή και στη συμπεριφορά του.

Θέμα- Ιδεολογία

Ο Τσίτας πραγματεύεται το μεγάλο ζήτημα της ευθύνης της ανατροφής ενός παιδιού και εφαρμόζει αυτό που λέει ο λαός: «αν ήσουν στη θέση μου, θα με καταλάβαινες». Χωρίς συντηρητικές παραινέσεις, αναθέτει στον μικρό ήρωά του, ευθύνες μεγάλου, κάνοντάς τον παρατηρητή της συμπεριφοράς τους. Ο Μάρκος χρειαζόταν ένα δυνατό σοκ για ν' αλλάξει. Μέσα στο όνειρο ανέλαβε αρμοδιότητες και ευθύνες, ωρίμασε και αυτοαξιολογήθηκε. Η τελευταία φράση της ιστορίας: «Μαμά, συγνώμη δε θα ξανακατέβω μόνος στο δρόμο με το ποδήλατο...»¹¹⁴ δηλώνει ότι έχει πάρει το μάθημά του μέσα από μια βιωματική μέθοδο. Το βιβλίο τελειώνει με τη μητέρα απελπισμένη από το αναστατωμένο δωμάτιο, ταυτόχρονα όμως ικανοποιημένη από την αλλαγή του γιού της. Οι γονείς δε χρειάστηκε να χρησιμοποιήσουν ούτε απειλές, ούτε φοβέρες, αλλά το όνειρο σαν από μηχανής θεός ήρθε και έσωσε και τους γονείς και το παιδί και έδωσε τη λύση.

Μια πρωτότυπη παιδαγωγική προσέγγιση, μια χιουμοριστική ιστορία, που κερδίζει τα παιδιά, χωρίς νουθεσίες και διδακτισμό και γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά. Σκηνοθετεί ένα θέατρο και κερδίζει το στοίχημα της αξίας των γονιών σε οτιδήποτε κάνουν για τα παιδιά τους.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Η εικονογράφηση έρχεται με τη σειρά της να πλαισιώσει και να συμπληρώσει την πρωτότυπη ιστορία. Η εικονογράφος Ίρις Σαμαρτζή δούλεψε με κέφι το ευρηματικό κείμενο και έδωσε μορφή και χρώματα, ζωντάνεψε το κείμενο και έκανε την έκπληξη. Το παιδί, λοιπόν, ασκεί το μυαλό και το μάτι του παράλληλα και έτσι

¹¹⁴ Μάρκος Τσίτας, *Αχ αυτοί οι γονείς*, εικονογράφηση: Ίρις Σαμαρτζή, Αθήνα 2013, σελ. 45.

κατακτά τον επιδιωκόμενο στόχο. Κείμενο και εικόνα έπραξαν έναν ευτυχισμένο γάμο προς όφελος των παιδιών¹¹⁵.

6.2.4 *Ο μεγάλος μου αδερφός*, εικονογράφιση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα 2015 (5-6 ετών).

Η ιστορία

Σε αυτή την ιστορία, το πρόβλημα είναι ο μεγάλος αδερφός, που κανονίζει τα πάντα και επιδιώκει να έχει τον πρώτο ρόλο. Ο μικρός περιμένει το ταξίδι στη Σελήνη, ο μεγάλος όμως αποφασίζει να πάνε στον Άρη. Εκείνος κινεί τα νήματα, ενώ ο μικρός βρίσκεται στη σκιά του και ασφυκτιά. Οι μεγάλοι επικροτούν όλη αυτήν την κατάσταση, αφού λένε στον μικρό να γίνει σαν τον μεγάλο του αδερφό, όταν μεγαλώσει. Έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη των γονιών του και σαν μεγάλος που είναι δεν θέλει την παρέα του μικρού του αδερφού.

Το σκηνικό ανατρέπεται, όταν ο νταής του σχολείου πλησιάζει τον μικρό αδερφό απειλητικά. Τότε ο μεγάλος σπεύδει και βοηθάει τον μικρό. Κι όταν τρομάζει από τους εφιάλτες τη νύχτα, ο μεγάλος πετάγεται για να τον ηρεμήσει. Τα δύο παιδιά αγαπιούνται, παρόλο που οι σχέσεις τους περνάνε από σαράντα κύματα. Στο τέλος, ό,τι κι αν προκύψει, ο μεγάλος είναι ο προστάτης του μικρού.

Θέμα - Ιδεολογία

Πρόκειται για μια ιστορία που μιλάει για την αδερφική σχέση μεταξύ δύο αγοριών με μια σχετική διαφορά ηλικίας, ένα αρχετυπικό δίπολο σύγκρουσης και ιερής συμμαχίας. Αφηγητής της ιστορίας μας είναι ο παραπονούμενος και ζηλιάρης μικρός αδερφός ο οποίος με αφέλεια απευθύνεται στον αναγνώστη.

Είναι ένα θέμα που απασχολεί και τη λογοτεχνία ενηλίκων, γιατί καθορίζει τη ζωή ενός ανθρώπου. Μια σχέση που ενέχει μεγάλη δύναμη και που, αν δεν επιλυθεί η σύγκρουση, μπορεί ένας άνθρωπος να ζει στη σκιά του, να είναι ανασφαλής, να μην έχει

¹¹⁵Βλ. <https://makistsitas.com/images/pdf/ah-autoi-goneis/kathimerini.gr-01-06-2014.pdf>, όπου και η κριτική της Ανθούλας Δανιήλ στην Καθημερινή της Κυριακής στις 01-06-2014.

αυτοπεποίθηση και να αποκτήσει φρικτή σχέση με τον αδερφό του, που πολλές φορές μπορεί να μην ευθύνεται και ο ίδιος. Οι οικογενειακές σχέσεις είναι ένα θέμα, με το οποίο ο συγγραφέας ασχολείται σε πολλά βιβλία του. Η ιστορία του πηγάζει από την παρατήρηση, την επαφή και τη μελέτη της συμπεριφοράς παιδιών του στενού οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντός του. Έχει λάβει σοβαρά υπόψη την ψυχολογία και το συναίσθημα ενός μικρού παιδιού. Κάποια πράγματα που στα μάτια των μεγάλων φαντάζουν ασήμαντα, στο βλέμμα ενός παιδιού αποκτούν άλλες διαστάσεις.

Το τέλος του είναι υπεραισιόδοξο: συμβουλεύει διακριτικά και καθοδηγεί με παιδαγωγικό πάντα τρόπο τον αναγνώστη στο τελικό συμπέρασμα. Μπορεί τα πράγματα να είναι δύσκολα, αλλά όταν κυριαρχεί η αγάπη όλα επιλύονται. Ο τρόπος που διάλεξε να αποτυπωθεί η ιστορία και δεν επισημάνθηκε από την κριτική είναι η μουσικότητα και η επανάληψη που λειτουργούν μια διαφορετική δομή. Η συνεχής επανάληψη της φράσης *Αν έχεις ένα μεγάλο αδερφό...* παράγει ηχητικά ένα μουσικό αποτέλεσμα. Είναι το πώς, με άλλα λόγια, αυτό που ψάχνει ο συγγραφέας πάντα στα γραπτά του, στα θεατρικά, στα γραπτά των ενηλίκων, στα γραπτά μεγαλύτερης έκτασης¹¹⁶.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Μοντέρνα και εύθυμη είναι και η εικονογράφηση της Σάντρας Ελευθερίου. Πολλά και διαφορετικά χρώματα ζωντανεύουν την αδερφική σχέση των δυο αγοριών και ομορφαίνουν το βιβλίο. Όλα όσα χωρίζουν αλλά και όσα συμφιλιώνουν τα δυο αδέρφια γράφτηκαν και εικονογραφήθηκαν ισόρροπα. Η ζωντάνια και η ζεστασιά των χρωμάτων σε προδιαθέτουν να το ξεφυλλίσεις και να διαβάσεις τις εικόνες που μιλάνε και συμπληρώνουν την γοητευτική ιστορία.

6.2.5 *Ο δικός μου ο παππούς*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα 2019 (2-5 ετών).

Η ιστορία

Ο ήρωας της ιστορίας είναι ένας παππούς χαμογελαστός και ξεχωριστός που δεν αρρωσταίνει, ούτε νοσηλεύεται και δεν προβληματίζει τον αφηγητή-εγγονό της

¹¹⁶ Το υλικό έχει συλλεχθεί ύστερα από προσωπική συνέντευξη με τον συγγραφέα στις 14-08-2023.

ιστορίας. Ένας παππούς που είναι πάντα παρών και πρόθυμος να λύσει όλες του τις απορίες, ακόμα και τις πιο ασυνήθιστες. Ακούει με προσοχή τις ιστορίες του εγγονού του και του διηγείται ιστορίες από τη δική του παιδική ηλικία, από τα ταξίδια του και από τα όνειρά του. Του διαβάζει ιστορίες και ταξιδεύουν μαζί στον μαγικό κόσμο των ηρώων και του μαθαίνει χρήσιμα πράγματα.

Ένας παππούς ετοιμοπόλεμος, που απολαμβάνει και δημιουργεί όμορφες και ανεκτίμητες μνήμες με το εγγόνι του. Ένας αξιοζήλευτος παππούς που θέλουν να τον γνωρίσουν όλοι.

Θέμα - Ιδεολογία

Πρόκειται για μια ιστορία βραχείας φόρμας που αναφέρεται στην ιδιαίτερη σχέση παππού και εγγονού με λέξεις μετρημένες, αποκαλύπτοντας τα συστατικά μιας υπέροχης σχέσης που διακατέχεται από ανταλλαγή ιστοριών, κοινές εμπειρίες, ενσυναίσθηση και όπου περισσεύουν τα φτηνά χατίρια και οι διδαχές άνευ λόγου.

Η ιστορία ξεκινάει με τη σιγουριά του μικρού ότι: «Ο δικός μου ο παππούς είναι ξεχωριστός. Και βέβαια είναι ο καλύτερος!»¹¹⁷ Η σιγουριά του μικρού στοιχειοθετείται και δεν είναι τυχαία. Ο εν λόγω παππούς περνάει δημιουργικό χρόνο με το εγγόνι του. Κάθε παιδί διαβάζοντάς το έχει τη δυνατότητα να αναρωτηθεί τί κάνει ξεχωριστό και μοναδικό κάθε παππού.

Μια ιστορία αναζήτησης, σκέψης, ταύτισης με τον δικό μας παππού. Ένα μοναδικό μοίρασμα εμπειριών και στο τέλος μια φράση δεδομένη αλλά ξεχασμένη πολλές φορές: *παππού, σε αγαπάω πολύ.*

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Ο Μάκης Τσίτας είναι ένας από τους ελάχιστους συγγραφείς, που υπαινίσσεται πράγματα τα οποία συμπληρώνει η εικονογράφηση. Το κείμενο δεν λέει όλες τις λεπτομέρειες. Το παιδί έχει τη δυνατότητα να παρατηρήσει την εικόνα, να συνδιαλεχθεί μαζί της και να την ερμηνεύσει. Η ενδεχόμενη αοριστία του κειμένου

¹¹⁷ Βλ. Μάκης Τσίτας, *Ο δικός μου ο παππούς*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα 2019, σελ. 3.

επεξηγείται μαγικά από την έντονη εικονογράφηση και το συναίσθημα διαχέεται αρμονικά μέσα από την αριστοτεχνική σύνθεση κειμένου και εικόνας.

6.2.6 *Οι φίλοι*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα 2006 (4-6 ετών).

Υποψηφιότητες:

- ✓ Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Παιδικού Βιβλίου

Η ιστορία

Ο Μάκης, ο ήρωας της ιστορίας, απευθύνεται στους φίλους του και συμφωνεί με τον πατέρα του ότι ένα από τα πιο όμορφα πράγματα στη ζωή είναι να έχουμε καλούς φίλους. Ο ήρώας μας έχει πολλούς και μοιράζεται μαζί τους πράγματα, παιχνίδια, φαγητά, μυστικά και φόβους.

Είναι πολύ τυχερός, γιατί έχει φίλους που είναι πρόθυμοι να τον βοηθήσουν να βάλει σε τάξη το δωμάτιό του, να ετοιμάσει το πάρτι του και να φτιάξουν τη μεγαλύτερη τούρτα του κόσμου. Κάποιες φορές αλλάζουν τα συναισθήματά τους και τυχαίνει να συγκρουστεί με τους φίλους του, να του φωνάξουν, να θυμώσει, να φύγει και να μη θέλει να τους ξαναδεί.

Στο τέλος, οι ίδιοι φίλοι, που τον στενοχώρησαν, έρχονται δειλά, τον πλησιάζουν και όλα είναι μια χαρά. Το παιχνίδι συνεχίζεται με την ίδια ανεμελιά και ξεγνοιασιά!

Θέμα - Ιδεολογία

Είναι μια ιστορία με ελάχιστο κείμενο, που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και θίγει το μεγάλο αγαθό της φιλίας. Οι φίλοι περιμένουν ανυπόμονα να συναντηθούν, να παίξουν, να μοιραστούν τα μυστικά τους και τις ανησυχίες τους. Όμως υπάρχει και η άλλη όψη της φιλίας, που είναι οι αναπόφευκτες συγκρούσεις, οι ανταγωνισμοί και οι αντιπάθειες.

Τί συμβαίνει τότε; Επιλέγουμε να μείνουμε μόνοι μας ή αφήνουμε ανοιχτή την πόρτα της επικοινωνίας για να αναθερμάνουμε τη φιλία μας. Ο συγγραφέας με μαεστρία και με τη σκέψη του απόλυτα εναρμονισμένη με τη σκέψη ενός

πεντάχρονου παιδιού μας οδηγεί αβίαστα στο ότι είναι καλύτερα να είσαι με τους άλλους παρά να μένεις μόνος σου.

Εάν θεωρήσουμε ότι η παιδική λογοτεχνία αποτελεί το κατώφλι για τους μικρούς αναγνώστες στον μαγικό κόσμο της λογοτεχνίας, τότε η ιστορία αυτή αποτελεί εισαγωγικό της μέρος. Μια πρώτη γεύση, στο ζεστό, στο βελούδινο αίσθημα της αγάπης όπως μονάχα οι φίλοι μπορούν να σου χαρίσουν!

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Όπως σε όλα τα παιδικά του βιβλία, έτσι και σε αυτή την ιστορία η χαριτωμένη εικονογράφηση της Ναταλίας Καπατσούλια συμπληρώνει το κείμενο και το ξεπερνάει. Τα μηνύματα μεταφέρονται ακόμα και στους λιλιπούτειους αναγνώστες που δεν γνωρίζουν να διαβάζουν, καταφέρνουν όμως και αποκρυπτογραφούν το νόημα των εικόνων.

6.2.7 *Απ' έξω κι ανακατωτά*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα 2014 (5-6 ετών).

Η ιστορία

Ο Χρήστος, ο ήρωας της ιστορίας, καλείται να μάθει ένα ποίημα απέξω και να το απαγγείλει στην τελική γιορτή του σχολείου. Σαν καλός και υπεύθυνος μαθητής που είναι, μαθαίνει το ποίημα αμέσως. Ο ενθουσιασμός του είναι τόσο μεγάλος που το απαγγέλει συνέχεια μπροστά στους στενούς συγγενείς, στους πελάτες του μπαμπά του, στα παιχνίδια του και στον καθρέφτη του.

Η μεγάλη μέρα φτάνει και ο Χρήστος έχει αγωνία και χαρά μαζί. Η σχολική αίθουσα εκδηλώσεων είναι κατάμεστη. Εκεί βρίσκονται και όλα του τα αγαπημένα πρόσωπα. Όταν ανεβαίνει στη σκηνή παθαίνει τρακ και τα χάνει. Η κυρία του προσπαθεί να τον βοηθήσει αλλά δεν τα καταφέρνει. Τότε κατεβαίνει από τη σκηνή απογοητευμένος, έχοντας να αντιμετωπίσει τις κοροϊδίες και τα γέλια των συμμαθητών του.

Εκεί βρίσκεται και ο παππούς του που τον καθησυχάζει, τον ηρεμεί και τον οδηγεί ξανά στην αίθουσα εκδηλώσεων, δίνοντάς του μια δεύτερη ευκαιρία. Το κοινό

αυτή τη φορά είναι τα αγαπημένα του πρόσωπα. Ο Χρήστος απαγγέλει το ποίημα καλύτερα από κάθε άλλη φορά και είναι ευτυχισμένος.

Θέμα - Ιδεολογία

Σε αυτήν την ιστορία ο συγγραφέας μάς φέρνει αντιμέτωπους με μια δύσκολη και άβολη κατάσταση όπου το παιδί καλείται να αντιμετωπίσει συναισθήματα ντροπής, ματαίωσης και απογοήτευσης. Η έκθεση ενός ανθρώπου ενώπιον του κοινού είναι μεγάλη υπόθεση για έναν ενήλικα, πόσο μάλλον για ένα μικρό παιδί που καλείται να αποδείξει μέσα από την απαγγελία του ποιήματος την ικανότητά του. Ένας υπέροχος παππούς εμφανίζεται και σώζει την κατάσταση με την αγάπη και την εμπιστοσύνη που δείχνει στο εγγόνι του, ανακουφίζοντάς το από τις ανασφάλειές του.

Ο συγγραφέας μάς φέρνει αντιμέτωπους με τις αιτίες που προκαλούν μια τέτοια κατάσταση. Οι προσδοκίες της οικογένειας πολλές φορές δημιουργούν άγχος στα παιδιά ή κάποιες άλλες ο συνεσταλμένος χαρακτήρας του παιδιού ή απλά η κακή στιγμή του. Μας μιλάει για αρνητικά συναισθήματα με λόγια λιτά, χωρίς υπερβολές και μας δείχνει τον δρόμο για την αντιμετώπιση τέτοιων δυσάρεστων καταστάσεων.

Μια απλή και αληθινή ιστορία που βρίσκει πεδίο δράσης στο νηπιαγωγείο, καθώς αρκετές φορές τα παιδιά αυτής της ηλικίας εκτίθενται για πρώτη φορά σε ευρύ κοινό και έρχονται αντιμέτωπα με τέτοια συναισθήματα.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Και σε αυτή την ιστορία η Ναταλία Καπατσούλια υπογράφει την έντονη και ζωντανή εικονογράφηση. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον ενθουσιασμό και τη χαρά του Χρήστου μέσα από τις εικόνες. Το λαμπερό χαμόγελο του παιδιού προϊδεάζει τον μικρό αναγνώστη, όπως και η απογοήτευσή του, όταν από το άγχος του ξεχνάει το ποίημα. Η εικόνα της σελίδας 30 της ιστορίας είναι χαρακτηριστική από την αλλαγή της έκφρασης του προσώπου του μικρού. Τα παιδιά μπορούν κάλλιστα να δημιουργήσουν την ιστορία αφαιρετικά μέσα από τις εικόνες.

6.2.8 *Και βγάζω το καπέλο μου*, εικονογράφηση: Ντανιέλα Σταματιάδη, Πάτρα 2018 (6 ετών).

Υποψηφιότητες:

- ✓ Βραχεία λίστα για τα βραβεία του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου
- ✓ Βραχεία λίστα για τα Κρατικά Βραβεία Παιδικού Βιβλίου

Η ιστορία

Ένας άγνωστος καλοντυμένος άντρας κάθεται σε ένα παγκάκι στο πάρκο της γειτονιάς και περιμένει... Εκεί βρίσκεται μια παρέα τριών παιδιών που ψάχνουν το τέταρτο για να παίξουν το: « Λύκε, λύκε είσαι 'δω;» Ο κύριος με τα μαύρα γυαλιά και το σοβαρό καπέλο, που ήταν φιλικός και πολύ συμπαθητικός, προσφέρθηκε να παίξει μαζί τους. Τα παιδιά συμφώνησαν και το παιχνίδι ξεκίνησε.

Ο συμπαθητικός άντρας πήρε τη θέση του λύκου στο παιχνίδι και κάθε φορά αφαιρούσε και από ένα αξεσουάρ, όπως προστάζουν οι κανόνες του παιχνιδιού. Πρώτα έβγαλε τη γενειάδα του, ύστερα το καπέλο, τα γυαλιά και στο τέλος άνοιξε το τεράστιο στόμα του και κυνήγησε τα παιδιά. Τα παιδιά τρομοκρατήθηκαν και φώναζαν πολύ δυνατά.

Αυτός ο κύριος ήταν ο γνωστός κακός λύκος των παραμυθιών. Ευτυχώς, εμφανίστηκε την κατάλληλη στιγμή ο φύλακας του πάρκου, ο λύκος οδηγήθηκε στη φυλακή και τα παιδιά χάρηκαν, γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει κακό σε άλλα παιδιά. Το επόμενο πρωινό εμφανίστηκε ένας άλλος λύκος, κάθισε σε ένα παγκάκι, φόρεσε τα πεταμένα αξεσουάρ, προσποιείτο ότι διάβαζε την εφημερίδα του αλλά περίμενε τα παιδιά της γειτονιάς.

Θέμα - Ιδεολογία

Η ιστορία αυτή πραγματεύεται ένα θέμα που θίγει ευαίσθητες χορδές, καθώς μιλάει για τις εξαφανίσεις και τις αρπαγές των παιδιών. Δυστυχώς, ο κόσμος που ζούμε δεν είναι παραμυθένιος· γι' αυτό και έχουμε την υποχρέωση να προστατέψουμε τα παιδιά μας μιλώντας τους ανοιχτά ακόμα και για θέματα που μας φοβίζουν και μας πληγώνουν. Οι γονείς διαβάζοντας αυτό το βιβλίο με τα παιδιά τους, τους

ενημερώνουν και τους εξηγούν ότι δεν πρέπει να εμπιστεύονται κανέναν παρά μόνο άτομα ελάχιστα που έχουν επιλέξει οι ίδιοι.

Ένα βιβλίο αφύπνισης, τόσο προφητικό και επίκαιρο στις ημέρες μας που θα ήταν χρήσιμο να υπάρχει σε κάθε βιβλιοθήκη. Αυτό που τρομάζει τον κάθε γονέα είναι η άγνοια και αυτή η ιστορία δηλώνει ότι ο κίνδυνος караδοκεί παντού, χωρίς να τρομοκρατεί, ενεργοποιώντας την κριτική σκέψη των παιδιών. Είναι μια ιστορία που μπορεί κάποιος να την εντάξει στο παραμύθι, επειδή υπάρχει ο λύκος, που αποδεικνύεται ότι είναι ο κακός λύκος των κλασικών παραμυθιών, αλλά μπορεί να είναι και μια σύγχρονη ιστορία. Αναφέρεται σε ένα επίκαιρο και οδυνηρό θέμα. Ο συγγραφέας, ωστόσο, χειρίστηκε την κατάσταση με λεπτότητα και έβαλε τον λύκο και όχι έναν κύριο που αυτό δημιουργεί συνειρμούς..., για να απαλύνει την κατάσταση. Προτείνεται να το διαβάσει ο ενήλικας πρώτα το βιβλίο και να γίνει συζήτηση ανάμεσα στο παιδί και στον γονέα ή ανάμεσα στο παιδί και τον εκπαιδευτικό, ώστε να μπορέσουν να μιλήσουν για τους κινδύνους, για την σεξουαλική κακοποίηση, για τις εξαφανίσεις παιδιών, για τις αρπαγές¹¹⁸.

Στόχος του συγγραφέα είναι να μάθουν τα παιδιά να είναι πιο προσεκτικά· δεν ήθελε σε καμιά περίπτωση να δημιουργήσει αμφιβολίες για την καθημερινότητά τους ή να τους χαλάσει την ασφάλεια του περιβάλλοντος που ζουν. Αυτό που τον στεναχώρησε είναι ότι, ενώ γενικότερα αγαπήθηκε και γράφτηκαν θερμές κριτικές από εκπαιδευτικούς, θεωρήθηκε από κάποιους γονείς ότι τώρα τα παιδιά μας θα φοβούνται! Κι όμως, πρόκειται για ένα βιβλίο πολύ προφητικό, με πρωτότυπη ανατροπή. Ενώ περιμένουμε να τελειώσει το βιβλίο με τη φυλάκιση του λύκου από τον φύλακα και την αποκατάσταση της τάξης, ο συγγραφέας μάς τραβάει λίγο το χαλί κάτω από τα πόδια και γυρίζοντας τη σελίδα υπάρχει άλλος ένας λύκος που βρίσκει τα πεταμένα αξεσουάρ του προηγούμενου, τα φοράει και περιμένει στο παγκάκι να έρθουν τα παιδιά. Πράγμα που σημαίνει ότι ο κίνδυνος υπάρχει, караδοκεί¹¹⁹.

Το χαρακτηριστικό ατού του βιβλίου, που δεν προσέχτηκε όσο έπρεπε, φαίνεται ότι είναι μια ιστορία με ανοιχτό τέλος. Ένα πρωτοποριακό βιβλίο που μέσα από τον λύκο θίγει τα κακώς κείμενα της ζωής και δίνει τροφή για σκέψη σε μια κοινωνία όπου υπερτερεί το κακό έναντι του καλού. Τα υποψιασμένα παιδιά,

¹¹⁸ Βλ. τη συνέντευξη με τον Μάκη Τσίτα, ό.π. (σημ. 68).

¹¹⁹ Βλ. στο ίδιο.

μεγαλώνοντας θα γίνουν σκεπτόμενοι ενήλικες με κριτική σκέψη και όραμα για την κοινωνία.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Η εικονογράφηση της Ντανιέλας Σταματιάδη συμπληρώνει άρτια, μαγικά την ιστορία, με ένα εξαιρετικό εικαστικό αποτέλεσμα. Η εικόνα είναι τόσο έντονη και ζωντανή που ξεσηκώνει τον αναγνώστη, τον κινητοποιεί, δημιουργώντας του προβληματισμούς και σκέψεις. Η ευρηματική μεταμπίηση του λύκου με το κασκόλ, τα γυαλιά και το καπέλο, χωρίς να δείχνει το πρόσωπό του και το σώμα του, σε έναν συμπαθητικό κύριο, τα ανυποψίαστα και αθώα παιδιά που θέλουν να παίξουν και ο τρόμος και οι φωνές που τα κατακλύζουν όταν αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο είναι μερικές από τις έντονες και φωτεινές εικόνες της ιστορίας. Ο λόγος και η εικόνα συνυπάρχουν αρμονικά σε αυτήν την τολμηρή ιστορία, που δεν εκβιάζει τις εντυπώσεις, αλλά κρούει τον κώδωνα του κινδύνου.

Ένα σπουδαίο έργο τέχνης, μια παράσταση όπου διαδραματίζεται η μεταμόρφωση ενός όμορφου και καλού σκηνικού σε επικίνδυνο, που μπορεί να νικηθεί αν είμαστε υποψιασμένοι. Ένα βιβλίο που δεν είχε την εμπορική ανταπόκριση που του άξιζε, ξεχωρίζει όμως για την πρωτοτυπία του, τον μεστό του λόγο, τη θεατρικότητά του, τη ζωντανή εικαστική του αναπαράσταση, τις δυνατότητες δραματοποίησης που διαθέτει και για το φλέγον θέμα που πραγματεύεται, της ασφάλειας ενός μικρού ανθρώπου.

6.2.9. *Ο αδέσποτος Κώστας*, εικονογράφηση: Αιμιλία Κονταίου, Αθήνα 2014 (6-10 ετών).

Η ιστορία

Μια οικογένεια σκύλων, ο Φοξ, ο μπαμπάς του και η μαμά του, έχουν για κατοικίδιο έναν άνθρωπο, τον μικρό Κώστα, που είχε ζητήσει ο Φοξ για δώρο γενεθλίων. Τον μεγαλώνουν με αγάπη, φροντίδα, νόστιμο φαγητό και μπόλικο παιχνίδι. Όταν έρθει η ώρα όμως να φύγουν για διακοπές, θα τον παρατήσουν μακριά από το σπίτι τους και έτσι ο Κώστας θα γίνει αδέσποτος.

Σαν αδέσποτος θα περιπλανηθεί στην αφιλόξενη και σκοτεινή πόλη, θα φοβηθεί, θα χαθεί και θα αναρωτηθεί γιατί τον παράτησαν. Θα έρθει αντιμέτωπος με πολλούς κινδύνους και στο τέλος αφού ξεφεύγει από τον μπόγια, αποκαμωμένος αναστενάζει και κλείνει τα μάτια του.

Ευτυχώς, όλη αυτή η κατάσταση ήταν ένα εφιαλτικό όνειρο. Ο Κώστας ξυπνάει τρομαγμένος και εκλιπαρεί τους γονείς του με κλάματα, να μην παρατήσουν το Φοξ και να τον πάρουν μαζί τους στις διακοπές. Οι γονείς βλέποντας τη μεγάλη επιθυμία και επιμονή του γιου τους, τον ικανοποιούν. Η χαρά του Κώστα είναι ανεξάντλητη.

Θέμα - Ιδεολογία

Τα αδέσποτα ζώα είναι ένα θέμα δυσάρεστο, αλλά υπαρκτό. Ο συγγραφέας θέλει ξεκάθαρα να τονίσει το φιλοζωικό αίσθημα του αναγνώστη καθώς και την ευθύνη που αναλαμβάνουμε, όταν υιοθετούμε κάποιο ζώακι.

Η ιστορία αυτή αναφέρεται στην περιπλάνηση ενός παρατημένου σκύλου, που βαφτίστηκε με μεγάλη ευκολία αδέσποτος. Μια ιστορία από την ανάποδη, όπου οι σκύλοι βρίσκονται στον ρόλο του θύτη και οι άνθρωποι σε ανίσχυρη θέση. Ένα βιβλίο με κινηματογραφική αφήγηση, που δημιουργεί συναισθήματα που γεννιούνται αβίαστα με ναυαρχίδα την ενσυναίσθηση.

Ένα έξυπνο, πρωτοποριακό και ευρηματικό βιβλίο που περιγράφει τα συναισθήματα των εγκαταλελειμμένων ζώων και περνάει υποδόρια μηνύματα στα παιδιά για τον σεβασμό και την ευθύνη που οφείλουμε απέναντί τους. Απευθύνεται σε όλους όσοι αγαπάνε τα ζώα, αλλά κλείνει το μάτι σε όσους συμπεριφέρονται άσχημα.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Τα πινέλα της Αιμιλίας Κονταίου σε συνδυασμό με το κείμενο του Μάκη Τσίτα δημιούργησαν ένα αριστούργημα για την εκπαίδευση ανθρώπων-σκύλων. Η εικονογράφηση και σε αυτή την ιστορία λειτουργεί συμπληρωματικά σε τέτοιο σημείο που τα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας δύνανται να διαβάσουν την ιστορία μέσα από τις εικόνες.

Στη σελίδα 23 υπάρχει η εικαστική αποτύπωση του θλιμμένου βλέμματος του Φοξ που κοιτάζει με παράπονο και ένα *γιατί* τον βασανίζει. Στη σελίδα 39 υπάρχει η κορύφωση της εικαστικής εκδοχής του βιβλίου με το σπαρακτικό κλάμα του Κώστα που κρατάει σφιχτά στην αγκαλιά του τον Φοξ. Η εικόνα του Κώστα που κρύβεται πίσω από τα σκουπίδια, μας μεταφέρει σε όλες τις εικόνες των άστεγων που αναζητούν τα απολύτως απαραίτητα για να ζήσουν και ξυπνάει τον ανθρωπισμό μας που βρίσκεται σε λήθαργο¹²⁰.

6.2.10. *Η καμηλοπάρδαλη Χαραλαμπία*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα 2020 (4 ετών).

Βραβεία βιβλίου:

√ Κρατικό Βραβείο Εικονογράφησης Κύπρου

Η ιστορία

Ο Αλέξανδρος, ο ήρωας της ιστορίας, μας λέει ότι απέκτησε ένα κατοικίδιο, όπως και οι φίλοι του. Το δικό του, όμως, είναι εξαιρετικά ασυνήθιστο, αφού πρόκειται για μια καμηλοπάρδαλη, τη Χαραλαμπία. Την αγαπάει, την φροντίζει, την βγάζει βόλτα καθημερινά στο πάρκο, παίζει μαζί της και την βλέπει να μεγαλώνει. Είναι ζωνηρή βέβαια και κάνει πολλές ζημιές άθελά της.

Η Χαραλαμπία είναι η καλύτερη συντροφιά, αλλά οι γονείς του έχουν άλλη γνώμη και θέλουν να την χαρίσουν στο τσίρκο. Ο Αλέξανδρος στενοχωριέται, παίρνει την κατάσταση στα χέρια του και αποφασίζει να την πάει στον φυσικό της χώρο, την Αφρική. Η λύση αποδείχτηκε σωτήρια και η Χαραλαμπία είναι ευτυχισμένη με την οικογένειά της και τους φίλους της. Έτσι αποφασίζει να πάρει ένα άλλο κατοικίδιο, την Παρασκευούλα που είναι εξίσου περίεργο με το πρώτο, αφού είναι στρουθοκάμηλος.

¹²⁰ Βλ. στο περιοδικό *Φρέαρ* την κριτική της Ανθούλα Δανιήλ: <https://makistsitas.com/images/pdf/adespotos-kostas/frear-19-06-15.pdf>

Θέμα - Ιδεολογία

Και αυτή η ιστορία θίγει το θέμα της ζωοφιλίας και των διαφορετικών, των μη συμβατικών επιλογών των μικρών παιδιών και των ορίων τους. Η *καμηλοπάρδαλη Χαραλαμπία* πετάει το μπαλάκι στους γονείς αλλά και στα παιδιά. Ο συγγραφέας δίνει αφορμή για να γίνει μια μεγάλη συζήτηση για τα όρια, τα οποία πρέπει να θέτουμε στα παιδιά και το αιτιολογημένο «όχι» που πρέπει να λέμε στις παράλογες απαιτήσεις τους. Δείχνει τις υποχρεώσεις που πρέπει να έχει όποιος αποκτάει κατοικίδιο. Η επιλογή του εκάστοτε κατοικίδιου πρέπει να συμβαδίζει με τον χώρο που θα φιλοξενηθεί: το σημαντικότερο από όλα που εξάγεται αβίαστα μέσα από την ιστορία, είναι ότι κάθε ζώο είναι απαραίτητο να ζει στο περιβάλλον που ανήκει. Ένα άγριο ζώο με τεράστιες διαστάσεις ανήκει στη φύση.

Πρόκειται για μια ιστορία με πολλά επίπεδα ανάγνωσης, που κάθε φορά ανακαλύπτεις και κάτι διαφορετικό. Η ζωοφιλία είναι το προφανές που το αντιλαμβάνεται κανείς από την πρώτη στιγμή. Η ιστορία αποκτάει ενδιαφέρον όταν το παιδί συνειδητοποιεί ότι έχει εγκλωβίσει τη Χαραλαμπία σε έναν χώρο που δεν ικανοποιεί τις δικές της ανάγκες παρά μόνο τις δικές του. Έτσι, κάνει τα αδύνατα δυνατά για να την οδηγήσει στην Αφρική. Το σημαντικότερο από όλα είναι η έννοια της διαφορετικότητας, αφού το παιδί επιλέγει ένα μη συμβατικό κατοικίδιο, αναγνωρίζοντας έτσι ίσα δικαιώματα σε όλα τα όντα.

Ο συγγραφέας εισχωρεί στην παιδική ψυχολογία, προσεγγίζει παιδιά και γονείς με άμεση γλώσσα και χωρίς ίχνος διδακτισμού μάς ανοίγει την πόρτα της ισότητας, διαπαιδαγωγώντας έτσι τη μελλοντική γενιά πολιτών.

Σύνδεση κειμένου και εικόνας

Η εκφραστική εικονογράφηση της Σάντρας Ελευθερίου συμπληρώνει τις λέξεις και τα μηνύματα. Τα έντονα χρώματα και σχήματα κυριαρχούν στις σελίδες του βιβλίου και καθρεφτίζουν την εναλλαγή των συναισθημάτων των ηρώων. Στην αρχή η χαρούμενη και επιβλητική Χαραλαμπία και ο Αλέξανδρος που καμαρώνει δίπλα της και στη συνέχεια η θλίψη της αποχώρησής της αποτυπώνονται εικαστικά στην παλέτα των συναισθημάτων της εικονογράφου. Αναμφίβολα, η συνεργασία κειμένου και εικόνας και σε αυτήν την ιστορία στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία!

6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η λογοτεχνία που απευθύνεται και αναφέρεται σε παιδικό κοινό θεωρείται και πρέπει να είναι ένα από τα πιο απαιτητικά είδη λογοτεχνικής γραφής. Μέσα από τα έργα του συγγραφέα που αναλύσαμε αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για έναν άνθρωπο που αντιμετωπίζει τη λογοτεχνία και το παιδί με σοβαρότητα και υπευθυνότητα. Οι ιστορίες του στην πλειονότητά τους απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να ισχυριστούμε ότι αποτελούν την είσοδο για τους μικρούς αναγνώστες στον μαγικό κόσμο της λογοτεχνίας.

Θίγει θέματα που απασχολούν και προβληματίζουν γονείς και παιδιά. Αναφέρεται σε οικογενειακές σχέσεις, σε σχέσεις ανάμεσα σε αδέρφια, σε σχέσεις παππού και εγγονού και υμνεί την αξία της φιλίας. Μέσα από τα έργα του μιλάει για τα όρια που οφείλουμε να θέτουμε στα παιδιά, παραθέτοντας την ιστορία της Χαραλαμπίας, ενός ζώου, που μένει σε σπίτι ως κατοικίδιο. Δίνει το βήμα στα παιδιά να ανακαλύψουν το σωστό, χωρίς ίχνος διδακτισμού οξύνοντας την παρατηρητικότητά τους και την κριτική τους σκέψη. Επίσης, μιλάει για γεγονότα που βρίσκουν πεδίο δράσης στο νηπιαγωγείο και φέρνουν σε άβολη θέση τα παιδιά προκαλώντας την κρίση τους σε σύγχρονα ερωτήματα, όπως εάν ένα ρομπότ μπορεί να μας δώσει απάντηση σε κάθε μας πρόβλημα.

Ένας συγγραφέας, που, χρησιμοποιώντας την ιστορία βραχείας φόρμας, συμβουλεύει, καθοδηγεί διακριτικά και αφήνει τον μικρό αναγνώστη να φτάσει στον επιδιωκόμενο στόχο, ανάλογα με το θέμα που πραγματεύεται κάθε φορά. Είναι ένας από τους λίγους συγγραφείς που μέσα από την εικονογράφηση υπαινίσσεται καταστάσεις και έτσι συμπληρώνεται η αοριστία του κειμένου. Καταθέτει την αλήθεια μέσα από το παιχνίδι, την περιπέτεια, τη φαντασία και το παραμύθι και δίνει τροφή για σκέψη σε μια κοινωνία που προβάλλει το κακό έναντι του καλού.

Τόσο ο Μάνος Κοντολέων, όσο και ο Μάκης Τσίτας συνδέονται βαθιά με την Παιδική Λογοτεχνία, εκκινώντας και οι δύο από βιώματα της παιδικής τους ηλικίας. Οι πρώτες απόπειρες γραφής και των δύο ξεκίνησαν στα χρόνια της παιδικής τους αθωότητας. Ένιωθαν την ανάγκη να γράψουν, για τους ίδιους, ξυπνώντας το παιδί που υπάρχει μέσα τους.

Ο Μάνος Κοντολέων σπούδασε φυσική αλλά ασχολείται με τη λογοτεχνία και την κριτική. Η γραφή του χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό, χιούμορ και φαντασία. Μέσα του συνυπάρχουν το παιδί, ο έφηβος και ο ενήλικας. Όταν θέλει να απευθυνθεί στα παιδιά, με απόλυτη δικαιοσύνη επιτρέπει στο παιδί Μάνο να εκφρασθεί και να επικοινωνήσει με τους συνομηλίκους του. Πάντα ψάχνει τις κατάλληλες λέξεις για να συνομιλήσει με τους αναγνώστες του, γι' αυτό και τα γραπτά του τυχαίνουν μεγάλης αποδοχής και διαβάζονται ευχάριστα από μικρούς και μεγάλους. Είναι ένας συγγραφέας υπεύθυνος, ειλικρινής, με ήθος, που καταθέτει πάντα την αλήθεια, γιατί πιστεύει ότι τα παιδιά δεν ζουν σε γυάλινο κόσμο και προσπαθεί να γράφει όσο πιο καλά έργα μπορεί...

Τα γραπτά του απευθύνονται σε μικρά, αλλά και σε μεγαλύτερα παιδιά που βρίσκονται στο κατώφλι της εφηβείας, ενώ τα έργα του Μάκη Τσίτα συναντάνε παιδιά μικρότερης ηλικίας. Μέσα από την ανάλυση των προαναφερθέντων βιβλίων αντιλαμβανόμαστε ότι απευθύνεται σε παιδιά που φοιτούν στο νηπιαγωγείο και στις πρώτες τάξεις του δημοτικού. Η γλώσσα και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις αυτής της ηλικίας. Η αφαιρετικότητα, οι προσεκτικά διαλεγμένες λέξεις, η έλλειψη διδακτισμού, το χιούμορ και η σύνδεση κειμένου και εικόνας είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τα γραπτά του.

Ο Μάνος Κοντολέων και ο Μάκης Τσίτας δεν δίνουν έτοιμες λύσεις στα παιδιά. Δίνουν, όμως πληροφορίες που στοιχειοθετούν την απάντηση. Μέσα από τα έργα τους συμβάλλουν με το δικό τους τρόπο να μη χαθεί το όνειρο, η αισιοδοξία και η φαντασία της νέας γενιάς. Τα βιβλία μάς ταξιδεύουν και σύμφωνα με τον νομπελίστα φιλόσοφο Ζαν-Πωλ-Σαρτρ τα βιβλία του, υπήρξαν πάντα τα πουλιά και οι φωλιές του, τα σπιτικά του ζώα, ο στάβλος του και η εξοχή του...¹²¹ Οι λέξεις ήταν η μοναδική του πραγματικότητα. Και οι δύο ανωτέρω συγγραφείς φροντίζουν να συνδυάζουν τις λέξεις με τρόπο μοναδικό που αγγίζει και ακουμπάει την σκέψη μικρών και μεγάλων παιδιών. Δύο καλλιτέχνες του γραπτού λόγου που επικοινωνούν με τα παιδιά μέσα από μια λογοτεχνία υψηλού επιπέδου!

¹²¹ Βλ. Ζαν-Πωλ Σαρτρ, *Οι λέξεις*, μτφρ. Κώστας Σταματίου, Αθήνα: Ι. Δ. Αρσενίδης, 1965, σελ. 49.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτεύουσα Βιβλιογραφία

Κοντολέων Μάνος, *Ο Φωκίων ήταν ελάφι*, εικόνες: Διατσέντα Παρίση, Αθήνα: Καστανιώτης, 1979.

Κοντολέων Μάνος, *Γάντι σε ξύλινο χέρι*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, Αθήνα 132006.

Κοντολέων Μάνος, *Ο Ορέστης και το υπόγειο*, εικονογράφηση: Αντώνης Καλαμαράς-Βαγγέλης Ελευθερίου, Αθήνα 132006.

Κοντολέων Μάνος, *η ιστορία του σκύλου... Θα Δείξει*, εικονογράφηση: Στάθης Σταυρόπουλος, Αθήνα: Πατάκης, 82007.

Κοντολέων Μάνος, *Μανόλο και Μανολίτο*, εικονογράφηση: Τρις Σαμαρτζή, Αθήνα: Πατάκης, 2013.

Κοντολέων Άννα - Κοντολέων Μάνος, *Φεύγει Έρχεται*, εικονογράφηση: Φωτεινή Τίκκου, Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2017.

Κοντολέων Μάνος, *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Πατάκης, 2018.

Κοντολέων Μάνος, *Φιλαράκια*, εικονογράφηση: Μυρτώ Δεληβοριά, Αθήνα: Ψυχογιός, 2018.

Κοντολέων Μάνος, *Το Νησί με τις λέξεις που αγαπάνε*, εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2020.

Κοντολέων Μάνος, *Με το ίδιο όνομα*, εικονογράφηση: Φωτεινή Στεφανίδη, Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2023.

Τσίτας Μάκης, *Οι φίλοι*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα: Ψυχογιός, 2006.

Τσίτας Μάκης, *Αχ, αυτοί οι γονείς*, εικονογράφηση: Τρις Σαμαρτζή, Αθήνα: Ψυχογιός, 2013.

Τσίτας Μάκης, *Απ' έξω κι ανακατωτά*, εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Αθήνα: Ψυχογιός, 2014.

Τσίτας Μάκης, *Ο αδέσποτος Κώστας*, εικονογράφηση: Αιμιλία Κονταίου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2014.

Τσίτας Μάκης, *Ο μεγάλος μου αδερφός*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα: Ψυχογιός, 2015.

Τσίτας Μάκης, *Και βγάζω το καπέλο μου*, εικονογράφηση: Ντανιέλα Σταματιάδη, Πάτρα: Κόκκινη Κλωστή, 2018.

Τσίτας Μάκης, *Ο δικός μου ο παππούς*, εικονογράφηση: Λίλα Καλογερή, Αθήνα: Πατάκης, 2019.

Τσίτας Μάκης, *Η καμηλοπάρδαλη Χαραλαμπία*, εικονογράφηση: Σάντρα Ελευθερίου, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2020.

Τσίτας Μάκης, *Έρχεται ο γίγαντας*, εικονογράφηση: Νικόλας Χατζησταμούλος, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2022.

Τσίτας Μάκης, *Ο σύμβουλος του βασιλιά*, εικονογράφηση: Μαιρηλία Φωτιάδου, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2023.

Δευτερεύουσα Βιβλιογραφία

Αναγνωστόπουλος Δ. Βασίλης, *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία κατά τη μεταπολεμική περίοδο 1945-1958*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1991.

Αναγνωστόπουλος Δ. Βασίλης, *Ιδεολογία και παιδική λογοτεχνία-Ερευνα και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2001, τ. 1.

Βαλάση Ζωή, *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά-Μικρό Πανόραμα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001.

Γιάκος Δημήτρης, *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Παπαδήμας, 1^Α2008.

Γιαννικοπούλου Αγγελική, *Στη χώρα των χρωμάτων: Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008.

Δελώνης Αντώνης, *Ελληνική παιδική λογοτεχνία 1835- 1985. Από τις ρίζες μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1986.

Δελώνης Αντώνης, *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Χρήστος Ε. Δαρδανός, 2000.

Καζαντζάκης Νίκος, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Αθήνα: Ελένη Ν. Καζαντζάκη, 1982.

Καρακίτσιος Ανδρέας, *Σύγχρονη παιδική μικροαφήγηση*, Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2010.

Κανατσούλη Μέννη, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2002.

Κατσίκη-Γκίβαλου Άντα, *Το θαυμαστό ταξίδι. Μελέτες για την παιδική λογοτεχνία*, Αθήνα: Πατάκης, 1995.

Κοντολέον Μάνος, «Παιδική λογοτεχνία. Αυτόνομη λογοτεχνική οντότητα ή εκδοτικό τρικ;» [στο:] Βασιλαράκης Ν. Ιωάννης (επιμ.), *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, Αθήνα: Τυπωθήτω, 1998.

Cohen Louis - Manion Lawrence, *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Μτφρ. Χρυσούλα Μητσοπούλου - Μάνια Φιλοπούλου, Αθήνα: Έκφραση, 1997.

Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας: Πρόσωπα - Έργα - Ρεύματα - Όροι, Αθήνα: Πατάκης, 2007.

Lukens J. Rebecca, Smith J. Jacquelin & Coffel M.Cynthia, *A critical handbook of children's literature*, Boston: Pearson Education, 2013.

Ντολιοπούλου Έλση, *Σύγχρονες τάσεις της προσχολικής αγωγής*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 1999.

Πάτσιου Βίκυ, *«Η Διάπλασις των Παίδων» (1879-1922). Το πρότυπο και η συγκρότησή του*, Αθήνα: Καστανιώτης, ³1995.

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου Λότη, *«Όπως και στ' αηδόνια...» για την παιδική λογοτεχνία χωρίς ψευδαισθήσεις*, Αθήνα: Πατάκης, 1995.

Σαρτρ Ζαν-Πωλ, *Οι λέξεις*, μτφρ. Κώστας Σταματίου, Αθήνα: Ι. Δ. Αρσενίδης, 1965.

Σακελλαρίου Χάρης, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*, Αθήνα: Φιλιππότης, ^{ΣΤ}1990.

Φίλιας Βασίλης, *«Κοινωνικά πρότυπα και αξίες της παιδικής λογοτεχνίας στη μεταβατική κοινωνία της εποχής μας»* [στο:] Βασιλαράκης Ν. Ιωάννης (επιμ.), *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, Αθήνα: Τυπωθήτω, 1998.

Χάντ Πίτερ, *Κριτική, θεωρία και παιδική λογοτεχνία*, μτφρ: Σακελλαριάδου Ευγενία & Κανατσούλη Μένη, Αθήνα: Πατάκης, 2001.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστοπούλου Διαμάντη, κριτική για το *Μανόλο και Μανολίτο*, στο *diastixo.gr* στις 26/02/2014. Ανακτήθηκε στις 29 Ιανουαρίου 2024 από: <https://diastixo.gr/kritikes/efivika/2218-manolo-kai-manolito>

Γαλανοπούλου Γεωργία, κριτική για το *Φεύγει - Έρχεται* στο *diastixo.gr* στις 02/06/2017. Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2024 από: <https://diastixo.gr/kritikes/paidika/7136-fevgei-erxete>

Γεωργοστάθη Ελένη, κριτική για το *Μανόλο και Μανολίτο*. Ανακτήθηκε στις 28 Ιανουαρίου 2024 από: http://miaforakienankairoimikrieleni.blogspot.com/2013/11/blog-post_2222.html

Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά. Ανακτήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 2023 από: <http://womensliteraryteam.blogspot.com/>

Δανιήλ Ανθούλα, άρθρο στην Καθημερινή της Κυριακής στις 01/06/2014 Ανακτήθηκε στις 24 Δεκεμβρίου 2023 από: <https://makistsitas.com/images/pdf/ah-autoi-goneis/kathimerini.gr-01-06-2014.pdf>

Δανιήλ Ανθούλα, κριτική στο περιοδικό Φρέαρ στις 19/06/2015. Ανακτήθηκε στις 3 Ιανουαρίου 2024 από: <https://makistsitas.com/images/pdf/adespotos-kostas/frear-19-06-15.pdf>

Κοντολέων Μάνος, επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2024 από: <https://www.kontoleon.gr/16-gr>

Κοντολέων Μάνος, κριτική στο *book press.gr* στις 29/09/22. Ανακτήθηκε στις 4 Ιανουαρίου 2024 από: <https://makistsitas.com/images/pdf/erchete-o-gigantas/book-press.gr-29-09-22.pdf>

Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου. Ανακτήθηκε στις 6 Νοεμβρίου 2023 από: <http://www.greekibby.gr/products5.php?lang=1&wh=1&the1id=1&the2id=2&theid=2&open1=1&open2=2&lang=1>

Λεμονίδης Στέφανος, συνέντευξη με το Μάνο Κοντολέων για την εφημερίδα *Φως* στις 09/09/2022. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2024 από: <https://www.fosonline.gr/plus/vivlio/article/205782/manos-kontoleon-enas-fysikos-me-80-vivlia>

Lubis Romaida, «The Progress of Students Reading Comprehension through Wordless Picture Books», *Advances in Language and Literary Studies*, τ. 9, τχ. 1, 28/02/2018, σσ. 48-52. Ανακτήθηκε στις 16 Ιανουαρίου από: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1166954.pdf>

Μπιρμπίλη Μαίρη, κριτική για το *Φεύγει Έρχεται* στο *elniplex.com* στις 05/05/2017. Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2024 από: <https://www.elnplex.com/%CF%86%CE%B5%CF%8D%CE%B3%CE%B5%CE%B9-%CE%AD%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9/>

Νικολοπούλου Πέπη, συνέντευξη με τον Μάνο Κοντολέων για το βιβλίο *Το Νησί με τις λέξεις που αγαπάνε* για το *elculture.gr* στις 02/05/2021. Ανακτήθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2024 από: <https://elculture.gr/o-manos-kontoleon-milaei-me-aformi-to-vivlio-tou-to-nisi-me-tis-lexeis-pou-agapane/>

Παξιμαδάκη Ειρήνη, Πληροφορίες για το διήγημα. Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2024 από: <https://eirinirax.wordpress.com/2013/11/03/1207/>

Delilvaena Marina, δίγλωσση συνέντευξη για το *Jasminbg* στις 27/05/2019. Ανακτήθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2023 από: <https://makistsitas.com/images/pdf/internet/jasmin-bg.pdf>

Ντεκάστρο Μαρίζα, συνέντευξη για το *Βήμα της Κυριακής* στις 27/11/2005. Ανακτήθηκε 1 Δεκεμβρίου 2023 από: <https://makistsitas.com/images/pdf/den-mou-aresei-to-gala/vima-kiriakis-mariza.pdf>

Πάππος Απόστολος, συνέντευξη για το *elniplex.com* στις 22/02/2017. Ανακτήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 2023 από: <https://makistsitas.com/el/media-gr/internet-gr.html>

Πάππος Απόστολος, κριτική για το *elniplex.com* στις 01/04/2018. Ανακτήθηκε στις 04 Φεβρουαρίου 2024 από: <https://www.elniplex.com/%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CF%89%CE%BD/>

Πάππος Απόστολος, κριτική- συνέντευξη με τον Μάνο Κοντολέον για το βιβλίο *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι* για το *elniplex.com* στις 24/10/2018. Ανακτήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2024 από: <https://www.elniplex.com/%CE%BF-%CF%86%CF%89%CE%BA%CE%AF%CF%89%CE%BD-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%AE%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%AC%CF%86%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF/>

Πάππος Απόστολος, κριτική για το βιβλίο *Με το ίδιο όνομα* στο *elniplex* στις 05/04/2023. Ανακτήθηκε στις 11 Απριλίου 2024 από: <https://www.elniplex.com/%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B1-%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CF%89%CE%BD/>

Πρόσκληση παιδικής εκδήλωσης στις 16-12-2023: file:///C:/Users/parea/Downloads/19792_23_ERXETAI%20O%20GIGANTAS_PROSKLHSH-1.pdf

Σπίτι της Λογοτεχνίας. Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου 2023 από: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/enas-ksenwnas-gia-ti-logotexnia/>

Τσίτας Μάκης, επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 14 Νοεμβρίου 2023 από: <https://makistsitas.com/el/biografiko.html>

Χρυσοστομίδου Βασιλική, συνέντευξη για το περ. *Ερευνητές της Καθημερινής* 12/12/2014. Ανακτήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2023 από: <https://makistsitas.com/images/pdf/efimeridesperiodika/kathimerini.gr28-12-2014.pdf>

